

Fakultet za dentalnu medicinu i zdravstvo Osijek
Sveučilišta Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku
Faculty of Dental Medicine and Health Osijek
Josip Juraj Strossmayer University of Osijek

KNJIGA SAŽETAKA

Prva međunarodna znanstvena
konferencija

SUVREMENO SESTRINSTVO:

povijest kao temelj, teorija
kao izvor, obrazovanje kao put,
kvaliteta kao obveza,
znanost kao istina

BOOK OF ABSTRACTS

1ST INTERNATIONAL SCIENTIFIC
CONFERENCE

CONTEMPORARY NURSING:

history as a foundation,
theory as a source, education as
a path, quality as a commitment,
science as a truth

KNJIGA SAŽETAKA

Prva međunarodna znanstvena konferencija
Fakulteta za dentalnu medicinu i
zdravstvo Osijek:

SUVREMENO SESTRINSTVO:

povijest kao temelj, teorija
kao izvor, obrazovanje kao put,
kvaliteta kao obveza,
znanost kao istina

BOOK OF ABSTRACTS

The 1st International Scientific
Conference in Nursing
organized by Faculty of Dental
Medicine and Health Osijek

CONTEMPORARY NURSING:

history as a foundation,
theory as a source, education as
a path, quality as a commitment,
science as a truth

Nakladnik / Publisher:

Fakultet za dentalnu medicinu i zdravstvo Osijek /
Faculty of Dental Medicine and Health Osijek
Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku /
Josip Juraj Strossmayer University of Osijek

Urednici / Editors:

Robert Lovrić, Aleksandar Včev

Recenzenti / Reviewers:

Beata Dobrowolska, Patricia Gonce Morton, Ros Kane, Sultan Kav, William Lauder,
Robert Lovrić, Ian Mcgonagle, Dragana Milutinović, Majda Pajnkihar, Nada Prlić,
Andrej Starc, Danica Železnik, Boštjan Žvanut

Lektor / Lector:

Jelena Mihnjak

Priprema i tisak / Prepress and printed by:

Studio HS internet d.o.o., Osijek, 2018.

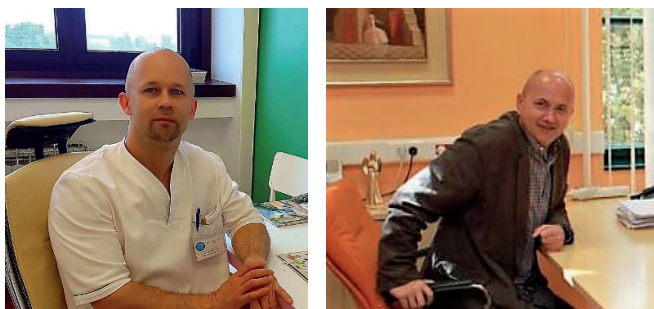
Tiraža / Circulation:

200 kopija / 200 copies

ISBN 978-953-48243-0-6

SADRŽAJ / TABLE OF CONTENTS

Poruka dobrodošlice / Welcome Message	4
Glavne teme/ Main Topics.....	6
Organizatori i pokrovitelji/ Organizers and Patrons of Conference.....	8
Odbori konferencije / Conference Committees.....	9
Opće informacije / General Information	11
Popis predavača / List of Lecturers.....	14
Predavanja pozvanih predavača / Invited Speakers Lectures.....	17
Predavanja / Lectures.....	45
Izložbe / Exhibition.....	151
Pozvani predavači / Invited Speakers	187
Sponzori, izlagači i donatori / Sponsors, Exhibitors and Donors.....	211

Poštovani kolegice i kolege,
dragi prijatelji!

Velika nam je čast i zadovoljstvo pozvati vas na sudjelovanje u radu međunarodne znanstvene konferencije u sestrinstvu koja će se održati od 21. do 22. rujna 2018. godine u Osijeku. Organizatori su konferencije Zavod za sestrinstvo "Prof. dr. sc. Radivoje Radić" Fakulteta za dentalnu medicinu i zdravstvo u Osijeku, Društvo nastavnika zdravstvene njege i Društvo za povijest sestrinstva Hrvatske udruge medicinskih sestara, Hrvatska komora medicinskih sestara i Hrvatski strukovni sindikat medicinskih sestara i medicinskih tehničara. Glavna je tema konferencije: Suvremeno sestrinstvo: povijest kao temelj, teorija kao izvor, obrazovanje kao put, kvaliteta kao obveza, znanost kao istina. Konferencija će se održati u Osijeku, a odvijat će se u obliku pozvanih i videokonferencijskih predavanja, usmenih izlaganja i okruglih stolova, na hrvatskom ili engleskom jeziku. Tijekom konferencije bit će postavljena izložba "Medicina sacra: štovanje svetaca zaštitnika i duhovna dimenzija medicine". Sažetci svih prihvaćenih radova bit će objavljeni u zborniku sažetaka znanstvene konferencije. Teme programa pružit će Vam priliku za prikupljanje i izmjenjivanje znanja, vještina i iskustava o najnovijim otkrićima i razvijanju sestriinskoga zanimanja, osobito u razumijevanju: važnosti povijesti hrvatskog sestrinstva, svrhe teorijskih promišljanja u zdravstvenoj njezi, aktualnih inovacija i problema u obrazovanju medicinskih sestara, nužnosti postupaka i indikatora kvalitete u zdravstvenoj njezi kao i spoznavanja istine primjenom različitih istraživačkih pristupa u sestrinstvu. Osim mnoštva stručnih i znanstvenih sadržaja, nadamo se kako će vam ova konferencija pružiti i ugodna neformalna druženja.

Želimo Vam srdačnu dobrodošlicu.

doc. dr. sc. **Robert LOVRIĆ**
predsjednik Organizacijskog odbora konferencije

prof. dr. sc. **Aleksandar VČEV**
dekan Fakulteta za dentalnu medicinu i zdravstvo Osijek

Dear colleagues and friends,

We take great pleasure in inviting you to the International Scientific Conference in Nursing which will be held from 21 – 22 September 2018 in Osijek. The organizers are: the Nursing Institute "Professor Radivoje Radić" of the Faculty of Dental Medicine and Health in Osijek; the Society of Nursing Care Teachers and the Society for the History of Nursing from the Croatian Nursing Association; the Croatian Chamber of Nurses, and the Croatian Trade Union of Nurses. The main theme of the conference is: "Contemporary nursing: history as basis, theory as source, education as a way, quality as commitment, science as the truth." The conference will be held in the form of invited and videoconferencing lectures, oral presentations and round tables; in Croatian or English. During the conference, the exhibition "Medicina sacra: the worship of the patron saints and the spiritual dimension of medicine" will be set up. All accepted summaries will be published in the Conference Book of Abstracts. The topics of the Conference offer you opportunity to gather with your colleagues and friends and exchange knowledge, skills and experiences on the latest discoveries and the development of the nursing profession; especially in understanding the importance of history of Croatian nursing, the purpose of theoretical reflections on nursing care, current innovations and problems in nursing education, nursing care quality indicators as well as knowing the truth using different research approaches in nursing. In addition to a professional and scientific content, we hope that this conference will also provide you with pleasant informal gatherings.

We bid you a warm welcome.

Robert LOVRIĆ, PhD, MSN, Asst Professor
President of the Organizing Committee of the Conference

Aleksandar VČEV, PhD, MD, Professor
Dean of the Faculty of Dental Medicine and Health Osijek

Glavne teme konferencije

IZAZOVI I INOVACIJE U OBRAZOVANJU MEDICINSKIH SESTARA

Inovacije i izazove u obrazovanju medicinskih sestara danas je nužno promatrati kroz istinske želje i strast za učenjem; zajedničku predanost i usredotočenost; potporu i izazove; pozitivno okruženje koje potiče kreativnost i podupire talente i maštu; spremnost za učenje iz situacija „uspjeha i neuspjeha“; kulturu povjerenja te otvorenost idejama potragom za novim i boljim načinima i rješenjima.

SESTRINSTVO KAO ZNANSTVENA DISCIPLINA

Neposredan istraživački pristup u zdravstvenoj njezi medicinskim sestrama osigurava spoznavanje okolnosti, otkrivanje problema te kritičko promišljanje i donošenje odluka na osobit znanstveni način. Rezultate je istraživanja nužno objaviti kao znanstvene radove jer ni jedno istraživanje nema nov znanstveni doprinos sve dok rezultati istraživanja nisu vidljivi čitateljstvu.

KVALITETA U ZDRAVSTVENOJ NJEZI

Medicinske sestre u kontekstu kvalitete imaju dva jasna zadatka: pružiti najkvalitetniju zdravstvenu skrb koju mogu i stalno unaprjeđivati kvalitetu zdravstvene skrbi koju pružaju. Dakle, pružiti najkvalitetniju zdravstvenu skrb na „pravi“ način, „pravom“ pacijentu, i to svaki put.

Main Topics

CHALLENGES AND INNOVATIONS IN NURSES EDUCATION

Innovations and challenges in the education of nurses today need to be seen through true wishes and passion for learning; common commitment and focus; support and challenges; a positive environment that stimulates creativity and supports talents and imagination; readiness to learn from situations of “success and failure”; culture of trust and openness to ideas through search for new, better ways and solutions.

NURSING AS A SCIENCE DISCIPLINE

An exemplary research approach to nursing provides nurses the knowledge of circumstances, problem solving, critical thinking and decision-making in a particularly scientific way. The results of the research are necessarily have to be published through scientific publications because no research has a new scientific contribution until research results are not published and visible to readers.

QUALITY IN NURSING CARE

From the aspect of quality nurses have two clear tasks: to provide the highest quality nursing care that can and constantly improve the quality of nursing care they provide. So, provide the best quality nursing care in the “right” way, to the “right” patient ... every single time.

TEORIJSKA PROMIŠLJANJA U SESTRINSTVU

Teorijska promišljanja upućuju medicinske sestre na koji način planirati, provoditi i evaluirati zdravstvenu njegu. Poznavanje različitih teorijskih pristupa medicinskim sestrama osigurava mogućnost teorijskog i kritičkog promišljanja u praksi i obrazovanju te donošenje ispravnih prosudbi. Teorije zdravstvene njege čine osnovu za daljnji razvoj sestrinstva kao zanimanja

POVIJEST HRVATSKOG SESTRINSTVA

Povijest hrvatskog sestrinstva nije samo povijest jednoga zanimanja, već je dio nacionalne povijesti. Svaki je vid sestrinstva duboko povezan s društvom i promjenama u njemu. Otkrivanjem, proučavanjem, arhiviranjem i podučavanjem povijesti ne prosperira samo akademska sastavnica sestrinstva, nego se učinci osjećaju i u svakodnevnoj praksi medicinskih sestara.

THEORETICAL CONSIDERATIONS IN NURSING

Theoretical considerations tell nurses how to plan, implement, and evaluate nursing care. Knowledge of different theoretical approaches provide nurses theoretical and critical thinking in practice and education and making the right decisions. Nursing care theories are the basis for further development of nursing as a profession.

HISTORY OF CROATIAN NURSING

The history of Croatian nursing is not only a history of a profession but an integral part of national history. Every aspect of nursing is deeply associated with the society and the changes in it. Discovering, studying, archiving, and teaching history does not only thrive on the academic component of nursing, but the effects are felt in the daily practice of nurses.

Organizatori i pokrovitelji konferencije

Organizers and Patrons of Conference

Glavni organizator konferencije / Main organizer

SVEUČILIŠTE JOSIPA JURJA STROSSMAYERA U OSIJEKU
**FAKULTET ZA DENTALNU
MEDICINU I ZDRAVSTVO**

Suorganizatori konferencije / Co – organizers

Hrvatski strukovni sindikat
medicinskih sestara i
medicinskih tehničara

Pokrovitelji konferencije / Patrons of Conference

REPUBLIKA HRVATSKA
Ministarstvo
zdravstva

Odbori konferencije / Conference Committees

Znanstveni odbor konferencije / Scientific committee of the conference

Predsjednik Znanstvenog odbora / Chairperson of the Scientific Committee

Radivoje Radić (HRV)

Članovi Znanstvenog odbora / Members of the Scientific Committee

Andreas Charalambous (CYP)

Beata Dobrowolska (POL)

Patricia Gonc Morton (USA)

Ros Kane (GBR)

Sultan Kav (TUR)

William Lauder (GBR)

Ian McGonagle (GBR)

Dragana Milutinović (SRB)

Majda Pajnikihar (SVN)

Nada Prlić (HRV)

Andrej Starc (SVN)

Danica Železnik (SVN)

Boštjan Žvanut (SVN)

Organizacijski odbor konferencije / Organising committee of the conference

Predsjednik Organizacijskog odbora / Chairperson of the Organising Committee

Robert Lovrić (HRV)

Članovi Organizacijskog odbora / Members of the Organising Committee

Tamara Alebić (HRV)

Antun Bajan (HRV)

Ivana Barać (HRV)

Zorica Kovač (HRV)

Donna Fitzsimons (GBR)

Sanda Franković (HRV)

Dubravka Matijašić Bodalec (HRV)

Igor Marjanac (HRV)

Štefica Mikšić (HRV)

Marilyn H. Oermann (USA)

Silvija Piškorjanac (HRV)

Jadranka Plužarić (HRV)
Višnja Pranjić (HRV)
Damir Šebo (HRV)
Jasenska Vujanić (HRV)
Jean Watson (USA)
Hrvatska udruga studenata sestinstva (HRV)

Počasni odbor / Honorary committee

Aleksandar Včev - Dekan Fakulteta za dentalnu medicinu i zdravstvo (HRV) / [Dean of the Faculty of Dental Medicine and Health Osijek](#)
Tanja Lupieri –Predsjednica Hrvatske udruge medicinskih sestara (HRV) / [President of the Croatian Nurses Association \(HRV\)](#)
Slava Šepec - Predsjednica Hrvatske komore medicinskih sestara (HRV) / [President of the Croatian Nursing Council \(HRV\)](#)
Anica Prašnjak - Predsjednica Glavnog vijeća, Hrvatski strukovni sindikat medicinskih sestara - medicinskih tehničara (HRV) / [President of the General Council, Croatian Trade Union of Nurses](#)
Gordana Fučkar - Škola za medicinske sestre Vinogradska (HRV) / [Nursing School Vinogradska](#)

Tehnički organizator konferencije / Official Conferences Agency

„GoldTours“

Specialists in organizing congresses in medicine & corporate events
B. SC. Eco. Milan Potkonjak, CEO
Preradovićeva 4, 10 000 Zagreb, Hrvatska / Croatia
tel. + 385 1 4856 500;
mob. +385 91 2008228;
fax + 385 1 4856 930

member of

Tajništvo konferencije / Conferences secretariat

Vlasta Pekić
Ana Budrovac
Teodora Dragosavljević
Josip Spudić

OPĆE INFORMACIJE / GENERAL INFORMATION

Službeni jezici konferencije / Conference official languages

Službeni su jezici konferencije hrvatski i engleski jezik. Osigurano je simultano prevođenje.

The official languages of the congress are Croatian and English. Simultaneous translation is provided.

Mjesto održavanja konferencije / Conference venue

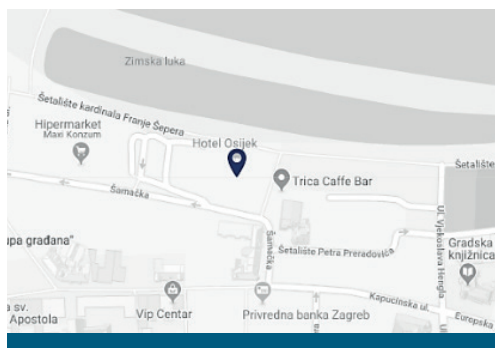
Hotel Osijek, Šamačka 4, 31 000 Osijek

Tel.: +385 31 230 333

Fax: +385 31 230 444

E-mail: info@hotelosijek.hr

<http://www.hotelosijek.hr/hr/uvod-i-info/>

Potvrdnica o sudjelovanju / Certificate of attendance

Potvrdnice o sudjelovanju bit će dostupne na INFO pultu konferencije (uz potvrdu uplaćene kotizacije).

All participants will be able to collect their Certificate of attendance on the information desk (confirmation of paid registration fee must be shown).

Zbornik sažetaka / Book of Abstracts

Zbornik sažetaka pozvanih i konferencijskih predavanja biti će dostupan u konferencijskoj torbi.

Conference Book of Abstracts will be available in conference bag.

Bodovanje konferencije / Scoring of the Conference

Konferenciju će prema pravilniku bodovati Hrvatska komora medicinskih sestara.

Conference will be scored by Croatian Nursing Council according to the rule.

Radno vrijeme registracijskog i INFO pulta / Registration and Information Desk Working Hours

Petak/Friday

21. 09. 2018. 08:00 – 16:00 / September 21st, 2018; 8am-4pm

Subota/Saturday

22. 09. 2018. 08:00 – 12:00 / September 22nd, 2018; 8am-12am

Kotizacija uključuje

- svečano otvaranje konferencije s koktelom dobrodošlice,
- nazočnost plenarnim i konferencijskim predavanjima, okruglim stolovima i izložbenom prostoru konferencije,
- prigodnu torbu s konferencijskim materijalima,
- završni program konferencije,
- zbornik sažetaka konferencijskih predavanja,
- potvrđnicu o sudjelovanju,
- stanke za kavu i osvježenje tijekom konferencije,
- ručak 21. rujna (Hotel Osijek),
- večeru 21. rujna (Hotel Osijek)
- besplatan javni gradski prijevoz autobusima i tramvajima

Registration fee for all conference participants include

- Opening Ceremony and Welcome Reception
- Participation in all scientific sessions, round tables
- Entrance to the exhibition area
- Conference bag with printed materials
- Conference Book of Abstracts
- Certificate of Attendance
- Coffe breaks and refreshments during Conference
- Lunch at September 21st (hotel Osijek)
- Dinner at September 21st (hotel Osijek)
- Free tickets for city transport by bus and tram

Kongresne iskaznice / Conference accreditation cards

Svi sudionici konferencije dužni su nositi kongresne iskaznice tijekom cijelog trajanja konferencije.

All participants have to wear their accreditation cards throughout the Conference.

Bežična mreža

WI-FI Mreža/Network

Hotelska WI-FI mreža

Hotel WI-FI network

**Tehnički organizator konferencije /
Official Conferences Agency
GoldTours**

Preradovićeva 4, 10 000 Zagreb,
Hrvatska / Croatia
tel. + 385 1 4856 500;
mob. +385 91 2008228;
fax + 385 1 4856 930

**Tajništvo konferencije /
Conferences secretariat**

Vlasta Pekić
e-pošta: info@fdmz-nursing-2018.com
mob.: 098 304 998 (Vlasta Pekić)
Fakultet za dentalnu medicinu i
zdravstvo
Crkvena 21, 31 000 Osijek, Hrvatska

member of ASTA

POPIS PREDAVAČA / LIST OF LECTURERS

Pozvani predavači / Invited Speakers

prof. dr. sc. Jean WATSON	Colorado (USA)
prof. dr. sc. Majda PAJNKIHAR	Maribor (SVN)
prof. dr. sc. Patricia G. MORTON	Utah (USA)
prof. dr. sc. William LAUDER	Stirling (GBR)
doc. dr. sc. Nada PRLIČ	Osijek (HRV)
prof. dr. sc. Donna FITZSIMONS	Belfast (GBR)
prof. dr. sc. Beata DOBROWOLSKA	Lublin (POL)
prof. dr. sc. Dragana MILUTINOVIĆ	Novi Sad (SRB)
prof. dr. sc. Marilyn H. OERMANN	Durham (USA)
prof. dr. sc. Danica ŽELEZNIK	Slovenj Gradec (SVN)
prof. dr. sc. Boštjan ŽVANUT	Izola (SVN)
doc. dr. sc. Andrej STARC	Ljubljana (SVN)

Predavači / Lecturers

Alenka Žibert	Ljubljana (SLO)
Ian McGonagle	Lincoln (GBR)
Andreas Charalambous	Limassol (CYP)
Sultan Kav	Ankara (TUR)
Ivanka Benčić	Zagreb (HRV)
Ivana Jelinčić	Osijek (HRV)
Antun Bajan	Osijek (HRV)
Vedran Đido	Sarajevo (BIH)
Cecilija Rotim	Zagreb (HRV)
Dijana Babić	Zagreb (HRV)
Marijana Kovaček	Osijek (HRV)
Kata Ivanišević	Rijeka (HRV)
Ros Kane	Lincoln (GBR)
Robert Lovrić	Osijek (HRV)
Biljana Kurtović	Zagreb (HRV)
Maja Čebohin	Osijek (HRV)
Lukrecija Poropat	Rijeka (HRV)
Nataša Mlinar Reljić	Maribor (SLO)
Elizabeth Bannon	Belfast (GBR)
Ivana Gusar	Zadar (HRV)
Marko Maceković	Osijek (HRV)
Irena Habazin	Zagreb (HRV)

Dubravka Matijašić Bodalec	Zagreb (HRV)
Maja Carević	Osijek (HRV)
Dragana Simin	Novi Sad (SRB)
Benjamin Osmančević	Umag (HRV)
Ana Marija Hošnjak	Zagreb (HRV)
Sanja Dravinski	Osijek (HRV)
Biserka Režek	Zagreb (HRV)
Mirna Žulec	Bjelovar (HRV)
Dijana Majstorović	Pula (HRV)
Lorna Dubac Nemet	Osijek (HRV)
Dragana Terzić Marković	Beograd (SRB)
Ana Budrovac	Osijek (HRV)
Nikolina Dodlek	Osijek (HRV)
Ivana Ukić	Osijek (HRV)
Jasenska Vujanić	Osijek (HRV)
Sergej Kmetec	Maribor (SLO)
Kristina Kužnik	Zagreb (HRV)
Ljiljana Eršek	Osijek (HRV)
Smiljana Kolundžić	Zagreb (HRV)
Štefica Mikšić	Osijek (HRV)
Damjan Abou Aldan	Koprivnica (HRV)
Željko Vlasisavljević	Beograd (SRB)
Anita Škarica	Zadar (HRV)
Jasminka Ban Grahovac	Zagreb (HRV)
Vlasta Pekić	Osijek (HRV)
Suzana Stojković	Osijek (HRV)

**PREDAVANJA POZVANIH
PREDAVAČA / INVITED
SPEAKERS LECTURES**

Znanost o skrbi: Osnove skrbi o čovjeku – filozofija i primjena teorije skrbi o čovjeku

Prof. dr. sc. **Jean Watson**

Znanstveni zavod za zdravstvenu njegu Watson, Boulder, Colorado, Sjedinjene Američke Države

Autor za dopisivanje: jeanwatson@comcast.net

Uvod: Ovo plenarno predavanje biti će usmjereno na razvoj i implementaciju Watsonine teorije - Teorije o skrbi za čovjeka, odnosno na 10 karativnih procesa, koji su globalni i univerzalni u skrbi za čovjeka. S etičkih, filozofskih i teoretskih osnova, (Jedinstvo) Znanost o skrbi služiti će kao vodič ka razvijanju paradigme, koja služi pri edukaciji sestara, istraživanju i praksi. (Jedinstvo) Znanost o skrbi razlikuje se od konvencionalne znanosti, jer je povezana s temeljnim vrijednostima, 'Etikom Pripadanja': razmišljanjem o svijetu u kojem je sve povezano i jedno, etikom i ontologijom, vođenjem znanja, epistemologijom/metoda i praksa – kao što su teorija, moralna praksa, skrb za čovjeka i osobu u cjelini, zdravlje i iscjeljenje.

Svrha/cilj: Deset karativnih čimbenika Watsonine teorije biti će opisane na primjeru samoskrbi i skrbi za druge, putem ponovnog uspostavljanja Ljubavi, Strasti, Dobrote i dokaza, koji proizlaze kada je temelj skrbi Srce. Znanost o skrbi pomaže održati skrb za čovječanstvo i Majku Zemlju. Biti će prikazana iskustvena i intelektualna iskustva i primjeri, tako da će prisutni imati osobnu i profesionalnu korist. Primjeri će pokazati na koji se način teorija koristi u praksi na nacionalnoj i međunarodnoj razini (www.watsoncaringscience.org).

Razrada: Evolucija i povijest razvoja teorije i znanja unutar Znanosti o skrbi uključuju mjerenja, istraživanja i praksu, koja utječu na kvalitetu pacijentovih ishoda. Vodič za Teoriju pokazuje kako se karativni čimbenici i karativni način (Pripadanje/Bivanje/Postajanje ljudskim bićem), mogu unaprijediti činjenjem vrlo malih koraka u našoj svakodnevnoj praksi. To su biti svijestan tijekom pružanja skrbi i obraćati pažnju na svoju namjeru, energiju, prisutnost. Svaki postupak kombinirati s ritualima koji imaju posebno značenje.

Zaključci: (Jedinstvo) Znanost o skrbi jedna je od najrazvijenijih evolucija u sestrinskoj disciplini. Deset karativnih čimbenika služi kao terminologija u skrbi za čovjeka. Jedinstvo/kvantno polje zajedno s transpersonalnim momentima skrbi omogućuje liječenje i iscjeljivanje cijele osobe. Nazočni će otkriti kako su ti filozofski, etički, teoretski i znanstveni pristupi već prisutni u njihovoj praksi. Transpersonalni momenti skrbi i 10 karativnih čimbenika biti će opisani iz samog prošlog iskustva autorice.

Ključne riječi: Teorija Watson, Jedinstvo skrbi, Skrb za čovjeka

Caring Science: Universals of Human Caring – Philosophy and Practice of Human Caring

Professor **Jean Watson**, PhD, RN, AHN-BC, FAAN, Living Legend (AAN)
University of Colorado Denver College of Nursing, Denver, Colorado, United States of America

Corresponding author: jeanwatson@comcast.net

Introduction: This plenary keynote will focus on the development and implementation of Watson’s Theory of Human Caring, the 10 Caritas Processes as universals of human caring, globally. The ethical, philosophical and theoretical foundation of (Unitary) Caring Science will serve as a guide to a mature paradigm for nursing education, research and praxis. Unitary Caring Science will differentiate between conventional science as it relates to core values, an ‘Ethic of Belonging’; a unitary worldview, as ethic and ontology, guiding knowledge, epistemology/method and praxis –i.e. theory and *value-informed moral practice*, for human caring and whole person, health and healing.

Purpose: The universals of 10 Caritas Processes® of Watson’s theory will be explored in relation to caring for self/other to restore Love, Compassion, Kindness, and Heart-centered evidence for human caring. Unitary Caring Science in nursing helps to sustain human caring for humanity and Mother Earth. Experiential and intellectual experiences and examples will be offered and shared so participants can personally/professionally benefit. Exemplars will be offered to demonstrate how the theory is being implemented in professional practice models nationally/internationally (www.watsoncaringscience.org).

Elaboration: The evolution and history of Caring Science theory and knowledge include measurements, current research and practices which affect quality and patient outcomes. Theory-guided Professional Practice models from the field, demonstrate how Caritas Processes® and Caritas Ways- of –Belonging/Being/Becoming more humane, can be enhanced through evolved micro-practices such as caring consciousness, intentionality, energetic- loving modalities, authentic human presence, and caring moments, combined with meaningful rituals.

Conclusions: (Unitary) Caring Science will be posited as the most mature evolution of the discipline of nursing, and 10 Caritas Processes as universals, providing language to nursing’s core human caring phenomenon. Unitary/quantum fields of science intersect with transpersonal caring moments potentiate whole person health and healing. The participants will discover how these philosophical, ethical, theoretical and scientific approaches are already present in their caring moments. Transpersonal Caring Moments, and the 10 Caritas Processes will be rediscovered from nurses’ own history, experiences.

Key words: Watson’s Theory, Unitary Caring Science, Human Caring

Važnost teorija zdravstvene njege u sestrijskom obrazovanju i istraživanju

Prof. dr. sc. **Majda Pajnkihar**, Prof. dr. sc. **Gregor Štiglic**, Dr. sc. **Dominika Vrbnjak**
Fakultet zdravstvenih znanosti Sveučilišta u Mariboru, Maribor, Slovenia
Autor za dopisivanje: majda.pajnkihar@um.si

Uvod: Teorije zdravstvene njege pružaju medicinskim sestrama znanje o holističkoj sestrijskoj praksi, također su okviri ne samo za praksu, već i za istraživanja i edukaciju. Watsonina teorija - Teorija o skrbi za čovjeka, jedna je od jedinstvenih teorija, koja značajno doprinosi razvoju sestrijske discipline i široko je korištena ne samo u sestrijskoj praksi, već i u istraživanjima i edukaciji.

Svrha/cilj: Svrha je prikazati važnost teorija zdravstvene njege u edukaciji medicinskih sestara i u istraživanjima. Primjena teorija zdravstvene njege u edukaciji sestara na Fakultetu zdravstvenih znanosti Sveučilišta u Mariboru biti će prikazana na primjeru korištenja Watsonine teorije 'Teorija o skrbi za čovjeka' prilikom provođenja istraživanja.

Razrada: Studenti su sestriinstva tijekom obrazovanja upoznati s različitim teorijama zdravstvene njege. Kako bi potaknuli studente na korištenje skrbi o čovjeku, Watsonina teorija o skrbi za čovjeka koristi se prilikom obrazovanja studenata na preddiplomskom i poslijediplomskom studiju na Fakultetu zdravstvenih znanosti Sveučilišta u Mariboru. Također se koristi kao teoretski okvir u istraživačkim projektima, odabiranju magistarskih i doktorskih teza na temu percepcije skrbi među sestrama i studentima sestriinstva, na temu odnosa između skrbi i kvalitete i sigurnosti pacijentovih ishoda, kao što su zadovoljstvo pacijenta i propusti u primjeni lijekova.

Zaključci: Teorije zdravstvene njege, osobito teorija Jean Watson ima veliki utjecaj na razvoj jedinstvenog temelja za razvoj znanja za sestrijsku praksu i znanost. Naglašava važnost uloge čovječanstva, kao i znanstvenu podlogu za obrazovanje i važnost razvoja filozofije za praksu. Implementacija Watsonine teorije u obrazovanju medicinskih sestara može pomoći studentima razumjeti pojam skrbi, formirati vrijednosti i vjerovanja i pomoći im ophoditi se u skladu s njihovom profesijom. Istraživanja su također pokazala kako je njega temelj kvalitetne skrbi i pacijentove sigurnosti.

Ključne riječi: Teorije zdravstvene njege, istraživanja u sestriinstvu, obrazovanje u sestriinstvu

The Importance of Nursing Theories in Nursing Education and Research

Professor **Majda Pajnikihar**, PhD, Professor **Gregor Štiglic**, PhD **Dominika Vrbnjak**
University of Maribor Faculty of Health Sciences, Maribor, Slovenia
Corresponding author: majda.pajnikihar@um.si

Introduction: Nursing theories give nurses knowledge about holistic and human nursing practice and are frameworks not only for practice, but also for research and education. Watson's theory of human caring is one of the unique caring theories that significantly contribute to the development of nursing as a discipline, and is extensively used in not only nursing practice, but also in nursing research and education.

Purpose: The purpose is to present the importance of nursing theories in nursing education and research. Application of nursing theories in nursing education at the University of Maribor Faculty of Health Sciences will be demonstrated in addition to examples of using Watson's theory of human caring in research.

Elaboration: Nursing students become familiar with several nursing theories during their education. Watson's theory of human caring is for example implemented in undergraduate and postgraduate education of nursing care at University of Maribor Faculty of Health Sciences to encourage students to practice human caring. It is also used as a theoretical research framework in research projects, master and PhD theses aimed at researching perceptions of caring among nurses and nursing students and also relationships between caring and patient quality and safety outcomes, such as patient satisfaction and medication administration errors.

Conclusions: Nursing theories and especially Watson's theory of human caring has an important impact on the development of a unique core of knowledge for nursing practice and science. It stresses the importance of the role of the humanities as well as scientific bases for education and the importance of developing philosophic bases for practice. Implementing Watson's theory in nursing education can help nursing students to conceptualize caring, create values and beliefs and helps them to be and act as caring professionals. Research shows that caring is also a foundation for ensuring quality of care and patient safety.

Keywords: Nursing theory, nursing research, nursing education.

Istraživanja o stanju u sestrinskom obrazovanju: osvrt urednice

Prof. dr. sc. **Patricia Gonce Morton**

Studij sestrinstva Sveučilišta Utah, Salt Lake City, Utah, Sjedinjene Američke Države

Autor za dopisivanje: trish.morton@nurs.utah.edu

Uvod: Istraživanja, usmjerena na edukaciju medicinskih sestara, pružaju bolje razumjevanje studenata i njihovih potreba za učenjem, dokaze za poboljšanje uspjeha, informacije za izradu kurikuluma, strategije za odabir metoda podučavanja te nude različite pristupe u svrhu razvoja fakulteta.

Svrha/cilj: Svrha ovoga predavanja je opisati stanje znanosti i smjernice za buduća istraživanja u obrazovanju medicinskih sestara.

Razrada: Istraživanja o obrazovanju medicinskih sestara nisu dostigla stupanj, koji može voditi praksu podučavanja sestara. Čini se kako mnogi čimbenici koče taj razvoj, uključujući i prednosti za klinička istraživanja, nedostatak financiranja takvih istraživanja, podcjenjivanje takve vrste istraživanja i nedostatak stručnjaka, koji bi usmjeravali nove istraživače. Ti čimbenici utječu na nedostatak znanja, koje je potrebno za vođenje prakse obrazovanja medicinskih sestara. Iskustvo urednice časopisa *Journal of Professional Nursing* još je više pojačalo moju zabrinutost o učestalosti pisanja istraživačkih članaka na temu obrazovanja medicinskih sestara. Mnogi rukopisi govore o problemima povezanim s temama, kvalitetom, metodama, kompetencijom, generalizacijom, korisnošću istraživanja.

Zaključci: Znanstveni rezultati bi trebali pružiti dokaze, koji će voditi praksu edukacije medicinskih sestara. Podučavatelji trebaju razviti metode podučavanja zasnovane na dokazima, pedagogiju i tehnologiju, prilagodljive raznolikosti onih koje podučavaju, radije nego tragati za jednim pristupom, koji odgovara svima. Rezultati istraživanja moraju omogućiti podučavateljima implementaciju zaključaka istraživanja u dokumente ustanova, protokole i postupke. Samo putem snažnih istraživanja, podučavatelji mogu znati kako podučavati studente i podržavati fakultete. Istraživanja bi trebala pokazati vrijednost visokog obrazovanja i voditi ka razvoju isplativih pristupa u edukaciji sestara. Naposljetku će odgovori na pitanja omogućiti podučavateljima pripremu medicinskih sestara, koje će poslije oblikovati i sudjelovati u transformaciji zdravstva i pridonijeti dobrobiti pacijenata i zajednici.

Ključne riječi: Istraživanja u edukaciji medicinskih sestara, izrada kurikuluma, metode podučavanja

The State of Nursing Education Research: An Editor's View

Professor **Patricia Gonce Morton**, PhD, RN, ACNP-BC, FAAN
University of Utah College of Nursing, Utah, United States of America
Corresponding author: trish.morton@nurs.utah.edu

Introduction: Research focusing on nursing education offers the discipline a better understanding of students and their learning needs, evidence to promote student success, information for curricula design, strategies to select teaching methods, and approaches for faculty development.

Purpose: The purpose of this session is to describe the state of the science and future directions for nursing education research.

Elaboration: The science of nursing education research has not reached the level needed to guide the practice of education. Many factors seem to have inhibited progress including a preference for clinical research, lack of funding for educational research, a de-valuing of educational research, and a dearth of experts to guide novice researchers. These factors have contributed to a weak body of knowledge to draw from to guide the practice of nursing education.

My experience as editor of the *Journal of Professional Nursing* has further reinforced my concerns about the state-of-the-science of nursing education research. Numerous manuscripts reporting nursing education research reflect problems with topics, quality, methods, scope, generalizability, and utility of the research.

Conclusions: The results of the science should provide a body of evidence that guides the practice of education. Educators must develop evidence-based teaching methods, pedagogy and technology that can be adapted to a variety of learners rather than seeking a “one size fits all” approach. The results of the studies must enable educators to translate the findings into policies, protocols, and procedures. It is only through a robust body of research that educators can know best how to teach students and support faculty. Research should demonstrate the value of higher education and guide the development of cost-effective approaches to nursing education. Ultimately, the answers to these questions will enable educators to prepare nurses who will shape healthcare transformation and contribute to the wellbeing of patients and communities.

Key words: Nursing education research, curricula design, teaching methods

Obrazovanje medicinskih sestara – izazov i(ili) preduvjet razvoja suvremenoga sestrinstva?

doc. dr. sc. **Nada Prlić, Jasenka Vujanić**, mag. med. techn., doc. dr. sc. **Robert Lovrić, Ivana Barač**, mag. psych.

Zavod za sestrinstvo „Prof. dr. sc. Radivoje Radić“, Fakultet za dentalnu medicinu i zdravstvo Osijek, Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku, Osijek, Hrvatska
Autor za dopisivanje: nadaprlic26@gmail.com

Uvod: Razvoj medicine, promjene unutar zdravstvenih sustava, razvoj sestrinske znanosti, složenost zadataka u sestrinskoj skrbi i nedostatak medicinskih sestara uvjetuju obrazovanje sestara kao i obrazovni proces. Svima koji sudjelujemo u obrazovanju ovo je prilika i odgovornost za razvoj suvremenoga sestrinstva.

Svrha/cilj: Odgovoriti na pitanja: Educiramo li studente sestrinstva za buduće zanimanje? Kako stječu teorijska i činjenična znanja, vještine? Razvijaju li kritičko mišljenje? Primjenjuju li etička načela? Razvijaju li profesionalni identitet?

Razrada: Kurikul, kompetencije i ishodi učenja osnova su iz koje svaki nastavnik „ulazi“ u svoj predmet. Pitanja su koja si mora postaviti: „Kako će student postići ishode i „doći“ do kompetencija“? Dobar plan, koji uključuje sve sastavnice, bit će vodič nastavniku i studentu. Zajedno su od prvoga sata s poznatim ishodima, elementima i kriterijima. Strategije, metode, oblici, okruženje za učenje i evaluacija uvjetovani su ishodima učenja. Nastavnik ima slobodu izbora, ali nastava mora biti usmjerena na studenta koji je subjekt u obrazovnom procesu. Korelacija i međupredmetna nastava imaju posebnu važnost u nastavi, daju joj dublji smisao, a prepoznaju se u povezanosti odgojno-obrazovnog procesa u harmoničnu cjelinu. Studenti lakše usvajaju i povezuju znanja, ostvaruje se suodnos znanja u cjelini, razumljivije stječu znanja, vještine i navike, a uz to promiču odgojne vrijednosti. Međupredmetna nastava ima posebnu važnost na kliničkim vježbama gdje studenti pojedinačno, u paru i/ili skupini integrirajući znanja pripremaju i izvode planirane aktivnosti; evaluiraju učinjeno, izvode zaključke i vrjednuju sebe, svog “para”, pojedinca i skupinu. Evaluacija studenta uvjetovana je ishodima učenja, razini obrazovanja. Za postizanje ishoda učenja važno je provoditi trajno praćenje studenta dajući razumljive i poticajne povratne informacije. Završnu evaluaciju studenta nastavnik priprema i provodi prema poznatim elementima i kriterijima te ocjenjuje studenta pripadajućom ocjenom. Po završetku ispita student, anonimno, evaluira nastavni proces i nastavnika. Ta evaluacija služi nastavniku za promjene i poboljšanje nastavnog procesa, ali i za promjene kurikula.

Nursing Education – a Challenge and/or Prerequisite for Development of Modern Nursing?

Assistant professor **Nada Prlić**, PhD, RN, **Jasenka Vujanić**, MSN, RN, Assistant professor **Robert Lovrić** PhD, RN, **Ivana Barać**, MS Psych, RN
Nursing Institute "Professor Radivoje Radić", Faculty of dental medicine and Health
Osijek, Josip Juraj Strossmayer University of Osijek, Osijek, Croatia
Corresponding author: nadaprlic26@gmail.com

Introduction: Nursing education and the education process itself is conditioned by the development of medicine, changes within health systems, development of nursing science, task complexity in nursing care and by lack of nurses. This is an opportunity and responsibility for development of modern nursing for all of us participating in education.

Purpose: To answer the following questions: Are we educating nursing students for their future profession? How do they acquire theoretical and factual knowledge and skills? Are they developing critical thinking? Are they applying ethical principles? Are they developing their professional identity?

Elaboration: Curriculum, competencies, and learning outcomes are the basis from which every teacher „enters“ the subject or course. Teachers must ask themselves: „How are students going to achieve the learning outcomes and „get“ to competencies?“ A good plan, comprising of all the components, will be a guide to teachers and students. They are together from the first lesson with known outcomes, elements and criteria. Strategies, methods, forms, learning environment and evaluation, are conditioned by learning outcomes. Teacher has freedom of choice, but teaching must be student-oriented. A student is a subject in process of education. Correlation and inter-subject teaching are particularly important in the teaching process, intensifying it, which is then recognized in connection of the education system into a harmonic whole. Students acquire and associate knowledge, a correlation of knowledge into one common whole is accomplished, they acquire knowledge, skills and habits in a more comprehensive manner, and additionally they promote educational values. Intersubject teaching is of particular importance in clinical practice, where students, individually, in pairs and/or groups, integrating the knowledge, prepare and carry out the planned activities; they evaluate what has been done, draw conclusions, and evaluate themselves, their „pair“, individually, and the group as well.

Zaključci: Obrazovni proces „od kurikula do kurikula“ temeljni je preduvjet za učinkovito obrazovanje medicinskih sestara i razvoj suvremenog sestринства.

Ključne riječi: Obrazovanje medicinskih sestara, kurikul, nastavni proces, studenti sestринства

Evaluation of students is conditioned by learning outcomes and level of education. It is important to conduct continuous monitoring of a student, providing comprehensible and encouraging feedback in order to achieve the outcomes. Teachers prepare the final evaluation of the student, according to known elements and criteria, and grade the student with a corresponding mark. Upon exam completion, a student evaluates the teacher and the teaching process, anonymously. Teachers can use this evaluation for changes and improvement of teaching process, but also for curriculum changes.

Conclusions: Education process „From curriculum to curriculum“ is a fundamental prerequisite for effective education of nurses and development of modern nursing.

Key words: Nursing education, curriculum, nursing students

Razvoj radne snage u sestrinstvu spremne za budućnost putem poboljšanja edukacije i naprednih kliničkih vještina

Prof. dr. sc. **Donna Fitzsimons**

Škola za sestrinstvo i primaljstvo na Kraljevskom sveučilištu u Belfastu, Belfast, Ujedinjeno Kraljevstvo Velike Britanije i Sjeverne Irske

Autor za dopisivanje: D.Fitzsimons@qub.ac.uk

Uvod: Sestrinstvo se trenutačno susreće s promjenama koje s jedne strane predstavljaju velik izazov, a s druge strane priliku. Medicinske sestre imaju jedinstveno mjesto u zdravstvenom sustavu jer se nalaze u neposrednoj blizini bolesnika i njihovih obitelji. To im omogućava učinkovito monitoriranje, evaluaciju i zastupanje bolesnika. Da bi se to učinilo na učinkovit način, potrebne su vještine kritičkog razmišljanja, naprednih kliničkih vještina i suosjećanje. No suvremeni zdravstveni sustav nije uvijek pogodan za razvoj tih vještina, stoga su potrebne inovativna edukacija i potpora.

Svrha/cilj: Cilj je prezentacije dati pregled u kojem se smjeru mijenja zdravstveni sustav i ponuditi neke od promjena koje su potrebne u sestrinstvu i koje će potaknuti stvaranje medicinskih sestara spremnih odgovarati zahtjevima budućnosti.

Razrada: U raspravi će se uzeti u obzir odrednice izazova koje definiraju suvremeni zdravstveni sustav kao što su povećanje broja specijalizacija, nedostatak vještina, niske razine morala osoblja i zadovoljstva bolesnika. Primjer sestrinstva iz kardiovaskularnog područja poslužit će pri obrazloženju potrebe za dogovorenim temeljnim kurikulumom i naprednom subspecijalističkom edukacijom. Utjecaj međudisciplinarnog učenja i Centra za zdravstvenu skrb Schwartz Rounds prikazat će se kao mehanizam koji utječe na poboljšanje morala i suosjećanja osoblja u zdravstvenom sustavu što rezultira boljim iskustvima bolesnika i njihovih obitelji te ishoda.

Zaključci: Kako bi medicinske sestre mogle odgovoriti zahtjevima budućnosti, sestrijskoj je profesiji potrebna jasna vizija i snažno vodstvo u razvoju obrazovanja. Tako možemo dijeliti naše znanje i poboljšati skrb za bolesnike diljem Europe i šire.

Ključne riječi: Edukacija, skrb, zdravstvena zaštita, učenje, radna snaga

Building a Nursing workforce that is fit for the future through enhanced education and advanced clinical skills

Professor **Donna Fitzsimons**, RGN, BSc, PhD, NFESC

School of Nursing & Midwifery at Queen's University Belfast, Belfast United Kingdom of Great Britain and Northern Ireland

Corresponding author: D.Fitzsimons@qub.ac.uk

Introduction: The profession of nursing is facing unprecedented change and while this is undoubtedly challenging it also presents opportunities. Nurses are uniquely placed within the healthcare system in a role with close proximity to patients and their families - this allows them to effectively monitor, evaluate and advocate on the patients' behalf. To do this effectively critical thinking, advanced practical skills and compassion are required. However the modern healthcare environment is not always conducive to the development of these attributes and innovative education and support is required.

Purpose: The purpose of this presentation is to review the changing context of the healthcare arena and consider the developments required to deliver a nursing workforce that is fit for the future roles nurses will undertake.

Elaboration: In the course of this discussion we will consider the challenging characteristics that define modern healthcare such as increased specialisation, skills shortages, low levels of staff morale and patient satisfaction. The example of cardiovascular nursing will be used to convey the need for an agreed core curriculum and advanced sub-speciality education. The impact of interdisciplinary learning and Schwartz Rounds will be explored as a mechanism to enhance the morale and compassion of the healthcare team resulting in improved patient and family experience and outcomes.

Conclusions: To be fit for the future the nursing profession needs a clear vision and strong leadership in educational development. Through these we can share learning and improve patient care across Europe and beyond.

Key words: Education, Nursing; Health Care; Learning; Workforce

Socijalne vještine medicinskih sestara, njihove filozofske osnove i razvoj u profesionalnom obrazovanju. Poljsko gledište

Prof. dr. sc. **Beata Dobrowolska**

Fakultet zdravstvenih znanosti, Medicinsko sveučilište u Lublinu, Lublin, Poljska

Corresponding author: b.dobrowolska@gmail.com

Uvod: Takozvane socijalne kompetencije ključni su dio svih profesionalnih kompetencija, koje sestre trebaju razviti tijekom preddiplomskog i poslijediplomskog obrazovanja. One se mogu definirati kao sposobnost korištenja znanja i vještina prema internaliziranom sustav vrijednosti.

Svrha/cilj: Svrha je prezentacije prikazati analizu filozofskih osnova određenih socijalnih kompetencija sestara i prikazati empirijske primjere razvoja putem profesionalne edukacije. Navedeno će se prikazati s poljskog gledišta.

Razrada: Raspravlja se koje socijalne vještine medicinska sestra treba posjedovati, jer ih zanimanje kao takvo zahtjeva, za što postoje mnogi argumenti. Sadašnja etika u sestrinstvu je velikim dijelom oblikovana filozofskim konceptima, koji su usmjereni oko vrijednosti skrbi za drugoga i sposobnosti eksternalizacije kliničke prakse. Prepoznavanje skrbi kao osnove sestriinske prakse upućuje na pretpostavku da razvoj stavova o skrbi i internalizacija tih vrijednosti u studenata sačinjava jednu od glavnih ciljeva profesionalne edukacije. Kada se osvrnemo na etički koncept skrbi u razvoju socijalnih kompetencija tada se prirodno vežemo na kategorije koje utvrđuju skrb drugog čovjeka, na primjer sposobnost komuniciranja, uspostavljanje i održavanje međuljudskog odnosa s pacijentom, njegovom obitelji i terapijskim timom; sposobnost provođenja podrške i zaštite pacijentovog dostojanstva, pokazivanja suosjećanja i građenje povjerenja; konačno, sposobnost refleksije i poboljšanje znanja i vještina.

Zaključci: Rezultati istraživanja pokazuju različite utjecaje razvoja socijalnih kompetencija u obrazovanju medicinskih sestara, budući da se ne mogu lako razviti u studenata, a ne mogu se lako ni vrjednovati. Zbog toga je potreban novi pristup u podučavanju strategija i metoda, a trebalo bi staviti naglasak i na kliničkog mentora.

Ključne riječi: Socijalne kompetencije, etičke kompetencije, sestre, edukacija medicinskih sestara

Social Competences of Nurses, Their Philosophical Foundations and Development in Professional Education. A Polish Perspective

Professor **Beata Dobrowolska**, PhD, MPhil, MNSc, RN
Faculty of Health Sciences, Medical University of Lublin, Poland
Corresponding author: b.dobrowolska@gmail.com

Introduction: So-called social competences are key part of all professional competences which nurses should develop during their undergraduate and postgraduate education. They can be defined as ability to use knowledge and skills according to an internalised system of values.

Purpose: The aim of the presentation is to provide analysis of the philosophical foundations of selected social competences of nurses and to provide empirical examples of how they can develop throughout professional education. What will be done considering the Polish perspective.

Elaboration: In the discourse on the social competences deemed indispensable in the nursing profession due to the nature of the professional functions it fulfils, considerable use is made of the arguments proposed by professional ethics. The contemporary nursing ethics has been largely shaped by philosophical concepts centred around the value of care of another human being and the possibility of its externalisation in clinical practice. Recognising patient care as the essence of nursing work implies the assumption that the development of caring attitudes and the internalisation of associated values by nursing students constitutes one of the central objectives of professional education. When referring to the ethical concept of care in the development of social competences of nurses we naturally touch on categories which stipulate care of another human being, e.g. the ability to communicate, establish and maintain interpersonal relationships with the patient, his/her family and the therapeutic team; the ability to provide support and protect patient's dignity, to show compassion and build trust; finally, the ability to reflect on oneself and to improve one's knowledge and instrumental skills.

Conclusions: Results of research show different effects of development of social competences in nursing education, because they are not easy to be developed in students, as well as not easy to be evaluated. Therefore, new approach to teaching strategies and methods is necessary and the role of clinical mentor should be highlighted.

Keywords: Social competences, ethical competences, nurses, nursing education

Međuznanstveno obrazovanje i praksa suradnje: novi obrazovni obrazac u Srbiji

Prof. dr. sc. **Dragana Milutinović**

Medicinski fakultet Sveučilišta u Novom Sadu, Novi Sad, Srbija

Autor za dopisivanje: dragana.milutinovic@mf.uns.ac.rs

Uvod: Edukacija medicinskih sestara u Srbiji postoji od osnutka prve srednje škole za medicinske sestre 1921. godine u Beogradu. Tijekom socijalističkog sistema, doživjela je značajne promjene. Početkom 21. stoljeća, integracijom u europski viši edukacijski sustav, sestrama je bilo omogućeno prolaziti kroz najviše oblike obrazovanja (magisterske i doktorske kvalifikacije). Kako god, tradicionalni pristup, ne samo u edukaciji sestara, već i u ostalim zdravstvenim profesijama, ostavlja za sobom duboko ukorijenjeni problem. Formalna je edukacija u izravnoj kontradikciji s kliničkom praksom, koja zahtijeva suradnju svih zdravstvenih djelatnika u provođenju holističke skrbi. Zbog takvog načina obrazovanja, studenti medicine i sestrinstva skloni su doživljavati druge kao strance, kreirajući mentalni sklop “mi” protiv “njih”. Posljedično se to nastavlja na klinički odjel gdje manjak podrške kolega može rezultirati neslaganjem oko provođenja pravilnog postupka koji može smanjiti kvalitetu pružene skrbi i utjecati na pacijentovu sigurnost. Zbog toga nije začuđujuće da se potreba za međuprofesionalnom edukacijom sve više prihvaća od strane vlade i sveučilišta. U ponekim je zemljama, prema standardima, ona obvezna.

Svrha/cilj: Definirati pojam međuprofesionalne edukacije te prikazati alate za procjenu međuprofesionalne edukacije i metode njezine implementacije u Srbiji.

Razrada: Najrasprostranjenija definicija međuprofesionalne edukacije je: ‘prilike kada dvoje ili više profesionalaca uče zajedno, jedno od drugoga ili jedni o drugima kako bi unaprijedili suradnju i kvalitetu skrbi’. Riječi *zajedno*, *od i o* ukazuju da osobe uče zajedno, interaktivno i pravedno. Postoji nekoliko dostupnih instrumenata, koji procjenjuju međuprofesionalnu edukaciju, a najpoznatija je *Readiness for Interprofessional Learning Scale (RIPLS)*. Skala je prevedena na srpski jezik za potrebe predstavljanja međuprofesionalne edukacije. Formalna međuprofesionalna edukacija je počela 2015. godine putem Erasmus + KA2 projekta *Reinforcement of the Framework for Experiential Education in Healthcare in Serbia (ReFEEHS)*. Danas se na svim sveučilištima izvodi u obliku izbornog kolegija s jasno definiranim ishodom. U suglasnosti s preporukama privremenih težnji edukacije na sveučilištima, kolegij međuprofesionalne suradnje se provodi kao mješovito podučavanje, kombiniranjem elektroničkog učenja, radionica, na kojima sudjeluju studenti različitih programa (studenti medicine, sestrinstva, stomatologije i farmacije). Na svakoj se radionici

Interprofessional Education and Collaborative Practice: a New Educational Paradigm in Serbia

Professor **Dragana Milutinović**, RN, PhD

University of Novi Sad, Faculty of Medicine, Department of Nursing, Serbia

Corresponding author: dragana.milutinovic@mf.uns.ac.rs

Introduction: The nursing education in Serbia has been in existence since the establishment of the first secondary medical school in 1921 in Belgrade, and during the period of socialist system it has undergone significant transformations. At the beginning of the 21st century, by integrating into the European higher educational system, nurses were enabled to obtain the highest form of education (*master's* and doctoral qualifications) However, the traditional approach not only to nursing education, but also to other health professionals remained a deep-rooted problem. A segregated form of education is in direct contradiction to clinical practice that requires collaboration among all health professionals in provision of holistic care. Thus, in this form of education, medical and nursing students are prone to perceive other professions as aliens, creating a mental imagery “*we*” versus “*them*”. Consequently, this is transmitted into a clinical setting where lack of collegial support can result in *disagreement* about the correct course of action that may *compromise* the quality of care delivery and affect patient safety. Thus, it is not surprising that the need to introduce strategies for interprofessional education (IPE) is widely accepted, both by the governments of individual countries and universities alone, whereas in some countries, according to standards for the accreditation of medical schools, it is mandatory.

Purpose: To define the notion of interprofessional education, as well as to present *IPE assessment tools* and methods of its implementation in Serbia.

Elaboration: The most *widely* used definition for IPE is: “occasions when two or more professions learn with, from and about each other to improve collaboration and the quality of care”. The prepositions “from, with and about imply that the education is shared, interactive and equitable. Among the few *available instruments* to measure and *assess interprofessional education*, the Readiness for Interprofessional Learning Scale (RIPLS) is best known. The scale was translated into the Serbian language for the need of introducing the IPE and its psychometric validation was conducted.

Formal IPE *implementation* started in 2015 through activities of Erasmus + KA2 projects “Reinforcement of the Framework for Experiential Education in Healthcare

analiziraju klinički slučajevi pacijenata u akutnim medicinskim stanjima ili s kroničnim bolestima.

Zaključci: Ovim načinom edukacije, budući zdravstveni djelatnici biti će spremni za timski rad, učinkovitu komunikaciju, biti će svjesni uloga i odgovornosti svih članova zdravstvenog tima, s ciljem postizanja dobrobiti za pacijenta.

Ključne riječi: Međuprofesionalna edukacija, suradnička praksa, strategije podučavanja, ishodi podučavanja, student zdravstvenog usmjerenja

in Serbia“(ReFEEHS). Today, at all Universities, it is realized in the form of a common elective subject with clearly defined outcomes. In accordance with the recommendations for the contemporary pursuit of university education, the subject of Interprofessional education is realized using a form of blended (hybrid) teaching, combining electronic learning and in-situ teaching (workshops) attended by students of all study programs (nursing, medicine, dentistry and pharmacy). At each workshop, a clinical case of a patient with acute *medical condition* or chronic disease is being analyzed.

Conclusion: With this kind of educational strategy, future health professionals will be ready for teamwork, effective communication and *aware of the roles and responsibilities* of all *healthcare team members*, with the aim of achieving the greatest benefit for a patient.

Keywords: Interprofessional education, collaborative practice, learning strategies, learning outcomes, healthcare students

Sveobuhvatni okvir za stipendiranje obrazovanja medicinskih sestara

Prof. dr. sc. **Marilyn H. Oermann**

Studij sestrinstva Sveučilišta Duke, Durham, Sjeverna Karolina, Sjedinjene Američke Države

Autor za dopisivanje: marilyn.oermann@duke.edu

Uvod: Stipendija je osnova u sestrinstvu i obrazovanju medicinskih sestara. Kroz istraživanja i druge vrste stipendija, sestre grade znanje, koje služi njihovoj praksi, a medicinske sestre koje podučavaju, grade znanje, koje im služi prilikom podučavanja i procjene studenata. Stipendije u obrazovanju medicinskih sestara uključuju sistematične refleksije o tome kako njihovi studenti uče, otkrivanju novoga znanja na temelju edukacije i prakse i primjeni rezultata istraživanja u svakodnevnoj praksi. U sestrinstvu je dostupan opsežan izbor literature na temu istraživanja, ali postoji manji broj jedinica i na temu stipendija u podučavanju i učenju.

Svrha/cilj: Svrha ove prezentacije je istražiti različite tipove stipendija u edukaciji medicinskih sestara.

Razrada: Važno je razumjeti karakteristike stipendije u edukaciji medicinskih sestara te kako razviti vlastitu stipendiju. Ova prezentacija predstavlja pet tipova stipendije u edukaciji medicinskih sestara: originalno istraživanje, evaluacija studije, integrativni i sistematični pregled istraživanja na temu podučavanja i učenja, aplikacija teorije i istraživanja, razvoj edukacijskih inovacija, nove inicijative mjerenja ishoda. Bit će prikazani svi tipovi stipendija. Stipendije moraju biti vidljive i drugima, kako bi ih pregledali i dali kritiku, a trebaju biti vidljive i medicinskim sestrama - edukatorima, kako bi rezultate koristili u svom podučavanju i procijeni.

Zaključci: Tih pet kategorija omogućuju organiziranje stipendija na našem fakultetu.

Ključne riječi: Edukacija u sestrinstvu, stipendija, student

A Comprehensive Framework for Nursing Education Scholarship

Professor **Marilyn H. Oermann**, PhD, RN, ANEF, FAAN

Duke University School of Nursing, Durham, North Carolina, United States of America

Corresponding author: marilyn.oermann@duke.edu

Introduction: Scholarship is essential to nursing and to nursing education. Through research and other forms of scholarship, nurses build knowledge to guide practice, and nurse educators build knowledge to guide their teaching and assessment of students. Scholarship in nursing education includes the systematic reflection by educators about how their students are learning, the discovery of new knowledge on educational practices, and translating research findings to actual day-to-day teaching. While extensive literature is available on nursing research, less work has been done on the scholarship of teaching and learning in nursing.

Purpose: The purpose of this presentation is to explore different types of scholarship in nursing education.

Elaboration: It is important to understand the attributes of a scholar in nursing education and how to develop one's own scholarship. This presentation presents five types of scholarship in nursing education: original research, evaluation studies, integrative and systematic reviews of research on teaching and learning, application of theory and research to guide educational practices, and development of educational innovations and new initiatives with measured outcomes. Examples of each of these types of scholarship will be presented. Scholarship has to be disseminated for others to review and critique, and for nurse educators, in turn, to use the findings to guide their teaching and assessment.

Conclusions: These five categories provide a way of organizing our scholarship in the field and for nurse faculty to develop their own scholarship for their career.

Keywords: Nursing education, scholarship, nurse faculty

Starenje kao izazov u sestrinskom obrazovanju

Prof. dr. sc. **Danica Železnik**

Visoka zdravstvena škola Slovenj Gradec, Slovenija

Autor za dopisivanje: zeleznik.danica@gmail.com

Uvod: Cilj je istraživanja utvrditi načine/obrasce samozbrinjavanja starijih osoba koje žive u vlastitom kućanstvu kao važan dio obrazovanja medicinskih sestara.

Metode: Kvantitativni strukturirani podatci prikupljeni su razgovorom sa starijim ljudima koji žive u vlastitim kućanstvima u Sloveniji (N = 302). U istraživanju su primijenjeni strukturirani instrumenti za procjenu načina/obrazaca samozbrinjavanja starijih ljudi u vlastitim domovima. Ispitanike su odabrale patronažne medicinske sestre. Za analizu podataka primijenjena je deskriptivna statistika.

Rezultati: Svaki je ispitanik starija osoba klasificiran u sljedeće načine/obrasce samozbrinjavanja: odgovorna, formalno vođena, neovisna i napuštena. Rezultati pokazuju kako se kod pojedinih ispitanika nisu mogli jasno utvrditi načini/obrasci samozbrinjavanja. Velik je broj ispitanika pokazivao kombinacije više načina/obrazaca i vlastite predominantne prethodno odabrane načine/obrasce samozbrinjavanja.

Zaključci: Utvrđivanje odgovarajućeg načina/obrasca samozbrinjavanja u radu sa starijim osobama izuzetno je važno za medicinske sestre. Stoga, navedenoj se temi treba posvetiti posebna pozornost tijekom obrazovanja medicinskih sestara.

Ključne riječi: starije osobe, edukacija sestara, postupci samozbrinjavanja

Aging as a challenge in nursing education

Professor **Danica Železnik**, PhD, RN
High School for Health Care Slovenj Gradec, Slovenia
Corresponding author: zeleznik.danica@gmail.com

Introduction: The aim of this study is to present the self-care behavioral styles of home-dwelling elderly people which is important for nursing education.

Methods: The quantitative structured data was collected by interview of home-dwelling elderly people all over Slovenia (N=302), using structured instruments, measuring the self-care behavioral styles of home-dwelling elderly people. Community nurses selected elderly people in their homes. Descriptive statistics was used for presentation of sample background information and results.

Results: Each elderly was classified into the self-care behavior styles: responsible, formally guided, independent and abandoned. The results shows that the individual self-care behavior styles were not always clear to determine. There were many elderly people who represented self-care behavior combinations and predominant self-care selected behavior style.

Conclusions: Identifying types of self-care for dealing with elderly people is extremely important for nurses; therefore, special attention must be paid to education in this subject.

Key words: Elderly people, nursing education, self-care behavioral styles

Demistifikacija primjene informacijsko-komunikacijske tehnologije (ICT) u sestrijskom obrazovanju

Prof. dr. sc. **Boštjan Žvanut**

Fakultet zdravstvenih znanosti, Sveučilište u Primorskoj, Izola, Slovenija

Autor za dopisivanje: bostjan.zvanut@fvz.upr.si

Uvod: Različita istraživanja govore o prednostima i nedostacima korištenja informacijsko-komunikacijskih tehnologija (IKT) u edukaciji sestara. Kako negativni aspekti obično nadvladaju pozitivne, tako je potencijal korištenja informacijsko-komunikacijskih tehnologija još uvijek podcijenjen, čak i u razvijenim zemljama, unatoč tehnologiji, koja se široko primjenjuje u drugim disciplinama. Nažalost, ona je još uvijek nedovoljno korištena.

Svrha/cilj: Ova je prezentacija usmjerena na pozitivne i negativne strane primjene informacijsko-komunikacijskih tehnologija u formalnom i cijeloživotnom učenju medicinskih sestara i opisuje prepreke koje koče njezino korištenje u praksi.

Razrada: Pravilno korištenje informacijskih tehnologija u sestrijskom obrazovanju ima nekoliko pozitivnih aspekata: poboljšanje prezentiranja različitih tema putem korištenja multimedije, djelomične/potpune automatizacije procesa evaluacije znanja, smanjenje papirnatih dokumentacija, olakšana povezanost s osobljem izvan mjesta, olakšano izražavanje studentovih mišljenja, poboljšana komunikacija/povratna informacija između fakulteta i studenata. S druge strane, negativni aspekti mogu biti posljedica neadekvatne upotrebe informacijsko-komunikacijskih tehnologija: kada se želi smanjiti trošak ili broj sati, osobito kada nije prikladno koristiti informacijsko-komunikacijske tehnologije prilikom nekih tradicionalnih pedagoških procesa; nepostojanje ili neadekvatni didaktički e-sadržaji. Prepreka korištenja takve tehnologije može biti i zbog negativnog stava, koji fakultet ima prema informacijsko-komunikacijskim tehnologijama, nedostatak znanja o korištenju IKT, nedostatak financijske potpore.

Zaključci: Institucije za obrazovanje medicinskih sestara, zdravstvo i drugi sudionici, odgovorni za edukaciju medicinskih sestara (vlade, udruge), trebale bi razjasniti što podrazumijeva adekvatnu IKT u edukaciji sestara. Zloupotreba, nekorisćenje ili odbijanje korištenja IKT, predstavlja skrivenu opasnost u razvoju edukacije u sestrijskom obrazovanju.

Ključne riječi: Informacijske i komunikacijske tehnologije, edukacija u sestrijskom obrazovanju

Demystification of ICT use in Nursing Education

Professor **Boštjan Žvanut**, PhD

University of Primorska, Faculty of health sciences, Izola, Slovenia

Corresponding author: bostjan.zvanut@fvz.upr.si

Introduction: Various researchers report of the advantages and disadvantages of using Information and Communications Technologies (ICT) in nursing education. Since the negative aspects often outweigh the positive, the potential of using ICT in nursing education is still underestimated, even in the developed countries, and as a result these technologies, although widely used in other disciplines, are still underused.

Purpose: This presentation focuses on the positive and negative aspects of ICT use in formal and life-long nursing education and describes the obstacles that prevent its use in practice.

Elaboration: An appropriate use of ICT in nursing education has several positive aspects: an improved presentation of the different subjects through the use of multimedia, partial/full automatisisation of the knowledge evaluation process, reduction of paper documentation, facilitated connection with the off-site academic staff, facilitated expression of the students' opinion through discussion boards, improved communication/feedback with the faculties and between students. On the other hand, the negative aspects can be the consequence of an inadequate use of ICT: for example, when used for the sole purpose of reducing the costs or number of contact hours, especially in cases when the use of ICT does not represent a valid substitution for a traditional pedagogical process; and a non-existent or inadequate development of didactic e-contents. The barriers to the use of ICT are represented for example by the faculties' negative subjective norms regarding the use of ICT in nursing education, lack of knowledge about different ICT use and lack of financial resources and management support, required for the implementation of these technologies.

Conclusions: Nursing education institutions, healthcare, social welfare institutions, and other relevant stakeholders responsible for the education of nurses (e.g. governments, associations) should clarify what an adequate use of the ICT in nursing education is. Misuse, underuse or even refusal of to use ICT represent a latent danger for the development of nursing education.

Keywords: Information and Communications Technology, nursing education

Znanstvene discipline i profesionalizacija zdravstvene njege

Doc. dr. sc. **Andrej Starc**

Fakultet zdravstvenih znanosti Sveučilišta u Ljubljani, Ljubljana, Slovenija

Autor za dopisivanje: author.andrej.starc@zf.uni-lj.si

Uvod: Koncept profesionalizacije predstavlja važno svojstvo svake profesije u zdravstvu. Dinamične karakteristike i višestruke interpretacije pojma profesionalizacije vode do različitih definicija ovoga koncepta. Nekoliko autora je opisalo ključne karakteristike, koje razvijaju profesiju i važnost sestrinske profesije. Općenito je dogovoreno da glavne značajke profesionalizacije uključuju dobro i organizirano tijelo sa specijaliziranim znanjem na kojemu je temeljena praksa, stalna i opsežna edukacija, autonomija profesije, njezina moć i etika. Zbog ograničene autonomije provoditelja zdravstvene njege, puno se raspravlja treba li sestrinstvo imati status profesije ili status polu-profesije. Prepoznavanje sestrinskog jedinstvenog djelokruga prakse značajno je za razvoj njene profesionalne autonomije.

Metode: U svrhu ovoga rada korištena je deskriptivna metoda s kritičkim pregledom znanstvenih i profesionalnih članaka.

Rezultati: Razumijevanje karakteristika sestrinske profesionalizacije, njezinih prednosti i posljedica mogu poboljšati pogled na sestrinstvo kao na profesiju i proširiti sestrinsku ulogu u zdravstvu.

Zaključci: Profesionalizacija sestrinstva predstavlja kompleksan, raznolik i dinamičan proces.

Ključne riječi: Profesionalizacija sestrinstva, profesionalizam, profesionalna autonomija, zdravstvo

Scientific Disciplines and Nursing Professionalization

Assistant Professor **Andrej Starc**, PhD, BSc, BSc
Faculty of Health Sciences, University of Ljubljana, Ljubljana, Slovenia
Corresponding author: andrej.starc@zf.uni-lj.si

Introduction: The concept of professionalization represents an important feature of the professions in the healthcare professional chain. The dynamic characteristics and multiple interpretations of professionalization have led to different definitions of this concept. Several authors have outlined the key characteristics producing a profession and the importance of nursing professionalization. It is generally agreed that the main features of professionalization include a well-defined and organised body of specialised knowledge upon which the practice is based, regular and comprehensive education, the autonomy of the profession, its power and ethics. Due to the limited autonomy of nursing care providers, there has been a lot of controversy whether nursing can be granted a professional status or be relegated to the level of semi-profession. The recognition of the nurses' unique scope of practice is significant for the development of professional autonomy.

Methods: For the purpose of this paper, a descriptive methodology with the critical review of scientific and professional articles was employed.

Results: The understanding of nursing professionalization characteristics, its advantages and consequences can improve the professional standing of nursing, and expand the nurses' role in the provision of healthcare.

Conclusions: Nursing professionalization represents a complex, diversified and dynamic process.

Key words: Nursing professionalization, professionalism, professional autonomy, healthcare

PREDAVANJA / LECTURES

Institucije zdravstvene zaštite i donošenje odluka – stilovi upravljanja za rast i razvoj: presječno istraživanje u Sloveniji

Alenka Žibert¹, Andrej Starc²

¹Klinički bolnički centar, Ljubljana, Slovenija

²Fakultet zdravstvenih znanosti Sveučilišta u Ljubljani, Slovenija

Autor za dopisivanje: alenka.zibert94@gmail.com

Uvod: Budući su promjene u organizacijama postale neizbježne, promjena upravljanja njima postala je ključna vještina svake organizacije i nužna je za njen opstanak. Upravljanje promjenama uključuje smišljeno planiranje i implementaciju, kao i uključivanje zaposlenih. Od kako menadžerski stil i mijenjanje zaposlenikovih stavova imaju izravan utjecaj na promjenu, uspjeh je temeljen na pravilnom rukovoditeljskom pristupu.

Metode: Istraživanje literature izvršeno je u veljači i ožujku 2018. godine u bazama podataka Web of Science, ScienceDirect, EBSCOhost i Medline. Koristila se kvantitativna metodologija. Koristio se validirani upitnik sa zatvorenim tipom pitanja. U istraživanje su uključena 4 slovenska zdravstvena centra.

Rezultati: Zdravstvene ustanove imaju poteškoća u uspješnom donošenju odluka, u isto vrijeme i u održavanju dogovorenih promjena. Uspjeh predstavljenih promjena statistički pozitivno kolerira s transformacijskim vodstvom ($p < 0.05$), a negativno kolerira s Laissez-faire vodstvom ($p < 0.05$). Učinkovitost promatranih stilova vodstva pozitivno korelira s transformacijskim, transakcijskim i Laissez-faire vodstvom ($p < 0.05$). Kako god, s promatranom učinkovitosti različitih stilova vodstva i zadovoljstvom predstavljenih promjena, postoji snažna povezanost s transformacijskim vodstvom.

Zaključci: Tijekom prošlih desetljeća, dokazano je kako je promjena glavno svojstvo za uspjeh organizacije. Promjene se temelje na određenom stilu vođenja, koji ima izravni utjecaj na radni okoliš.

Ključne riječi: Promjena menadžmenta, promjena organizacije, zdravstvene organizacije, stilovi rukovođenja, zadovoljstvo zaposlenih

Healthcare Organizations and Decision Making – Leadership Styles for Growth and Development: a Cross-Sectional Study in Slovenia

Alenka Žibert¹, Andrej Starc²

¹University Medical Centre Ljubljana, Ljubljana, Slovenia

²Faculty of Health Sciences, University of Ljubljana, Chair of Public Health, Ljubljana, Slovenia

Corresponding author: alenka.zibert94@gmail.com

Introduction: Change management has now become the key skill of every organization and the necessity of its survival, as the changes have become inevitable. An important part represent the way know to introduce the changes in everyday practice. Managing change involves thoughtful planning and implementation, as well as the involvement of employees. The success is based on appropriate managerial approach, since management styles have a direct impact on introducing change by transforming employee attitudes.

Methods: A literature search was performed in February and March 2018 in databases Web of Science, ScienceDirect, EBSCOhost and MEDLINE. We used a quantitative methodology. The instrument used was a validated questionnaire with closed questions. Four Slovenian healthcare centers were included in the study.

Results: Healthcare institutions have difficulties for successful implementation of decision making and at the same time achieving sustainable results of the introduced changes. The success of the introduced changes statistically positive correlate with the transformational leadership ($p < 0.05$), and negatively correlated with the Laissez-faire leadership ($p < 0.05$). The assessed effectiveness of leadership styles positive correlate with the transformational, transactional, and Laissez-faire leadership ($p < 0.05$). However, within assessed effectiveness of leadership styles, and the satisfaction with the introduced changes the strong link was observed in transformational leadership.

Conclusions: Over the past decades, the emphasis on change has proven to be a key feature of the organizational success. Changes are introduced based on the proper management style which has a direct impact on the working environment.

Key words: Change management, organizational change, health organizations, leadership styles, employee satisfaction

Samozbrinjavanje pacijenta nakon liječenja od raka: kombinirana studija na seoskoj i gradskoj populaciji u pokrajini East Midlands, Engleska

Ian Mcgonagle¹, David Nelson¹, Ros Kane¹, Emily Scott¹, Trish Tsuru¹

¹Sveučilište u Lincolnu, Lincoln, Ujedinjeno Kraljevstvo Velike Britanije i Sjeverne Irske

Autor za dopisivanje: imcgonagle@lincoln.ac.uk, dnelson@lincoln.ac.uk

Uvod: Potrebe i izazovi osoba, koji imaju karcinom i koji su preživjeli karcinom (*engleska skraćenica PLWABC*) su vrlo dobro opisane u literaturi, ali postoji nedostatak istraživanja, koji prikazuju utjecaj mjesta stanovanja tih osoba (ruralno/urbano područje) na sposobnost samozbrinjavanja posljedica karcinoma. Cilj ovoga istraživanja je bio istražiti i usporediti samozbrinjavanje i praksu između osoba, koje žive na selu i u gradu, a koje imaju karcinom ili su preživjele karcinom.

Metode: Provedena je presječna studija, korištenjem upitnika, kojim su se prikupljali demografski podaci, mjesto stanovanja i izjave, koje su se odnosile na ponašanja u vezi samozbrinjavanja. Računala se srednja ocjena, a najviša ocjena je upućivala na visok stupanj samozbrinjavanja. Razlika između ispitanika, koji žive na selu i u gradu se računala pomoću t testa. Upitnik je također sadržavao mjesto za otvorene komentare. Ti odgovori su se nezavisno analizirali, koristeći tematsku analizu.

Rezultati: Upitnik je ispunilo 227 ispitanika. Srednja dob je bila 66.86±11.22 (raspon 26-90). Ispitanika ženskoga spola je bilo 52%, a muškoga 48%. Zatim, 45% ispitanika stanuje u ruralnoj sredini, a 53% u urbanoj sredini. U Ispitanika, koji žive u ruralnom području (7.86±1.70) je uočena statistički značajna ($p<0.01$) veća razina samozbrinjavanja u odnosu na osobe koje žive u urbanim područjima. Ukupno je 56% ($n=227$) ispitanika napisalo dodatne komentare. Glavna tema se odnosila na ispitanikovo nastavljanje daljnim životom i davanje smisla svome životu. To uključuje velike prilagodbe u njihovim životima. Druge značajnije teme su se odnosile na prilagođavanje zdravstvenog ponašanja i važnost kliničke i nekliničke podrške.

Zaključci: Rezultati ovoga istraživanja daju vrijedne poglede na iskustva samozbrinjavanja osoba nakon karcinoma. Dok aktivno liječenje može biti veliki izazov za *PLWABC* u ruralnim područjima, rezultati pokazuju kako život u ruralnom području može povećati kvalitetnije samozbrinjavanje u tih osoba, nakon preboljenog karcinoma. Implikacije za sestrijsku praksu će biti izložene tijekom prezentacije.

Ključne riječi: Karcinom, samozbrinjavanje, ruralno, urbano, preživljenje

Self-Management Following Cancer Treatment: a Mixed Methods Study of Rural and Urban Populations in the East Midlands of England

Ian McGonagle¹, David Nelson¹, Ros Kane¹, Emily Scott¹, Trish Tsuro¹

¹School of Health and Social Care, University of Lincoln, United Kingdom of Great Britain and Northern Ireland

Corresponding authors: imcgonagle@lincoln.ac.uk, dnelson@lincoln.ac.uk

Introduction: The needs and challenges of People Living with and Beyond Cancer (PLWABC) are well documented but there is a lack of research examining the influence of rural-urban residence on the ability to self-manage the consequences of cancer. The aim of this study was to identify and compare self-management behaviours and practices in a sample of PLWABC who were post-treatment from rural and urban areas.

Methods: This mixed methods study used a cross-sectional self-completion postal questionnaire to collect data on demographics, rural-urban residence and a range of items related to self-management behaviours. Mean scores were calculated and a higher score was indicative of confidence to self-manage. Independent samples t Tests compared mean scores between rural and urban participants. The questionnaire also included a free text option for additional responses. These responses were independently analysed using thematic analysis.

Results: 227 participants returned a questionnaire. The mean age was 66.86±11.22 (range 26-90). 52% of participants were female, 48% male, 45% resided in rural areas and 53% in urban areas. Rural participants (7.86±1.70) reported significantly ($p<.01$) higher cancer-related self-management behaviour compared to urban participants (7.09±1.96). 56% ($n=128$) of the total sample ($n=227$) completed the free text response. The overarching theme was of the participants “moving on” from cancer and developing a meaningful life for themselves. This involved significant life adjustments. Other themes emerged relating to making adjustments to health behaviours and the importance of clinical and non-clinical support.

Conclusions: The findings of this large-scale study offer valuable insights into the self-management experiences of people post cancer treatment. Whilst the active treatment phase can present significant challenges for PLWABC in rural areas, the findings suggest that the rural environment has the potential to increase self-management in the transition to survivorship. Implications for international nursing practice will be discussed in the presentation.

Key words: Cancer, self-management, rural, urban, survivorship

Nova uloga obiteljskog negovatelja u skrbi za osobe oboljele od raka

Andreas Charalambous^{1,2}

¹Tehnološki fakultet; Sveučilište u Cipru, Limassol, Cipar

²Sveučilište u Turku, Finska

Autor za dopisivanje: andreas.charalambous@cut.ac.cy

Uvod: Reforme u zdravstvenim sustavima širom svijeta uvele su trend skrbi za pacijente s rakom u kućnom okruženju. Potom su ove reforme vodile do smanjenja broja bolničkih kreveta po stanovniku i duljine boravka u bolnici te do povećanih zahtjeva za obitelji koje bi trebale skrbiti za članove svoje obitelji kod kuće. Podaci pokazuju da je za značajan broj od 10 milijuna preživjelih od raka u Sjedinjenim Američkim Državama skrbio član obitelji/obiteljski skrbnik. Ova prezentacija ima za cilj predstaviti područja u kojima su skrbnici uključeni u njegu, kao i izazove s kojima se suočavaju u svojoj ulozi.

Metode: Ovo je bio sustavni pregled literature u četiri elektroničke baze podataka, pri čemu je korištena kombinacija ključnih riječi i MeSH pojmova za obiteljske skrbnike, rak, simptome, nuspojave i upravljanje.

Rezultati: Na osnovu unaprijed određenih kriterija za uključivanje i isključivanje, pregledano je ukupno 1270 članaka i 20 studija koji su uključeni u analizu. Rezultati su pokazali da samo mali broj studija (3/20) istražuje kako i što čine obiteljski skrbnici pri rješavanju simptoma kao primarnog ishoda. Obiteljski skrbnici pružili su psihosocijalnu potporu, kao što je podrška i motivacija pacijenta i održavanje društvenog angažmana. Profesionalci iz područja zdravstvene njege pružili su fizičku podršku kao što je primjena lijekova i hranjenja pomoću „cjevčica“. Kao sastavni dio upravljanja simptomima, obiteljski skrbnici aktivno prate i procjenjuju simptome kako bi pravovremeno prepoznali bilo kakve nuspojave povezane s liječenjem, procijenili odgovor na terapijske intervencije i prepoznali moguće pogoršanje fizičkog stanja. Nadalje, obiteljski skrbnici često su bili donositelji odluka - budni, pažljivi i čekajući, te odlučivali kada djelovati, a kada ne.

Zaključci: Pregled je pokazao da su obiteljski skrbnici uključeni u visoko zahtjevne zadatke u odnosu na njegu, pa čak i u one koje obavljaju isključivo zdravstveni profesionalci. To je vrlo bitno u području upravljanja simptomima i nuspojavama u kućnom okruženju. Napredni zadaci, poput procjene, praćenja i odlučivanja kada i kako djelovati, dio su dnevne rutine obiteljskih skrbnika.

Ključne riječi: Obiteljski skrbnik, upravljanje simptomima, rak, opterećenje skrbnika

The Emerging Role of The Family Caregiver in The Care of Patients Affected by Cancer

Andreas Charalambous^{1,2}

¹Department of Nursing, School of Health Sciences, Cyprus University of Technology, Limassol, Cyprus

²University of Turku, Turku, Finland

Corresponding author: andreas.charalambous@cut.ac.cy

Introduction: The reforms in healthcare systems around the world, introduced a trend towards caring for the patients with cancer at the home setting. Subsequently, these reforms led to a reduction in the number of hospital beds per capita and in the length of hospital stay and placed an increased demand on families to care for their cancer relatives at home. Data show that a significant number of the 10 million cancer survivors in the United States were cared for by a family caregiver. This presentation aims to present the areas where family caregivers are involved in the care as well as the challenges they face in their role.

Methods: This was a systematic review of the literature in 4 electronic databases that employed a combination of keywords and MeSH terms for family caregivers, cancer, symptoms, side effects and management.

Results: Based on predetermined inclusion and exclusion criteria, a total of 1270 articles were screened and 20 studies were included in the analysis. The results showed that only a limited number of studies (3/20) explored how and what family caregivers do in symptom management as a primary outcome. Family caregivers provided psychosocial support, such as supporting and motivating the patient and maintaining social engagement. Caregivers provided physical support such as with the administration of medicine and tube feeding. As an integral part of managing the symptoms, family caregivers actively monitored and assessed symptoms to timely recognize any treatment related side effects, assess the response to therapeutic interventions and recognize possible deterioration in physical status. Furthermore, family caregivers were often the decision maker – being alert, watching and waiting and decided when to act and when not to act.

Conclusions: The review showed that family caregivers are involved in high demanding tasks in relation to caring that can be related to those performed by healthcare professionals. This is pertinent in the field of symptom management and side effects management at the home setting. Advanced tasks such as assessing, monitoring and deciding when and how to act are included in the daily routine of family caregivers.

Keywords: Family caregiver, symptom management, cancer, caregiver burden

Stručna uloga i praksa kliničke medicinske sestre u Turskoj

Sultan Kav¹

¹Sveučilište u Baskentu, Fakultet zdravstvenih znanosti, Ankara, Turska

Autor za dopisivanje: skav@baskent.edu.tr

Uvod: Medicinske sestre kliničkih specijalnosti imaju bitnu ulogu u pružanju skrbi u različitim okruženjima, na različitim radilištima. U našoj zemlji, područja specijalizacije iz zdravstvene njege pokazuju paralelni razvoj napretka i potražnje za zdravstvenom i sestrinskom profesijom. Termin “medicinska sestra specijalist” postao je službeno priznat naziv u sestrinstvu u Turskoj nakon promjena u Zakonu o sestrinstvu. Cilj je ove prezentacije naglasiti povijest obrazovanja, uloge i praksu, propise, dostupne programe te izazove i budućnost medicinskih sestara kliničkih specijalista u Turskoj.

Metode: Pregledana je najsuvremenija literatura, koja se odnosi na specijalističku edukaciju kliničkih medicinskih sestara, ulogu i praksu, propise i izazove. Pretražene su sveučilišne web stranice i baze podataka s tom tematikom.

Rezultati: Specijalističko obrazovanje medicinskih sestara provodi se putem magistarskog i doktorskog programa. Godine 2018., „master“ programi su bili dostupni na 71 sveučilištu, dok su doktorski programi bili dostupni na 44 sveučilišta. Medicinske sestre prvostupnici koje imaju diplomu iz područja sestrinstva, mogu raditi kao “med. sestra specijalist” nakon što završe diplomski studij i specijalizirati se u određenom kliničkom području. Međutim, nikakav stručni naziv stručne/kliničke medicinske sestre nije pravno korišten u području rada ili zapošljavanja sestara. Do sada je jedino okruženje u kojem medicinske sestre mogu koristiti svoje specijalizacijsko područje isključivo sveučilište.

Zaključci: Specijalizacija će doprinijeti zdravstvenoj njezi na nekoliko načina: povećanje kvalitete usluge i skrbi, smanjenje praktičnih pogrešaka i povećanje lojalnosti i zadovoljstva na radnom mjestu. Potrebni su klinički orijentirani doktorski programi i medicinske sestre trebaju biti zaposlene prema svojim stručnim područjima. Potrebno je legalizirati specifičnu središnju provjeru specijalizacije i sestrinstva za njihovo priznavanje od strane svih ostalih disciplina, a ne sadašnji sustav poslijediplomskog obrazovanja i programa certifikacije.

Ključne riječi: Specijalizacija, medicinska sestra kliničke specijalnosti, certificirani programi, obrazovanje medicinskih sestara, povijest, uloga medicinske sestre, Turska

Clinical Nurse Specialist Role and Practice in Turkey

Sultan Kav¹

¹Professor of Nursing, Baskent University; Faculty of Health Sciences, Ankara, Turkiye
Corresponding author: skav@baskent.edu.tr

Introduction: Clinical nurse specialists play an essential role in delivering care in a variety of settings. In Turkey, areas of specialization in nursing shows a parallel development in the progress and demand for healthcare and the nursing profession. The term of “nurse specialist” has become officially recognized title in nursing practice in Turkey following the new arrangements in nursing law.

Purpose: Aim of this presentation to address the history of nursing education, roles and practice, regulations, available programs, challenges and future of clinical nurse specialist in Turkey.

Methods: Review of the most up-to-date literature related to clinical nurse specialist education, roles and practice competencies, regulations and challenges. Universities websites and related databases were searched.

Results: Specialist nursing education is provided via Master’s and Doctoral programs. In 2018, master programs were available in 71 universities and doctorate programs were available in 44 universities. Nurses who hold a baccalaureate degree in nursing can work as a “specialist nurse” after they completed graduate education and specialize in a given clinical area. However, no expert/clinical nurse specialist title has been legally used in the field of work or nurse employment. Until now, the only environment where nurses can use their specialization areas is the universities.

Conclusions: Specialization will contribute to nursing in several ways: an increase in quality of service and care, a decrease in practical errors and an increase in job loyalty and satisfaction. Clinically oriented graduate programs are needed and nurses should be employed according to their fields of expertise. Legalization of specialization and nursing specific central examination for its recognition by all other disciplines are required rather than the current system of postgraduate education and certificate programs.

Keywords: Specialization, clinical nurse specialist, certificate programs, nursing education, history, nursing roles, Turkey.

Inovacije i praktično znanje specijalizirane medicinske sestre kao obrtni potencijal zdravstvenog i gospodarskog sustava

Ivanka Benčić¹, Dijana Žuljević², Marija Kahlina¹

¹KBC Sestre Milosrdnice, Klinika za tumore, Centar za maligne bolesti, Zagreb, Hrvatska

²KBC Sestre Milosrdnice, Zavod za dijalizu i nefrologiju, Zagreb, Hrvatska

Autor za dopisivanje: ivanka.bencic@gmail.com

Uvod: Praktična znanja medicinske sestre, kao najbrojnijeg i najprisutnijeg dionika zdravstvenog sustava, predstavljaju obrtni potencijal, sa zadatkom postizanja maksimalne funkcionalnosti i kvalitete života pojedinca.

Cilj/svrha: Cilj je rada opisati suvremene edukacijske, populacijske i ekonomske trendove u zdravstvenom sustavu, koji prate profesiju medicinske sestre.

Razrada: Primarni pružatelji zdravstvene skrbi širom europske regije pod velikim su opterećenjem zbog raznih kroničnih stanja. Neke europske zemlje riješile su to proširenjem kompetencija medicinskih sestara, a nakon provedenih specijalizacija u sestrinstvu. Inovativni pristup podrazumijeva vrlo aktivnu ulogu i perspektivu pacijenta. Pacijent definira što mu predstavlja problem. Uloge zdravstvenih profesionalaca u sustavu su ponuditi pacijentu dovoljno savjeta i praktičnih znanja, kako bi mu se omogućilo aktivno odlučivanje o skrbi i podršci i kvaliteti života.

Zaključci: Medicinske sestre, specijalizirane u užim područjima zdravstvene skrbi, pružaju kvalitetnu skrb usmjerenu na pacijente. Zadatak vodstva zdravstvenih jedinica pružatelja usluga je prepoznati i vizualizirati, koristiti praktična znanja medicinske sestre te upravljati njima stvarajući nove vrijednosti u zdravstvenom sustavu.

Ključne riječi: Kompetencije, pacijent, specijalizacije u sestrinstvu

Innovation and Practical Knowledge of a Specialized Nurse as the Positive Working Capital in Further Development of the Health and Economy System

Ivanka Benčić¹, Dijana Žuljević², Marija Kahlina¹

¹UHC Sestre Milosrdnice, Clinic for tumors, Center for Malignant Diseases, Zagreb, Croatia

²UHC Sestre Milosrdnice, Institute for Dialysis and Nephrology, Zagreb, Croatia

Corresponding author: ivanka.bencic@gmail.com

Introduction: Practical knowledge of the nurses as the most numerous and the most important part of the health care system represent the craft potential, with the task of achieving the maximum functionality and quality of life of an individual.

Purpose: describe contemporary educational, population and economic trends in a healthcare system which follows nursing profession.

Elaboration: Primary providers of healthcare throughout the European region are under great strain on various chronic conditions. Some European countries have solved this problem by expanding the competencies of nurses and specializing in nursing. The innovative approach implies a very active role and perspective of the patient. The patient defines what is right for him. The roles of health professionals in the system are to offer the patient enough advice and practical knowledge to enable him to actively decide on care, support and quality of life.

Conclusions: Nurses specialized in the narrower areas of health care provide more quality patient care. The task of leadership of healthcare providers is to recognize and visualize, use the nurses' practical knowledge and manage them by creating new values in the health care system.

Key words: Competence, patient, specialization in nursing

Modeli ponašanja medicinskih sestara tijekom konfliktnih situacija u KBC Osijek

Jelinčić Ivana¹, Degmečić Dunja¹

¹Klinički bolnički centar Osijek, Klinika za psihijatriju, Zavod za integrativnu psihijatriju, Osijek, Hrvatska

Autor za dopisivanje: ijelincic9@gmail.com

Uvod: Cilj je rada ispitati koje modele ponašanja medicinske sestre u KBC Osijek primjenjuju tijekom konfliktnih situacija te postoje li razlike u načinu razrješavanja konflikta s obzirom na opće podatke ispitanika.

Metode: Presječno istraživanje provedeno u KBC Osijek. Ukupno je sudjelovalo 258 ispitanika medicinskih sestara, od čega 147 (57%) srednje stručne spreme (SSS), 93 (36%) prvostupnika sestrinstva i 18 (7%) magistara sestrinstva. Dizajniran je upitnik rješavanja konflikta (25 tvrdnji/5 stilova razrješavanja konflikta) s mogućnošću odgovora u obliku Likertove skale 1–6.

Rezultati: Tijekom konfliktnih situacija natjecateljski stil značajno češće primjenjuju ($p=0.041$) ispitanici SSS ($As=13.19$; $SD=3.161$) u odnosu na prvostupnike ($As=12.06$; $SD=3.551$). Suradljivi stil, također, češće primjenjuju ($p=0.024$) ispitanici SSS ($As=11.56$; $SD=2.792$) u odnosu na magistre ($As=9.61$; $SD=3.550$) te značajno češće ($p=0.009$) ispitanici do 10 godina radnog staža ($As=12.04$; $SD=2.546$) u odnosu na ispitanike sa stažem više od 30 godina ($As=10.678$; $SD=3.075$).

Kompromisni stil značajno češće primjenjuju ($p=0.010$) prvostupnici ($As=13.22$; $SD=2.364$) u odnosu na ispitanike SSS ($As=12.16$; $SD=2.689$). Također, kompromisni stil značajno češće primjenjuju ($p=0.011$) ispitanici sa najmanje godina radnog staža ($As=13.40$; $SD=2.403$) u odnosu na ispitanike sa stažem s više od 30 godina ($As=11.44$, $SD=2.827$).

Izbjegavajući stil značajno češće primjenjuju ($p=0.000$) magistri ($As=20.94$; $SD=4.952$) u odnosu na ispitanike SSS ($As=15.59$; $SD=4.048$) i prvostupnike ($p=0.001$) ($As=17.66$; $SD=0.052$). Prilagodljivi, pak, stil značajno češće primjenjuju ($p=0.046$) prvostupnici ($As=13.68$; $SD=2.766$) u odnosu na ispitanike SSS ($As=12.72$; $SD=2.955$). Navedeni stil značajno češće primjenjuju ($p=0.048$) ispitanici zaposleni na nekirurškim odjelima ($As=13.60$; $SD=2.905$) u odnosu na zaposlenike kirurških odjela ($As=12.84$; $SD=2.945$).

Zaključci: Značajna je razlika u modelima ponašanja ispitanika tijekom konfliktnih situacija i načinima njihova razrješavanja konflikta s obzirom na duljinu radnog staža i stručnu spremu, dok s obzirom na mjesto rada rezultati nisu značajni, osim u primjeni prilagodljivog stila.

Ključne riječi: Konflikt, medicinske sestre, način razrješavanja konflikta

Behaviour of Nurses in Conflict Situations in UHC Osijek

Jelinčić Ivana¹, Degmečić Dunja¹

¹Klinički bolnički centar Osijek, Klinika za psihijatriju, Zavod za integrativnu psihijatriju, Osijek, Croatia

Corresponding author: ijelincic9@gmail.com

Introduction: The aim is to examine which models of behavior nurses in KBCO are using during conflict situations and whether there are differences regarding to general data of respondents.

Methods: Cross-sectional study, 258 respondents from KBCO participated in this research: 147 (57%) nurses, 93 (36%) bachelors of nursing and 18 (7%) masters of science in nursing.

A conflict resolution questionnaire has been designed (25 statements/5 conflict resolution style) with the ability to respond in the form of Likert scale from 1 to 6.

Results: Competing style ($p=0.041$) is more used by nurses ($As=13.19$; $SD=3.161$) then the bachelors in nursing ($As=12.06$; $SD=3.551$). Collaborating style ($p=0.024$) is more used by nurses ($As=11.56$; $SD=2.792$) then the masters of science ($As=9.61$; $SD=3.550$) and more ($p=0.009$) used by nurses up to 10 years of work experience ($As=12.04$; $SD=2.546$) in regards to nurses with more then 30 years of work experience ($As=10.678$; $SD=3.075$). Compromising style is more used ($p=0,011$) by bachelors of nursing ($As=13.22$; $SD=2.364$) then the nurses ($As=12.16$; $SD=2.689$). It is more ($p=0.011$) used by nurses with at least years of service ($As=13.40$; $SD= 2.403$) in regards to nurses with more than 30 years of work experience ($As=11.44$, $SD=2.827$). Avoiding style is more ($p=0.000$) used by masters of science ($As=20.94$; $SD=4.952$) in regards to nurses ($As=15.59$; $SD= 4.048$) and bachelours ($p=0.001$) ($As=17.66$; $SD= 0.052$). Accomodating style is more used ($p=0.046$) by bachelours ($As=13.68$; $SD=2.766$) in regards to nurses ($As=12.72$; $SD= 2.955$). It is more used ($p=0.048$) by non-surgical wards ($As=13.60$; $SD= 2.905$) compared to nurses on surgical wards ($As=12.84$; $SD=2.945$).

Conclusions: There is a difference in style regarding the ways of resolving conflicts in terms of length of service and professional qualification. When considering workplace, results are not significant, except in the practice of an accommodating style.

Key words: Conflict, nurses, way of resolving conflicts

Spoznaja i praćenje troškova kvalitete kao standard upravljanja kvalitetom u hrvatskom zdravstvu

Antun Bajan^{1,2}, Robert Lovrić², Eva Smokrović³

¹Zavod za hitnu medicinu Osječko-baranjske županije, Osijek, Hrvatska

²Zavod za sestринство „Prof. dr. sc. Radivoje Radić“, Fakultet za dentalnu medicinu i zdravstvo Osijek, Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku, Osijek, Hrvatska

³Ustanova za zdravstvenu njegu i rehabilitaciju „Helena Smokrović“, Rijeka, Hrvatska
Autor za dopisivanje: antun.bajan@os.t-com.hr

Uvod: Norma ISO 9004 troškove kvalitete definira kao troškove nastale uvođenjem sustava kvalitete, tj. nastale aktivnostima sprječavanja pogrešaka, planskim i sustavnim ispitivanjem kvalitete kao i pogreškama utvrđenim unutarnjim ili vanjskim kontrolama. U užem smislu, troškovi su kvalitete izdatci nastali pogrešno učinjenim aktivnostima. Kvaliteta je općenito nedostavno zastupljena u hrvatskom zdravstvu. Ključni je izazov izdvojiti mjerljive pokazatelje kvalitete i njihovu jednostavnu primjenu u svrhu oblikovanja politika za unaprjeđenje kvalitete. Bez obzira na gledište, troškovna je učinkovitost uvijek središnje pitanje.

Svrha/cilj: Uputiti na nužnost primjene svijesti troškova kvalitete u hrvatsko zdravstvo kao standarda upravljanja kvalitetom.

Razrada: Neovisno o stupnju spoznaje menadžmenta organizacije, troškovi kvalitete egzistiraju i „skrivaju se“ u okrilju ukupnih troškova čineći veći ili manji dio njihove strukture. Stupanj spoznaje o troškovima kvalitete važan je za donošenje ispravnih odluka, pokazatelj je kvalitete i mjerilo stupnja svjesnosti o kvaliteti uopće. Troškovi kvalitete sinteza su preventive i kurative i podijeljeni su u četiri osnovne kategorije troškova: preventive, ocjenjivanja, unutarnjih i vanjskih gubitaka. Sustav troškova kvalitete dio je cjelokupnoga sustava kvalitete propisanoga međunarodnim normama ISO 9000ff koje jasno propisuju načine primjene i nadzora sustava kvalitete. U Republici Hrvatskoj trenutačno ne postoji statistički sustav praćenja troškova kvalitete, a razloge treba tražiti u nedostatnoj „kulturi kvalitete“ i zastarjelim modelima unutarnje kontrole kvalitete.

Zaključci: Sveopći nesklad praćenja troškova kvalitete uvjetovan je nedostatnom svijesti o troškovima kvalitete i jedinstvenoj općeprihvaćenoj metodologiji praćenja troškova kvalitete koji predstavljaju nepogrešive signalne senzore svih poremećaja u poslovnim procesima. Izobrazba i stvaranje povoljnog okruženja za razvoj i unaprjeđenje sustava kvalitete predstavlja osnovni preduvjet kvalitetnoga funkcioniranja zdravstvenoga sustava koji dobiva i zadržava certifikat ISO 9001:2015 kroz zakonske obveze, a koji traži potpunu posvećenost i uključivanje menadžmenta i svih djelatnika zdravstvene ustanove.

Ključne riječi: Troškovi kvalitete, svijest o troškovima kvalitete, troškovna učinkovitost

Quality Costs Awareness and Monitoring as a Quality Management Standard in Croatian Healthcare System

Antun Bajan^{1,2}, Robert Lovrić¹, Eva Smokrović³

¹Institute of Emergency Medicine, Osijek-Baranja County, Osijek, Croatia

²Nursing Institute "Professor Radivoje Radić", Faculty of dental medicine and Health Osijek, Josip Juraj Strossmayer University of Osijek, Osijek, Croatia

³Institute for Home health care and rehabilitation "Helena Smokrović, Rijeka, Croatia

Introduction: The ISO 9004 Standard defines quality costs as the costs incurred by the introduction of a quality system, i.e. caused by error prevention activities, by systematic quality testing, as well as by errors found during internal or external controls. In a narrow sense, quality costs are expenses made by the wrongly performed activities. Quality is generally not sufficiently represented in Croatian healthcare system. The key challenge is to set measurable quality indicators and their simple application in order to design policies to improve the quality. Regardless of the viewpoint, cost efficiency is always a central issue.

Purpose: The aim of this paper is to point out the necessity of implementing quality costs awareness in Croatian healthcare system as a quality management standard. Elaborations: Quality costs exist, regardless of the awareness level within the organization management. They "hide" among the total costs, making a larger or smaller part of their structure. The awareness level about quality costs is important for proper decision-making. It is an indicator of quality which shows the degree of quality awareness in general. Quality costs are synthesis of preventative and curative elements. They can be divided into four basic categories of costs: prevention, evaluation, internal and external loss. The Quality Costs System is part of the overall quality system prescribed by the international ISO 9000ff standards which clearly prescribe the ways of implementing and monitoring the quality system. There is currently no statistical system of quality cost monitoring in the Republic of Croatia. The reasons for this are lack of "quality culture" and outdated models of internal quality control.

Conclusions: The general discrepancy in quality costs monitoring is caused by the insufficient awareness of quality costs as well as by the unified, commonly accepted methodology for quality costs monitoring, which are unmistakable signal sensors of all disturbances in business processes. Education and creation of a favourable environment for the development and improvement of the quality system is a basic precondition for the functioning of the healthcare system which receives and holds the ISO 9001:2015 certification as the legal obligation. This requires full commitment and involvement of the management and all health care providers.

Key Words: Quality Costs, Quality Costs Awareness, Cost Efficiency

Poboljšanje kvalitete zdravstvene zaštite primjenom Standardne operativne procedure

Vedran Đido¹, Suada Branković¹, Jasmina Mahmutović¹, Aida Pilav^{1,2}

¹Fakultet zdravstvenih studija Univerziteta u Sarajevu, Sarajevo, Bosna i Hercegovina

²Zavod za javno zdravstvo Kantona Sarajevo, Sarajevo, Bosna i Hercegovina

Autor za dopisivanje: vedran.djido@fzs.unsa.ba

Uvod: Uslijed naglog i stalnog porasta broja oboljelih od kroničnih bolesti, demografskih promjena, ratnih zbivanja i utjecaja socioekonomskih čimbenika, zdravstveni je sustav u Bosni i Hercegovini suočen s porastom potreba za zdravstvenim uslugama. S obzirom na promjenjivi kontekst, neophodno je bilo redefinirati ulogu medicinskih sestara/tehničara kao potencijala sa snažnim utjecajem na ishode u zdravstvu. Standardne operativne procedure (SOP) dio su standarda sestrinske prakse, zajedno sa standardima i normama zdravstvene zaštite, sestrinskom dokumentacijom i evidencijom kao i nomenklaturom ustanova.

Svrha/cilj: Cilj je ovog stručnog rada prikazati model Standardne operativne procedure kojim se poboljšava kvaliteta zdravstvene njege i uopće kvaliteta ishoda zdravstvene skrbi i to putem poboljšanja kvalitete i učinkovitosti usluga koje pružaju medicinske sestre/tehničari.

Razrada: Stupanjem na snagu „Zakona o zdravstvenoj zaštiti“, „Zakona o sestrinstvu i akušerstvu“, te „Zakona o sistemu poboljšanja kvalitete, sigurnosti i akreditaciji u zdravstvu“, zdravstvene ustanove imaju obavezu uspostavljanja, razvijanja te održavanja sustava sigurnosti i kvalitete zdravstvenih usluga, što između ostaloga podrazumijeva izradu i primjenu postupaka za usluge koje zdravstvene ustanove pružaju. Temeljeno na potrebama i ciljevima projekta „Jačanje sestrinstva u Bosni i Hercegovini“, federalni ministar zdravstva je imenovao radnu grupu koja je izradila 46 Standarda operativnih procedura, 12 algoritama i 6 priloga za medicinske sestre/tehničare primarne zdravstvene zaštite. Primjena SOP-a u zdravstvenoj njezi podrazumijeva pravila/smjernice prema kojima medicinske sestre postupaju. Svrha je SOP-a sustavno pratiti, mjeriti i analizirati neželjene događaje, smanjiti njihovu učestalost te povećati sigurnost pacijenata.

Zaključci: Primjena Standardnih operativnih procedura uklanja organizacijske probleme i konflikte među zaposlenima. Jasna organizacijska shema i točno određene kompetencije zaposlenih, smanjuju mogućnost pogrešaka i propusta u radu.

Ključne riječi: Zdravstvo, kvaliteta, SOP

Improvement of Healthcare Quality Through Application of Standard Operative Procedure

Vedran Đido¹, Suada Branković¹, Jasmina Mahmutović¹, Aida Pilav^{1,2}

¹Faculty of Health Studies of the University of Sarajevo, Sarajevo, Bosnia and Herzegovina

²Institute of Public Health of Canton Sarajevo, Sarajevo, Bosnia and Herzegovina

Corresponding author: vedran.djido@fzs.unsa.ba

Introduction: Due to the sudden and continuous increase in the number of patients with chronic diseases, demographic changes, war events, and influence of socio-economic factors, Healthcare system in Bosnia and Herzegovina faces the increase of needs for healthcare services. Considering this changing context, it has been necessary to redefine the role of a nurse, in which there is a strong potential to influence the health related outcomes. Standard operative procedures (SOP) are only a part of the nursing practice standard, together with standards and norms of healthcare nursing documentation, and records, as well as nomenclature of services.

Purpose: The purpose of this expert report is to present model of Standard operative procedures, which will improve healthcare quality, but also give an important contribution to the improvement of healthcare outcomes through improvement of the quality and effectiveness of services performed by nurses.

Elaboration: After adopting Law on Healthcare, Law on nursing and obstetrics, Law on the quality improvement system, safety and accreditation in healthcare, Healthcare institutions have got an obligation to form, develop, and maintain healthcare safety and quality system, which, among other things, means creating and applying the procedures for the services they offer. Based on needs and general goals of the Project “Strengthening nursing in Bosnia and Herzegovina”, Federal Minister of Health appointed a work group that created 46 Standard operative procedures, 12 algorithms, and 6 enclosures for nurses in primary healthcare. Application of SOP in healthcare represents rules according to which nurses operate, and the purpose of SOP is to systematically follow, measure, and analyse unwanted events, and in that way reduce their occurrence and increase safety of the patients.

Conclusions: Application of Standard operative procedures eliminates organisational problems and conflicts among employees. Clear organisational scheme and precisely determined competences of the employees decrease a possibility of mistakes and omissions in work.

Key words: Healthcare, quality, SOP

Sestrinstvo i upravljanje kvalitetom u javnom zdravstvu

Cecilija Rotim¹

¹Nastavni zavod za javno zdravstvo „dr. Andrija Štampar“, Zagreb, Hrvatska

Adresa za korespondenciju: cecilija.rotim@stampar.hr

Uvod: Sukladno poznatim definicijama pojma kvalitete, kvaliteta sestrinske skrbi može se definirati kao stupanj u kojem su provedene sestrinske intervencije povećale željene zdravstvene ishode i u skladu su s postojećim sestrinskim znanjem. Kao što je općenito važno u upravljanju kvalitetom u sestrinstvu usvajanje određenih modela, poboljšanje procesa rada te školovanje i priznavanje kompetencija, iste činjenice su propisane i relevantnim zakonima. Sestrinsko obrazovanje mora obuhvaćati interdisciplinarnu znanstvenu osnovu, podržavati stjecanje praktičnih iskustava i vještina, uz suradnju unutar i između zdravstvenih timova. Sestrinska skrb je poseban standard u sustavu osiguranja i poboljšanja kvalitete sveukupne zdravstvene zaštite.

Svrha/cilj: Cilj je ukazati na važnost procesa praćenja i unaprjeđenja kvalitete sestrinske skrbi kao jednog od sastavnih elemenata dobro organiziranih javno-zdravstvenih ustanova

Razrada: Ishodi u kontekstu kvalitete sestrinske skrbi u javnom zdravstvu jesu sve one promjene u zdravstvenom stanju pojedinca koje se mogu pripisati sestrinskoj intervenciji. Mnogobrojni su primjeri ishoda kvalitete, a mogu se kao primjer navesti prevalencija dekubitusa, prevalencija padova, prevencija zaraznih bolesti. Mjerenje kvalitete usmjereno je na profesionalno ponašanje sestre. Sestrinska skrb mora biti djelotvorna i sadržavati dokaze o provođenju. Indikatorima se provjeravaju aktivnosti, intervencije, redosljed davanja usluge. Cilj je managementa ishoda mjeriti efekte skrbi, a ostali učinci su: mogućnost uočavanja prilika za poboljšanje sustava, poboljšati neposrednu skrb u smislu njene konzistencije i standardizacije, prikupljanje točnih podataka o pruženoj skrbi ili sustavu, određivanje koji su tretmani korisni, koliko koštaju i kako se evaluiraju, pomoć ustanovama u dostizanju zadanih standarda od strane agencija za akreditaciju.

Zaključci: Upravljanje kvalitetom je bitan korak u procesu osiguranja i unaprjeđenja kvalitete u javnom zdravstvu. Kontrolom uspješnosti provedenih mjera djeluje se na unaprjeđenje sveukupne zdravstvene skrbi, poštivanje ugleda i profesionalnog digniteta medicinske sestre te time stvaranje i očuvanje pozitivnog statusa profesije. Sve navedeno postiže se javno dostupnim i transparentnim radom.

Ključne riječi: Sestrinstvo, javno zdravstvo, upravljanje kvalitetom

Nursing and Quality Management in Public Health

Cecilija Rotim¹

¹Institute of Public Health „dr. Andrija Štampar“, Zagreb, Croatia

Corresponding author: cecilija.rotim@stampar.hr

Introduction: In accordance with the well-known definitions of quality concept, nursing care quality can be defined as degree to which provided nursing interventions increased the desired health outcomes and which are comply with the existing nursing knowledge. As is generally important in nursing quality management, adoption of certain models, improvement of work and education process, and competences recognition, the same facts are also defined by relevant laws. Nursing education must include interdisciplinary scientific bases, support practical experience and skills acquisition, with collaboration between and within health care teams. Nursing care is a special standard in health care insurance quality.

Purpose: The aim of this paper is to point out the process of monitoring importance and improving the nursing care quality as one of the components of well organized public health care institutions.

Elaboration: Outcomes in the context of nursing care quality are all changes in the individual health status attributable to nursing intervention. There are many examples of quality outcomes which can be exemplified as decubitus prevalence, falls prevalence, infectious diseases prevention. Quality measurement focuses on nurses professional behavior. Nursing care must be effective and need to contain conduction evidence. Indicators check the activities, interventions, order of service delivery. Outcomes management goal is to measure effects of care, and the other effects are: ability for opportunities to improve the system, improving immediate care in terms of its consistency and standardization, gathering accurate data on the provided care or system, determining which treatments are worthwhile, how much they cost and how are they evaluated, assist institutions in achieving standards given by accreditation agencies.

Conclusions: Quality management is an important step in ensuring and improving quality in public health care process. By controlling implemented measures success, focus is to improve the health care, respect the reputation and nurses professional nurturing, thereby creating and preserving the profession positive status. All of this is

achieved through publicly available and transparent work.

Key words: Nursing, public health, quality management

Utjecaj primjene akreditacijskih standarda na provođenje sestrinske skrbi u klinici “Magdalena”

Dijana Babić¹, Niveska Križanec¹, Marija Razum¹

¹“Magdalena”, Klinika za kardiovaskularne bolesti Medicinskog fakulteta Sveučilišta J. J. Strossmayera u Osijeku, Krapinske Toplice, Hrvatska
Autor za dopisivanje: dijana.babic@magdalena.hr

Uvod: Sustav akreditacije uveden je u Kliniku za kardiovaskularne bolesti “Magdalena” 2014. godine s primarnim ciljem unapređenja postojeće kvalitete pružene skrbi i podizanja razine sigurnosti u zbrinjavanju pacijenata tijekom ambulantnog i stacionarnog liječenja.

Svrha/cilj: Svrha ovog rada je prikazati unaprjeđenja u procesima rada, koja su uvedena u primjenu prema zahtjevima akreditacijskih standarda i predstavljaju, na dokazima utemeljenu, najbolju praksu, koja osigurava kvalitetu i sigurnost u određenim područjima zdravstvene skrbi.

Razrada: Postupak akreditacije utjecao je na procese planiranja i provođenja zdravstvene njege. Uzimajući u obzir sigurnost pacijenata kao prioritet, dodatno je naglašena važnost uzimanja sestrinske anamneze, prikupljanja podataka iz ostalih izvora, pripreme postupaka, kontinuirane evaluacije stanja te stalne razmjene informacija među članovima tima kako bi se omogućilo provođenje postupaka u optimalnom vremenu i uz minimalne rizike za pacijenta. Potreba za dokumentiranjem i analizom podataka te podizanje svijesti o važnosti stalne edukacije pacijenata i osoblja proširila je djelokrug rada sestara i dodatno naglasila njihovu ulogu u svim fazama liječenja i oporavka pacijenta. Postupci poput identifikacije pacijenata, informiranja i edukacije, SBAR komunikacije, primjene kirurške kontrolne liste, usklađivanja terapije, sigurne i kontrolirane primjene rizičnih lijekova, praćenja suradljivosti u provođenju higijene ruku, planiranja otpusta te prepoznavanja i analize neželjenih događaja, učinili su ishode zdravstvene skrbi mjerljivima i podložnima analizi te uveli potrebu stalnog rada na usavršavanju aktivnosti koje direktno utječu na tijek i ishod liječenja, zadovoljstvo pacijenata i obitelji te optimalno korištenje bolničkih resursa.

Zaključci: Usklađivanje postojećih procesa rada s akreditacijskim standardima, osim kontinuiranog rada na razvoju poboljšanja, zahtjeva strukturiranje postupaka, prepoznavanje rizičnih točaka, analizu i suradnju između odjela te uključivanje svih djelatnika u provedbu aktivnosti. Time bi se postigla potpuna implementacija i održivost usvojenih kriterija, čiji je krajnji cilj stavljanje pacijenata i njihovih potreba

u središte interesa, te razvijanje svijesti o sigurnosti bolničkog okruženja kao jednog od osnovnih preduvjeta za pružanje kvalitetne zdravstvene skrbi.

Ključne riječi: Akreditacija, standardi, zdravstvena njega, kvaliteta, sigurnost

The Effects of Accreditation Standards Implementation on The Nursing Care Process in the "Magdalena" Clinic

Dijana Babić¹, Niveska Krizanec¹, Marija Razum¹

¹"Magdalena", Clinic for Cardiovascular Diseases at the Faculty of Medicine, J.J. Strossmayer University, Osijek, Krapinske Toplice, Croatia

Corresponding author: dijana.babic@magdalena.hr

Introduction: The Accreditation System was introduced at the Clinic for Cardiovascular Diseases "Magdalena" in 2014 with the primary purpose of improving the existing quality of care provided and raising the level of safety in patient care during ambulatory and stationary treatment.

Purpose: The purpose of this paper is to show improvements in processes that are introduced in accordance with the requirements of accreditation standards and provide evidence based best practices that ensure quality and safety in certain areas of healthcare.

Elaboration: The accreditation process influenced the planning and implementation of health care. Prioritizing the patient's safety, the importance of gathering nursing history, data collection from other sources, preparation of procedures, continuous evaluation of the condition and constant exchange of information among the team members is further emphasized in order to allow the implementation of the procedures in optimal time and with minimal risks for the patient. The need for documenting and analyzing data and raising awareness of the importance of ongoing patient and staff training has expanded the field of nurses' work, and further emphasized their role in all stages of treatment and recovery of the patient. Procedures such as patient identification, informing and education, SBAR communication, surgical control checklist, therapy alignment, safe and controlled use of potentially dangerous medication, cooperation in hand hygiene, discharge planning, and recognition and analysis of adverse events have made health outcomes measurable and subjected to the need for ongoing work on improving the activities directly affecting the course and outcome of treatment, patient and family satisfaction, and optimal use of hospital resources.

Conclusions: Coordination of existing work processes with accreditation standards, apart from continuous work on developing improvement, requires structuring procedures, identifying risk factors, analysis and collaboration between departments, and involving all staff in implementing activities to achieve full application and sustainability of the the acquired criteria, the ultimate goal of which is taking patients

and their needs at the center of interest, and developing awareness of the safety in hospital environment as one of the basic requests for providing quality health care.

Key words: Accreditation, standards, nursing care, quality, safety

Uspostava sustava osiguranja i poboljšanja kvalitete zdravstvene zaštite u KBC Osijek

Marijana Kovaček¹, Nevenka Begić¹

¹Klinički bolnički centar Osijek, Osijek, Hrvatska

Autor za dopisivanje: kovacek.marijana@gmail.com

Uvod: Kvaliteta zdravstvene zaštite podrazumijeva skup mjera, poduzetih tijekom zdravstvenoga postupka, a koje rezultiraju povoljnim ishodom liječenja. U Republici Hrvatskoj svi su nositelji zdravstvene djelatnosti obvezni uspostaviti, razvijati i održavati sustav za osiguranje i poboljšanje kvalitete zdravstvene zaštite.

Svrha/cilj: Cilj rada je prikazati i opisati postupke uspostave sustava osiguranja i poboljšanja kvalitete zdravstvene zaštite u KBC Osijek.

Razrada: U postupke sustava osiguranja i poboljšanja kvalitete zdravstvene zaštite uključeni su svi sudionici pružanja zdravstvene usluge. Proces uspostave sustava kvalitete uključuje ustrojstvo, dokumentiranost postupaka, trajno praćenje pokazatelja kliničke učinkovitosti i dostupnosti, obradu i analizu podataka, procese upravljanja rizicima te provođenje popravno/preventivnih radnji kod pojavnosti neželjenih događaja uz neprekidan nadzor i poboljšanje sustava kvalitete zdravstvene zaštite.

Zaključci: Sukladno zahtjevima i regulirano pravnim normama, KBC Osijek kao vodeća ustanova za pružanje zdravstvene zaštite na području istočne regije, uspostavio je sustav osiguranja i poboljšanja kvalitete zdravstvene zaštite, definirana je politika, ciljevi i misija upravljanja kvalitetom.

Ključne riječi: Kvaliteta, sigurnost pacijenta, medicinska sestra

Establishment of the Healthcare Quality Providing and Improvement System in UHC Osijek

Marijana Kovaček¹, Nevenka Begić¹

¹University Hospital Center Osijek, Osijek, Croatia

Corresponding author: kovacek.marijana@gmail.com

Introduction: Healthcare quality considers set of measures which were made during healthcare procedure, and which result with preferable outcome when it comes to treatment. Healthcare providers in Republic of Croatia are obligated to establish, develop and maintain system for security and improve healthcare quality.

Purpose: Goal of this article is to show and describe establishment procedures of security system and healthcare improvement in KBC Osijek.

Elaboration: Healthcare system procedures and healthcare quality improvement includes all participants who provide health services. Establishing process of quality system includes structure, permanent monitoring of clinical efficacy indicators and availability, data processing and analysis, processes of risk management and carrying out correct/preventable actions in unwanted events with steady surveillance and healthcare improvement.

Conclusions: According to requirements and regulated with legal norms KBC Osijek as a leading institution for offering healthcare on a territory of the eastern region, established security system and healthcare improvement, politics, goals and mission of quality management is defined.

Key words: Quality, patient safety, nurse

Ispitivanje stavova zdravstvenih djelatnika o kulturi sigurnosti pacijenata

Morana Magaš¹, Kata Ivanišević¹, Mirjana Čargonja¹

¹Klinički bolnički centar Rijeka, Rijeka, Hrvatska

Autor za dopisivanje: k.ivanise@gmail.com

Uvod: cilj je istraživanja bio ispitati stavove medicinskih sestara i liječnika o sigurnosti pacijenata, pogreškama u liječenju, izvještavanju o neželjenim događajima u bolnici te stjecanje opće ocjene razine sigurnosti pacijenata.

Metode: Presječno istraživanje provedeno je u jednoj akutnoj bolnici tercijarne razine, na ukupno 62 zdravstvena radnika, od čega je bilo obuhvaćeno 47 medicinskih sestara i 15 liječnika. Kao mjerni instrument korišten je standardizirani upitnik o kulturi pacijentove sigurnosti u bolnici. „Anketa o kulturi sigurnosti pacijenata u bolnici“ preuzeta je s mrežne stranice i korištena uz odobrenje autora hrvatskog prijevoda. Anketa je podijeljena ispitanicima uz usmeno i pismeno obrazloženje o svrsi istraživanja i uz pisani pristanak ispitanika na istraživanje.

Rezultati: Od 62 (100%) broja ispitanika njih 25 (41%) smatra kako je razina sigurnosti pacijenata na prihvatljivoj razini, dok njih 19 (31.1%) smatra kako je razina vrlo dobra. Za odličnu razinu opredijelilo se njih 6 (9.8%), dok se 9 (13.1%) ispitanika odlučilo kako je sigurnost pacijenta na lošoj razini. Ipak, 3 (5%) ispitanika smatra kako je razina sigurnosti nikakva. Na pitanje o broju izvješća o neželjenim događajima, 33 (53.2%) ispitanika u posljednjih 12 mjeseci nije prijavilo niti jedan događaj, njih 15 (24.2%) poslalo je jedan do dva izvješća, tri do pet izvješća poslalo je 7 (11.3%) ispitanika, šest do deset izvješća poslalo je 4 (6%) ispitanika, jedanaest do dvadeset izvješća samo 1 (1%) ispitanika, dok je više od dvadeset izvješća poslalo 2 (4.3%) ispitanika. S izjavom „Kada se prijavi neželjeni događaj, osjećam se kao da je ukazano na osobu, a ne na problem“ izričito se slaže 5 (8.2%) ispitanika, njih se 31 (49.7%) slaže se s izjavom, mišljenje nema njih 12 (19.6%), 12 (19.3%) ne slaže se s tvrdnjom, dok se 2 (3.2%) ispitanika izričito ne slaže s tvrdnjom.

Zaključci: Odgovori ispitanika ukazuju na veću potrebu usmjeravanja pozornosti na sigurnost pacijenata. Manji broj izvješća upućuje na moguć ishod dugotrajnog prakticanja kulture krivnje. Rezultati, također, upućuju kako ispitanici nisu upoznati s pojmom kulture sigurnosti pacijenta.

Ključne riječi: Kultura sigurnosti pacijenata, neželjeni događaji, sigurnost pacijenata

The Attitudes of Health Care Professionals on the Policy of Patient Safety

Morana Magaš¹, Kata Ivanišević¹, Mirjana Čargonja¹

¹University Hospital Center Rijeka, Rijeka, Croatia

Corresponding author: k.ivanise@gmail.com

Introduction: The aim of the study was to examine the attitudes of nurses and doctors about patient safety, treatment errors, reporting on adverse hospital events, and to gain a general assessment of patient safety.

Methods: A cross-sectional study was performed in one acute tertiary hospital at a total of 62 health workers, of which 47 nurses and 15 doctors were included. A standardized patient safety culture questionnaire was used as a measuring instrument. "Hospital Survey on Patient Safety" was downloaded from the web site and used with the permission of the author of the Croatian translation. The survey was distributed into respondents with oral and written explanations of the purpose of the research and with the written consent of the respondents to the research.

Results: Of the 62 (100%) of the respondents, 25 (41%) believe that the level of patient safety is at an acceptable level, while 19 (31.1%) consider the level very good. Six (9.8%) were chosen for the excellent level, while 9 (13.1%) respondents decided that patient safety was at poor level. However, 3 (5%) of respondents consider the level of security to be none. Asked about the number of reports of adverse events, 33 (53.2%) of respondents did not report any events in the last 12 months, 15 (24.2%) reported one to two reports, three to five reports sent 7 (11.3%), six to ten reports were sent by 4 (6%), eleven to twenty reports only 1 (1%) respondents, and more than twenty reports were sent by 2 (4.3%) respondents. With the statement "When it comes to an adverse event, I feel like a person is pointed, not the problem", 5 (8.2%) respondents explicitly agree, 31 (49.7%) agree with the statement, there are no opinion in 12 (19.6%), 12 (19.3%) disagree with the statement, while 2 (3.2%) respondents explicitly disagree with the statement.

Conclusions: Respondents' responses indicate a greater need to focus attention on patient safety. A smaller number of reports point to the possible outcome of long-term guilt culture practice. The results also show that respondents are not familiar with the concept of patient safety culture.

Keywords: Adverse event, culture of safety, patient safety

Razvoj i potpora kliničke akademske znanstveno-istraživačke karijere medicinskih sestara, primalja i srodnih zdravstvenih djelatnika: iskustvo u Velikoj Britaniji

Ros Kane¹, Ian Mcgonagle¹, Christine Jackson¹

¹Sveučilište u Lincolnu, Lincoln, Ujedinjeno Kraljevstvo Velike Britanije i Sjeverne Irske
Autor za dopisivanje: rkane@lincoln.ac.uk

Uvod: Sve više je očita potreba za razvojem kliničkog obrazovanja medicinskih sestara, primalja i drugih srodnih zdravstvenih djelatnika. Klinički akademski stručnjaci održavaju svoju kliničku praksu, dok posvećivanjem pažnje istraživanjima, stvaraju povezanost između ta dva područja. Integrirani treninzi su bili predstavljeni diljem Velike Britanije od 2006. godine, kombiniranjem kliničkog treninga i istraživačkog iskustva. Kako god, klinički akademici se još uvijek susreću s raznim izazovima, pokušavajući održavati ravnotežu između kliničke prakse i istraživanja. Postoji premalo dokaza, koji bi dokazali utjecaj kliničko akademske karijere. Cilj ovoga istraživanja je praćenje stručnjaka od početka magisterija i početka poslijediplomskog studija tijekom Kliničkog akademskog treninga, koji je uveden 2013. godine, kako bi se istražio opseg treninga u koji su bili uključeni i kako bi se istražio potreban opseg treninga za daljnje napredovanje, koji omogućuje napredak i potporu sljedećih istraživanja.

Metode: Ova kvalitativna studija je pratila ispitanike iz *Health Education England: East Midlands funded Clinical Academic Careers* programa, provedenog u Lincolnu između 2013. i 2017. godine. Svi stručnjaci su obaviješteni i pozvani sudjelovati u individualnom intervjuu. Podaci su bili prikupljeni između svibnja i srpnja 2017. godine. Etičko odobrenje je potvrđeno od strane institucije za visoko obrazovanje. Prikupljeno je 18 opširnih intervju, koji su poslije analizirani.

Rezultati: Rezultati će biti prikazani na konferenciji. U početnom treningu i njegovoj implementaciji, identificirane su glavne prepreke i faciliatori za pristup o podržavanje.

Zaključci: Ovo istraživanje ističe važnost kliničkih akademskih programa osposobljavanja u razvoju i podupiranju okruženja za istraživanje u kliničkoj zdravstvenoj zaštiti. Postoji potreba za kontinuiranim radom, kako bi se dala podrška kliničkim akademskim stručnjacima i kako bi se upravljalo radom u zdravstvenom okruženju, kako bi se prevladale neke od praktičnih i financijskih prepreka tijekom razvoja kliničkih akademskih stručnjaka.

Ključne riječi: Istraživanja, klinički akademski trening, klinički akademski stručnjaci

Developing and Supporting Clinical Academic Research Careers for Nurses, Midwives and Allied Health Professionals: the UK Experience

Ros Kane¹, Ian McGonagle¹, Christine Jackson¹

¹University of Lincoln, United Kingdom of Great Britain and Northern Ireland

Corresponding author: rkane@lincoln.ac.uk

Introduction: Internationally the need for the development of clinical academic careers for nurses, midwives and allied health professionals is becoming ever more apparent. Clinical academics maintain their clinical practice whilst also carrying out research, placing them in a unique position to make connections between the two fields. Integrated academic training pathways have been introduced across the UK since 2006 to combine clinical training with research experience; however, aspiring clinical academics still face a range of challenges in balancing the clinical and research aspects of their careers and there is a lack of evidence to demonstrate impact of clinical academic career pathways, post initial training. This research aimed to follow up scholars from a Pre-Masters and Pre-PhD Clinical Academic Training Programme delivered since 2013, to investigate the extent to which their training has been implemented in clinical practice and to explore the extent to which the training enabled them to move on to develop and support subsequent research activity in the clinical setting.

Methods: This qualitative study followed up participants (including those who did not successfully complete) from the Health Education England: East Midlands funded Clinical Academic Careers training programme, delivered at Lincoln from 2013-2017. All previous scholars were contacted and invited to take part in an individual interview. Data were collected from May to July 2017. Ethical approval was granted by the host Higher Education Institution. 18 in-depth interviews were conducted, transcribed verbatim and thematically analysed.

Results: The results of the study will be presented at the conference. Key barriers and facilitators to accessing and sustaining, both initial research training and on-going implementation have been identified.

Conclusions: This research highlights the importance of clinical academic training programmes in developing and supporting an environment conducive to research in the clinical healthcare setting. There is a need for on-going work to support both clinical academic scholars and also manages working in the healthcare setting, to overcome some of the practical and financial barriers to the development of clinical academics.

Key words: Research, clinical academic training , clinical academics

Kvantitativni i kvalitativni pristupi istraživačkom radu u sestrinstvu

Robert Lovrić¹, Nada Prlič¹

¹Zavod za sestrinstvo „Prof. dr. sc. Radivoje Radić“, Fakultet za dentalnu medicinu i zdravstvo Osijek, Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku, Osijek, Hrvatska.

Autor za dopisivanje: rlovric@fdmz.com

Uvod: Istraživanja u sestrinstvu sastavnica su pozitivističke ili pak naturalističke paradigme koje streme suprotnim pretpostavkama o stvarnosti i pogledu na svijet. Pozitivistički stav zagovara postojanje mjerljive stvarnosti i sukladan je kvantitativnom istraživačkom pristupu. Prema naturalističkoj paradigmi postoji više promjenjivih stvarnosti što je svojstveno kvalitativnom pristupu.

Svrha/cilj: Cilj je ovog rada opisati osnovna obilježja, prednosti i nedostatke kvantitativnih, kvalitativnih i kombiniranih pristupa istraživačkom radu u području sestrinstva.

Razrada: Izraz „kvantitativno“ odnosi se na ono što je točno i precizno mjerljivo, a izraz „kvalitativno“ na ono što se ne može precizno izmjeriti. Kvantitativan je pristup formalan, objektivan i deduktivan te usmjeren opisivanju fenomena pomoću većeg broja ispitanika što omogućuje uopćavanje rezultata na široj populaciji. Međutim, kvantitativan pristup ima jasne nedostatke u prepoznavanju novih i neistraženih pojava. Kvalitativan je pristup neformalan, subjektivan i induktivan te usmjeren na sveobuhvatno opisivanje pojava uz mali broj ispitanika. Omogućuje prepoznavanje i dublje razumijevanje još neispitanih fenomena, osobnih iskustava i osjećaja ispitanika. Stoga može osigurati informacije koje ne bi „isplivale“ unaprijed zadanim pitanjima. Također, pruža verbalne podatke koji se mogu kodirati i kvantificirati, stoga se dobro uklapa u sestrijsku praksu. Osnovni su nedostaci kvalitativnog pristupa nemogućnost uopćavanja rezultata na opću populaciju zbog relativno malog broja ispitanika i česta opsežna ulaganja. Sve je popularniji trend kombiniranih tzv. „mix metoda“ koje podrazumijevaju integraciju kvantitativnih i kvalitativnih metoda u istom istraživanju, bilo usporedno ili u odvojenim fazama. Kombinirane metode ističu pojedine prednosti određenog istraživačkog pristupa, a istovremeno minimaliziraju ograničenja što uvelike „obogaćuje“ znanstveni rad.

Zaključci: Istraživanja u sestrinstvu obično se provode primjenom kvantitativnih ili kvalitativnih istraživačkih pristupa. Osnovne su prednosti jednog pristupa istovremeno nedostaci drugog. Stoga, pri planiranju istraživanja potrebno je sukladno uvjetima i okolnostima te cilju istraživanja odabrati odgovarajući istraživački pristup ili ih kombinirati.

Ključne riječi: Istraživanja u sestrinstvu, kvantitativni istraživački pristup, kvalitativni istraživački pristup, kombinirani pristup

Quantitative and Qualitative Approaches in Nursing Research

Robert Lovrić¹, Nada Prlić¹

¹Nursing Institute "Professor Radivoje Radić", Faculty of dental medicine and Health Osijek, Josip Juraj Strossmayer University of Osijek, Osijek, Croatia
Corresponding author: rlovric@fdmz.com

Introduction: Research in nursing is a component of a positivistic or naturalistic paradigm that sets out the opposite assumptions of reality and the worldview. The positive attitude advocates the existence of measurable reality and is consistent with the quantitative research approach. According to the naturalistic paradigm there are more variable realities, which is typical of a qualitative approach.

Purpose: The aim of this paper is to describe the basic features, advantages and disadvantages of quantitative, qualitative and combined approaches to research work in the field of nursing.

Elaboration: The term “quantitative” refers to what is exactly and precisely measurable, and the term “qualitative” to what cannot be measured accurately.

Quantitative approach is formal, objective, and deductive. It is focused on describing the phenomenon with a large number of respondents, which allows generalizing the results to a wider population. However, quantitative approach has clear disadvantages in identifying new and unexplored phenomena. Qualitative approach is informal, subjective, and inductive. It focuses on a comprehensive description of the phenomenon with a small number of respondents. It enables identifying and deeper understanding of phenomena yet unexamined, personal experiences and emotions of the respondents. It can therefore provide information that would not have “emerged” with pre-defined questions. It also provides verbal data that can be encoded and quantified, so it fits well with nursing practice. The main disadvantages of the qualitative approach are the impossibility to generalize the results to the general population due to the relatively small number of respondents, and often extensive investments. Combined approach or the “mix-method” is an increasingly popular trend that involves the integration of quantitative and qualitative methods in the same study, either in parallel or in separate stages. Combined methods emphasize certain advantages of a particular research approach while minimizing restrictions, which greatly enriches the scientific work.

Conclusions: Research in nursing is usually carried out using quantitative or qualitative research approaches. The main advantages of one approach are at the same time the disadvantages of the other. It is therefore necessary to select the appropriate study approach or to combine both while still planning the research – according to the conditions, circumstances, and purpose of research.

Key words: Research in nursing, quantitative research approach, qualitative research approach, combined approach

Implikacije primjene rezultata sestrinskih istraživanja u praksi

Biljana Kurtović¹, Snježana Čukljek¹, Martina Smrekar¹, Ana Marija Hošnjak¹

¹Zdravstveno veleučilište, Zagreb, Hrvatska

Autor za dopisivanje: biljana.kurtovic@zvu.hr

Uvod: U postupku kliničkog odlučivanja središnje mjesto zauzima kvalitetan znanstveni dokaz i njegova nepristrana kritička prosudba. Sustavni pristup istraživačkom djelovanju medicinskih sestara u Republici Hrvatskoj značajno je razvijen, no pristup primjeni rezultata istraživanja u praksi jedva da je primjetan. Znanstveno utemeljeni dokazi bez praktične primjene u svakodnevnoj praksi su bezvrijedni, a i obrnuto. Razmatranja povezanosti svakodnevnog rada i znanstveno utemeljenih dokaza važna su za sestrinstvo kao znanstvenu disciplinu.

Svrha/cilj: Cilj je ukazati na važnosti uporabe rezultata istraživanja u praksi interdisciplinarnom komunikacijom, olakšavanjem organizacijskih promjena potrebnih za provedbu i poticanja istraživačkog rada, koji je izravno koristan u kliničkoj praksi.

Razrada: Primjena rezultata istraživanja u praksi potiče multidirekcijsku i multidisciplinarnu integraciju otkrića iz temeljnih, kliničkih ili populacijskih istraživanja u kliničku primjenu, kako bi se unaprijedilo ljudsko zdravlje i poboljšala zdravstvena skrb. Osim toga, poboljšao bi se prijenos znanja u suprotnom smjeru, iz kliničke prakse u istraživanje. Primjena rezultata istraživanja u praksi je proces, koji mora provoditi organizacija, a ne medicinska sestra individualno. Iz te perspektive, primjena rezultata istraživanja u praksi zahtijeva razvoj pravila i postupaka, koji će voditi provedbeni proces. Odrednice za provedbu odnose se na znanje, spoznaje, stavove, rutinu, društveni utjecaj, radnu organizaciju i resurse, pri čemu je naglašena suradnja između temeljnih i kliničkih istraživačkih timova. Slijedom toga, fokus istraživanja u sestrinstvu može uključivati pretkliničku, kliničku te javnozdravstvenu problematiku. Istraživanja u sestrinstvu su integrativnog karaktera temeljnih znanosti s biobiheviornalnim perspektivama, koje se mogu testirati kliničkim istraživanjima i demonstracijskim projektima.

Zaključci: Primjenom rezultata istraživanja u praksi se nastoji izgraditi baza znanja koja će poduprijeti kvalitetu zdravstvene skrbi s dugoročnim ciljem poboljšanja zdravstvenog obrasca zajednice. S navedenim spoznajama, raste potreba za umrežavanjem i suradnjom između akademskih i zdravstvenih ustanova, s ciljem izrade zajedničkih projekata.

Ključne riječi: Praksa utemeljena na dokazima, istraživanje, sestrinstvo

Implications of Nursing Research Results Utilization in Practice

Biljana Kurtović¹, Snježana Čukljek¹, Martina Smrekar¹, Ana Marija Hošnjak¹

¹University of Applied Health Sciences, Zagreb, Croatia

Corresponding author: biljana.kurtovic@zvu.hr

Introduction: In the clinical decision-making process, the central position takes on quality scientific evidence and its impartial critical assessment. The systematic approach to nurses research activities in the Republic of Croatia is considerably developed, but approach to research results utilization in practice is barely noticeable. Science-based evidence without practical application in everyday practices is worthless, and vice versa. Considerations of the relationship between everyday work and scientifically based evidence are important for nursing as a scientific discipline.

Purpose: The aim of this paper is to point out the importance of research results utilization in practice via interdisciplinary communication, facilitating the organizational changes needed to implement and stimulate research papers which are directly useful in clinical practice.

Elaboration: Research results utilization in practice encourages multidirectional and multidisciplinary integration of basic, clinical or population researches into clinical applications to enhance human health and improve health care. In addition, it would enhance knowledge transfer in the opposite direction, from clinical practice in research. Utilization research results in practice is a process that must be carried out by an organization rather than by a nurse individually. From that perspective, research results utilization in practice requires rules and procedures development that will guide the utilization process. The guidelines for utilization refer to knowledge, cognition, attitudes, routine, social impact, work organization and resources whereby cooperation between fundamental and clinical research teams is emphasized.

Conclusions: Research results utilization in practice strive to build a knowledge base that will support the health care quality with the long-term goal of improving the community health form. Consequently, the focus of nursing research can include pre-clinical, clinical and public health issues. Nursing researches have an integrative character of fundamental sciences with biobehavioral perspectives that can be tested via clinical researches and demonstration projects. At the same time, with the aforementioned knowledge, there is a growing need for networking and collaboration between academic and health institutions with the aim of developing joint projects.

Key words: Evidence-based practice, research, nursing

Percepcija medicinskih sestara o primjeni rezultata istraživačkoga rada iz područja sestrinstva u svakodnevnoj praksi

Maja Čebihin^{1,2}, Marija Maras¹, Martina Tot¹

¹Medicinska škola Osijek, Osijek, Hrvatska

²Zavod za sestrinstvo „Prof. dr. sc. Radivoje Radić“, Fakultet za dentalnu medicinu i zdravstvo Osijek, Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku, Osijek, Hrvatska

Autor za dopisivanje: c.maja80@gmail.com

Uvod: Medicinske sestre i tehničari bez primjene rezultata istraživačkog rada ne mogu stjecati najnovije spoznaje, niti unaprijediti kvalitetu vlastite djelatnosti i profesije uopće. Cilj je rada ispitati koje zapreke medicinske sestre smatraju najznačajnijima u primjeni rezultata istraživačkoga rada u svakodnevnoj praksi.

Metode: Presječno istraživanje provedeno je u KBC Osijek. U istraživanju je sudjelovalo 415 ispitanika medicinskih sestara. Kao instrument istraživanja primijenjen je standardizirani upitnik Barriers and facilitators to using research in practice.

Rezultati: U podskali prihvaćanja istraživanja (Me=2.75; IQR=2.25 – 3.17) najznačajnije su zapreke „*medicinska sestra/ tehničar vidi malo prednosti za sebe*“ i „*ne postoji dokumentirana potreba kako bi se promijenila praksa*“. U podskali organizacije (Me=3; IQR=2.5 – 3.38) najznačajnija je zapreka „*nedovoljno vremena na poslu za primjenu novih ideja*“, dok je to u podskali komunikacije (Me=2.67; IQR= 2.17 -3.17) „*bitna literatura nije dostupna na jednom mjestu*“. U podskali istraživanja (Me=2.67; IQR= 2.14 – 3.00) najznačajnija je zapreka „*istraživanje nije ponovljeno*“. Ne postoji značajna razlika u percepcijama ispitanika o mogućim zaprjekama pri primjeni rezultata istraživačkoga rada s obzirom na njihovu dob i razinu obrazovanja.

Zaključci: Prema subjektivnoj i objektivnoj procjeni ispitanika, nedostatak vremena za primjenu novih ideja najznačajnija je zapreka u primjeni rezultata istraživačkoga rada u svakodnevnoj praksi.

Ključne riječi: Sestrinstvo, istraživački rad, kvaliteta zdravstvene njege

Nurses' Perceptions of Research Results Used in Daily Nursing Practice

Maja Čebohin^{1,2}, Marija Maras¹, Martina Tot¹

¹Medical School Osijek, Osijek, Croatia

²Nursing Institute "Professor Radivoje Radić", Faculty of dental medicine and Health Osijek, Josip Juraj Strossmayer University of Osijek, Osijek, Croatia

Corresponding author: c.maja80@gmail.com

Introduction: Nurses cannot acquire the latest knowledge or improve the quality of their own work and profession without applying the results of research work. The objective of this research is to determine the obstacles nurses' percept as the most important in applying the research results from nursing fields in everyday practice.

Methods: A cross-sectional study was conducted at the University Hospital Centre Osijek. The study involved 415 nurses as respondents. The standardized questionnaire Barriers and facilitators to using research in practice was administered as survey instrument.

Results: In the subscale Accepting of research (Me=2.75; IQR=2.25 – 3.17), the most important obstacles were *"the nurses can see very little advantages for themselves"* and *"there is no documented need for praxis change"*. In the subscale Organization (Me=3; IQR=2.5 – 3.38), the largest obstacle was *"there is not enough time in everyday work to implement the new ideas"*, while in the subscale Communication (Me=2.67; IQR= 2.17 -3.17), it was *"the relevant literature is not available in one place"*. In the subscale Research (Me=2.67; IQR= 2.14 – 3.00), the biggest obstacle was *"the research hasn't been repeated"*. According to the respondents' age and level of education, there is no statistically significant difference in perception of possible obstacles in the application of research results.

Conclusions: According to the subjective and objective evaluation of the respondents, the lack of time to apply new ideas is the most significant obstacle to the application of the results of research work in everyday practice.

Key words: Nursing, research, quality of health care

Usporedba dvaju diplomskih sveučilišnih razina obrazovanja medicinskih sestara u znanstvenoistraživačkom području

Lukrecija Poropat¹, Sandra Bošković¹, Amir Muzur¹

¹Fakultet zdravstvenih studija Sveučilišta u Rijeci, Rijeka, Hrvatska

Autor za dopisivanje: lukrecija.poropat@gmail.com

Uvod: Visoko obrazovanje medicinskih sestara predmet je brojnih rasprava kako na nacionalnoj tako i na međunarodnoj razini. Unutar visokoobrazovnih institucija se kurikulumi i programi diplomske sveučilišne razine obrazovanja međusobno razlikuju. Osim kao izvor informacija, spomenuta različitost može biti značajan čimbenik, koji vodi unaprijeđenju kvalitete u edukaciji studenata.

Svrha/cilj: Cilj ovog preglednog rada je usporedba dvaju programa diplomske sveučilišne razine obrazovanja medicinskih sestara.

Razrada: Sukladno tome, učinjena je komparacija kurikulumu dvije diplomske razine obrazovanja u području napredne sestrinske prakse. Radi se o Advancing Nursing Practice programu sa Sveučilišta u Edinburghu i Diplomskom sveučilišnom studiju Sestrinstvo - menadžment u sestrinstvu s Fakulteta zdravstvenih studija u Rijeci. Naglasak pregleda kurikulumu na spomenutim fakultetima stavljen je na nastavne sadržaje, koji uključuju izobrazbu u znanstvenoistraživačkom segmentu, kao značajnom preduvjetu razvoja znanosti u sestrinstvu.

Zaključci: Prikazani rezultati zaključno pokazuju da je zastupljenost znanstvenoistraživačkih sadržaja izobrazbe na diplomskim programima bila, do prije dvije godine, značajno različita te da je sadašnjom usporedbom vidljivo zamjetno poboljšanje kvalitete edukacije studenata na Fakultetu zdravstvenih studija u području stjecanja kompetencija u znanstvenoistraživačkom radu. Potreba za podizanjem kvalitete u izobrazbi znanstvenoistraživačkih sadržaja vidljiva je uvođenjem novih predmeta, što je rezultiralo redizajniranjem kurikulumu, koji ima za cilj podizanje kompetencija u pripremi studenata za istraživanja u sestrinstvu, temeljenih na znanstvenoj metodologiji.

Ključne riječi: Visoko obrazovanje, napredna sestrinska praksa, znanstvenoistraživački rad

A Comparison of Two Graduate Academic Nursing Levels in the Scientific Research Area

Lukrecija Poropat¹, Sandra Bošković¹, Amir Muzur¹

¹Faculty of Health Studies, University of Rijeka, Rijeka, Croatia

Corresponding author: lukrecija.poropat@gmail.com

Intoduction: Higher education of nurses is a subject of numerous discussions both at the national and international level. Within higher education institutions, curricula and programs of graduate university education vary among themselves. Except as a source of information, the mentioned diversity can be a significant factor in improving the quality of education of students.

Purpose: The purpose of this review is to compare two programs of graduate university levels of nursing education.

Elaboration: Consequently, comparisons of the curriculum of two graduate levels of education in the field of advanced nursing practice were made. It is the Advancing Nursing Practice Program from the University of Edinburgh and the Graduate University Study of Nursing -Health Care Management at the Faculty of Health Studies in Rijeka. The emphasis of the curriculum review of the aforementioned faculties has been put on teaching contents that include education in the scientific research segment as a significant precondition for the development of science in nursing.

Conclusions: The results show that the representation of the scientific research content in the graduate degree programs was significantly different two years ago, and that the present comparison shows noticeable improvements in the quality of education of students at the Faculty of Health Studies in the field of acquiring competences in scientific research. The need to raise quality in the education of scientific research content is evident in the introduction of new courses that resulted in redesigning of the curriculum aimed at raising the level of expertise in preparing students for nursing research based on scientific methodology.

Key words: Higher education, advanced nursing practice, scientific research work

Istraživanje duhovnosti u ljudi oboljelih od demencije: fenomenološki pristup

Nataša Mlinar Reljić¹, Blanka Kores Plesničar², Majda Pajnkihar^{1,3}

¹Fakultet zdravstvenih znanosti, Sveučilište u Mariboru, Maribor, Slovenija

²Sveučilišna psihijatrijska klinika Ljubljana, Ljubljana, Slovenija

³Fakultet zdravstvenih znanosti, Sveučilište u Mariboru; Medicinski fakultet, Maribor, Slovenija

Autor za dopisivanje: natasa.mlinar@um.si

Uvod: Za medicinske sestre, koje skrbe za bolesnike obolje od demencije, vrlo je važno razumijeti značenje duhovnosti. Ne postoji jedinstvena definicija duhovnosti, ali nedavno se počela definirati izvan konteksta religioznosti i kulture. Duhovnost se često povezuje s odnosom pojedinca prema svijetu, osobnim vjerovanjima i osobnim doživljajem samoga sebe i dimenzijama izvan nas samih, s naglaskom na povezanost s prirodom i višom silom. Univerzalno je, vrlo osobno i individualno iskustvo, koje obuhvaća jedinstvenu sposobnost svakog pojedinca, kao suštinu svake osobe. Duhovnost i duhovna njega su većinom istraživana pomoću kvantitativnih metoda. Iako je potrebno koristiti i kvalitativne metode, kako bi se još bolje razumjeli fenomeni duhovnosti u osoba oboljelih od demencije.

Svrha/cilj: Glavni cilj je prikazati ključne filozofske i metodologijske principe interpretacije fenomena i istraživanja duhovnosti u osoba oboljelih od demencije.

Razrada: Refleksivnost i hermeneutički ciklus je srž metodologijskih principa istraživanju interpretativne fenomenologije kao metode istraživanja. "Biti u" je glavni princip u istraživanju i razumijevanju duhovnosti. Kvalitativna metodologija s interpretativnom fenomenologijom bi bila dobar izbor u istraživanju duhovnosti, koja nudi duboki pogled u neistražene dijelove duhovnosti osoba, oboljelih od demencije.

Zaključci: U Sloveniji je sestrinstvo trenutno na početku stvaranja istraživačke kulture i novi istraživači bi se sve više trebali okrenuti kvalitativnim metodama, koje nude širu perspektivu. Raspravlja se kako je u fenomenologijskim sestrimskim istraživanjima korisno prisvojiti jasne filozofske principe. Ovaj prikaz se odnosi na "biti u" kao temeljnom principu razumijevanja duhovnosti. Refleksivnost i hermeneutički ciklus su osnova metodologijskih principa za istraživače.

Ključne riječi: Istraživanja, duhovnost, demencija, fenomenologija

Researching Spirituality in People with Dementia: a Phenomenological Approach

Nataša Mlinar Reljić¹, Blanka Kores Plesničar², Majda Pajnkihar^{1,3}

¹University of Maribor, Faculty of Health Sciences, Maribor, Slovenia,

²University Psychiatric Clinic Ljubljana, Ljubljana, Slovenia

³University of Maribor, Faculty of Health Sciences, Faculty of Medicine, Maribor, Slovenia

Corresponding author: natasa.mlinar@um.si

Introduction: It is important in the nursing care of people living with dementia to understand the meaning of spirituality. There is no single-domain definition of spirituality, but certainly, definitions go beyond religious and cultural definitions. Spirituality is often associated with the individual's relationship to the world, personal beliefs and subjective experiencing oneself and dimensions outside of us, with the connection of nature and higher powers. It is a universal, very personal and individual experience that captures the unique ability of each individual, as the core and essence of being a person. Spirituality and spiritual care are mostly researched within quantitative methodology. Although it is necessary to research this field with qualitative methodology to get a deeper insight into the phenomena of spirituality in people living with dementia.

Purpose: The main focus is to present the key philosophical and methodological principles for using interpretative phenomenology in researching spirituality of people living with dementia.

Elaboration: Reflexivity and the hermeneutic cycle are core methodological principles in researching by interpretative phenomenology as a research method. "Being in" is a grounded principle for researching meaning and understanding of spirituality. Qualitative methodological design with an interpretative phenomenology would be a good choice for researching spirituality, which offers a deep insight into the unseen parts of spirituality in people living with dementia.

Conclusions: In Slovenia at present, nursing is at the beginning of building its research culture and new researchers need to navigate into the qualitative philosophical turn, which offers a wider perspective. It is argued that, in phenomenological nursing research, it is useful to adopt clear philosophical principles. In the research referred to in this paper this was "being in" as a grounded principle for researching meaning and understanding of spirituality. Reflexivity and the hermeneutic cycle are core methodological principles for the researcher to use.

Key words: Researching, spirituality, dementia, phenomenology

Unaprijeđenje mentorstva u Hrvatskoj

Elizabeth Bannon¹, Dubravka Matijašić-Bodalec²

¹Škola za sestrinstvo i primaljstvo na Kraljevskom sveučilištu u Belfastu, Belfast, Ujedinjeno Kraljevstvo Velike Britanije i Sjeverne Irske

²Zavod za sestrinstvo „Prof. dr. sc. Radivoje Radić“, Fakultet za dentalnu medicinu izdravstvo Osijek, Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku, Osijek, Hrvatska

Autor za dopisivanje: ebannon@qub.ac.uk

Uvod: Svrha ovoga rada je opisati razvoj i implementaciju nacionalnog programa Train the trainer, koji je namijenjen mentorima preddiplomskih studija sestrinstva i primaljstva u Hrvatskoj.

Metode: Projekt je smišljen na temelju dizajna, kojem je fokus poboljšanje usluge korištenjem pristupa Planiranje, Izvršavanje, Učenje, Akcija. Hrvatsko Ministarstvo zdravstva, u suradnji s Ujedinjenim Kraljevstvom, vodi ovaj projekt, koji je osnovan od strane Europske Unije. Cilj je bio unaprijediti kvalitetu edukacije sestara i primalja: osiguranje ugovora u kojemu su navedeni kriteriji za mentorstvo, pohađanje treninga za analizu potreba, razvijanje edukacijskog plana i programa za mentore, provođenje programa za 80 medicinskih sestara i 40 primalja diljem Hrvatske, prikupljanje evaluacija treninga i izrada izvještaja, koji sadržavaju prijedloge za implementaciju edukacijskog programa.

Rezultati: Program se razvio slijedom radionica i treninga analize potreba, uključujući i edukacijske materijale. Pilot program se proveo u srpnju i kolovozu 2017. godine, kako bi se testirala metoda, sadržaj sastanaka, duljina i izvodljivost programa. Upitnici su podijeljeni ispitanicima (n=27), evaluacije su bile pozitivne sa sugestijama, koje su sadržavale minimalne prilagodbe. Sudionici programa bili su 158 sestara i 43 primalja iz Zagreba, Rijeke, Osijeka i Splita, u razdoblju između rujna 2017. godine i siječnja 2018. godine. Evaluacija programa je sačinjavala više različitih metoda, uključujući upitnike, fokus grupe, anketiranje putem elektronske pošte. S tvrdnjom da je program u potpunosti ispunio očekivanja se slaže ili u potpunosti slaže 92% (172) ispitanika, dok 98% (180) ispitanika ukazuje kako je njihov mentor utjecao na povećanje njihovog samopouzdanja. Ukupno 98% (178) ispitanika je u globalu zadovoljno programom. Ključna poruka, koja proizlazi iz evaluacija je - ovaj program ima svoju svrhu.

Zaključci: Uključivanjem mentora i sudionika u program, osigurana je informiranost o potrebama hrvatskog sustava. I dalje ostaje pitanje percipirane nedovoljne otvorenosti, dosljednosti i jednakosti, vezane uz nagrađivanje mentora. Ministarstvo zdravstva razvija i provodi zakonodavstvo, kako bi osigurali okvir, koji bi služio za provođenje programa na nacionalnoj razini.

Enhancing Mentorship in Croatia

Elizabeth Bannon¹, Dubravka Matijašić-Bodalec²

¹School of Nursing and Midwifery, Queen's University Belfast, United Kingdom of Great Britain and Northern Ireland

²Nursing Institute "Professor Radivoje Radić", Faculty of dental medicine and Health Osijek, Josip Juraj Strossmayer University of Osijek, Osijek, Croatia

Corresponding author: ebannon@qub.ac.uk

Introduction: The purpose of this paper is to describe the development and implementation of a national 'train the trainer' programme for mentors of undergraduate nurses and midwives in Croatia.

Methods: The project followed an experience-based design with a focus on service improvement utilising the Plan, Do, Study, Act (PDSA) approach. The Croatian Ministry of Health in partnership with the United Kingdom lead the project, which was funded by the European Union. The objective was to improve the quality of education of nurses and midwives by; securing agreement on a national criteria for mentors for undergraduate nurses and midwives; completing a training needs analysis (TNA); develop an educational plan and programme for mentors to include a 'train the trainer element: organise' based on the TNA; deliver the programme to 80 nurses and 40 midwives across Croatia; conduct evaluation of the trainings and produce an evaluation report with recommendations related to implementation of educational programme.

Results: Following workshops and training needs analysis the programme was developed including educational materials. The programme was piloted in July and August 2017 to test the method of delivery, content of sessions, length and feasibility of the work-based learning aspect. Questionnaires were distributed to the participants (n=27) evaluations were positive with suggestions for minor adjustments only. 158 nurses and 43 midwives completed the programme in Zagreb, Rijeka, Osijek and Split between September 2017 and January 2018. Evaluation of the programme drew on a number of methods including questionnaires, focus groups and email shot to all participants. 92% (172) of the participants agreed, or strongly agreed, that the programme had fulfilled their expectations with 98% (180) indicating that they will mentor with increased confidence. The overall level of satisfaction was over 95% (178). The key message emanating from the evaluations was that the expert mentorship programme was fit for purpose.

Ključne riječi: Sestrinstvo, primaljstvo, mentor, portfolio, poboljšanje usluge, edukacija mentora, učenje zasnovano na poslu

Conclusions: The engagement with the mentors and stakeholders ensured that the programme was informed by the needs of the Croatian system. The twinning relationship ensured that collaboration happened. There remains the issue of a perceived lack of openness, consistency and equity related to the remuneration of mentors which will need to be addressed. The Ministry of Health has developed and implemented legislation to provide a framework to drive forward the implementation of the programme nationally.

Key words: Nursing, midwifery, mentor, portfolio, service improvement, train the trainer, twinning, work-based learning

Zadovoljstvo studenata mentorskom podrškom

Ivana Gusar¹, Kristina Bačkov^{1,2}, Andrea Tokić³, Ines Leto^{1,2}

¹Sveučilište u Zadru, Odjel za zdravstvene studije, Zadar, Hrvatska

²Opća bolnica Zadar, Zadar, Hrvatska

³Sveučilište u Zadru, Odjel za psihologiju, Zadar, Hrvatska

Autor za dopisivanje: igusar@unizd.hr

Uvod: U sestrinstvu se nadopunjavaju i međusobno uvjetuju teorijsko i praktično znanje. Pristupanje Hrvatske Europskoj uniji i usklađenje studijskog programa s EU Direktivom 2005/36, donijelo je značajne promjene na svim razinama obrazovanja medicinskih sestara. Promjena studijskog programa i odnosa teorijske i praktične nastave, potakla je na promjene u načinu i obliku mentoriranja. Klinički je mentor profesionalac, koji je neiskusnom kolegi spreman pružiti podršku i preuzeti odgovornost za njegov napredak. Cilj je ispitati zadovoljstvo studenata preddiplomskog studija sestrinstva u Zadru pruženom mentorskom podrškom s obzirom na oblik mentorskog rada tijekom obavljanja kliničkih vježbi.

Metode: Istraživanje je provedeno na uzorku od 86 studenata sveučilišnog preddiplomskog studija sestrinstva, Sveučilišta u Zadru, primjenom anketnog upitnika "Upitnik za vrednovanje mentorske podrške". Sudionici su upitnikom procjenjivali zadovoljstvo mentorskom podrškom tijekom kliničkih vježbi u akademskoj godini 2017./2018. Primjenjena su tri različita oblika mentorskog rada, mentoriranje studenata od strane studenata diplomskog studija sestrinstva pod nadzorom službenog mentora, mentoriranje po obliku jedan student jedan službeni mentor koji je prethodno pohađao radionicu za mentore te mentoriranje grupe studenata od strane službenog mentora. Sudionici su upitnike ispunjavali neposredno po završetku obavljenog turnusa kliničkih vježbi.

Rezultati: Primjenom jednosmjerne ANOVA-e utvrđena je statistički značajna razlika u zadovoljstvu mentorskom podrškom između grupa studenata, koji su tijekom obavljanja kliničkih vježbi bili obuhvaćeni različitim oblikom mentorskog rada ($F(2,83)=25.286, p < .01$). Studenti koji su mentorirani oblikom jedan student jedan mentor, najzadovoljniji su mentorskom podrškom ($M=4.80$), a najmanje zadovoljni su studenti obuhvaćeni grupnim mentoriranjem od strane mentora stručnjaka ($M=3.32$). Zaključci: Studenti su zadovoljni mentorskom podrškom. Najveće zadovoljstvo mentorskom podrškom izrazili su studenti kod kojih je primjenjen oblik mentoriranja jedan student jedan službeni mentor, koji je prethodno pohađao radionicu za mentore.

Ključne riječi: Sestrinstvo, zadovoljstvo, mentorska podrška, kliničke vježbe

Students' Satisfaction with Their Mentors' Support

Ivana Gusar¹, Kristina Bačkov^{1,2}, Andrea Tokić³, Ines Leto^{1,2}

¹University of Zadar, Department of Health Studies, Zadar, Croatia

²General Hospital of Zadar, Zadar, Croatia

³University of Zadar, Department of Psychology, Zadar, Croatia

Corresponding author: igusar@unizd.hr

Introduction: Theoretical and practical knowledge is mutually complementary and interdependent in nursing. Nursing education programs at all levels have undergone significant changes. Croatia's access to EU and the alignment with the EU Directive 2005/36 has brought significant changes to all levels of nursing education. Changes in study programs as well as the relationship between theoretical and practical teaching have led to changes in types and forms of mentoring. A clinical mentor is a professional who is willing to provide support to his inexperienced colleague and take responsibility for his progress. The aim of this study was to examine the satisfaction of students of undergraduate nursing program in Zadar with the provided mentoring support considering the type of mentorship during their clinical practice course.

Methods: The study was conducted on a sample of 86 students of university undergraduate nursing program, University of Zadar, by means of a questionnaire entitled "Questionnaire for the evaluation of mentoring". Participants assessed their satisfaction with mentoring support provided during their clinical practice course in the academic year 2017/2018. The three different forms of mentoring were applied, mentoring performed by graduate nursing students under supervision of an official mentor, one-on-one mentorship including a student and an official mentor who has previously attended a course for mentors and a group mentoring done by an official mentor. Participants completed the questionnaires immediately after the completion of their clinical practice course.

Results: Using a one-way ANOVA, a statistically significant difference was found regarding the satisfaction with the mentors' support among the groups of students who were involved in the different forms of mentorship during their clinical practice course ($F(2,83) = 25.286, p < .01$). Students who were involved in one-on-one mentorship were the most satisfied with the provided mentoring support ($M = 4.80$), and the least satisfied were the students involved in group mentoring with official mentors ($M = 3.32$).

Conclusions: Students were satisfied with the provided mentoring support. The greatest satisfaction was expressed by the students mentored one-on-one by an official mentor who has previously attended a course for mentors.

Key words: Nursing, satisfaction, mentoring support, clinical practice course

Percepcija učenika srednje medicinske škole o kompetencijama mentora zdravstvene njege

Marko Maceković¹, Dalibor Ivanešić^{2,3}, Ljiljana Grdić¹, Mateja Hideg¹

¹Medicinska škola Osijek, Osijek, Hrvatska

²Opća županijska bolnica Požega, Požega, Hrvatska

³Zavod za sestринstvo „Prof. dr. sc. Radivoje Radić“, Fakultet za dentalnu medicinu i zdravstvo Osijek, Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku, Osijek, Hrvatska

Autor za dopisivanje: markomaceković@gmail.com

Uvod: Cilj istraživanja bio je ispitati percepciju učenika o poželjnim kompetencijama, koje bi mentori zdravstvene njege trebali posjedovati na kliničkim vježbama, usmjerenih postizanju i razvoju vještina zdravstvene njege propisane kurikulumom.

Metode: U istraživanju je sudjelovalo 206 ispitanika. Ispitanici su bili učenici 3. i 5. razreda srednje Medicinske škole Osijek i Srednje škole Pakrac, smjera medicinska sestra/tehničar opće njege. Kao instrument istraživanja korišten je anonimni anketni standardizirani upitnik „The Nursing Clinical Teacher Effectiveness Inventory“ (NCTEI), autora Knox JE. i Morgan J. Instrument istraživanja se sastoji od 47 čestica, koje su podijeljene u 5 domena (sposobnost podučavanja, stručne kompetencije, evaluacija/procjena, međusobni odnosi i osobnost). Razlike numeričkih varijabli između dviju nezavisnih skupina testirane su Mann Whitney U testom. Razina značajnosti je postavljena na Alpha = 0.05.

Rezultati: Postoji značajna razlika u svim domenama skale poželjnih kompetencija mentora zdravstvene njege između učenika Medicinske škole Osijek i Srednje škole Pakrac ($p = 0.002$). Značajno više ocjene po svim domenama skale su dali učenici Medicinske škole Osijek; sposobnost podučavanja ($p=0.04$), stručne kompetencije ($p=0.001$), evaluacija/ procjena ($p = 0.004$), međusobni odnosi ($p =0.006$) i osobnost mentora ($p = 0,007$). Postoji značajna razlika u pojedinim domenama skale poželjnih kompetencija između učenika 3. razreda i 5. razreda ($p = 0.009$). Učenici 5. razreda daju značajno više ocjene po domenama; stručne kompetencije ($p = 0.004$), evaluacija/procjena ($p = 0.004$), međusobni odnosi ($p = 0.004$) i osobnost ($p = 0.003$). Nema značajnih razlika po domeni sposobnost podučavanja između učenika 3. i 5. razreda ($p = 0.21$).

Zaključci: Učenici smatraju kako bi mentori zdravstvene njege trebali posjedovati visoku razinu kompetencija iz svih domena na kliničkim vježbama, usmjerenih postizanju i razvoju vještina zdravstvene njege propisane kurikulumom.

Ključne riječi: Sestrinstvo, mentor, evaluacija

Students' Perception of Their Nursing Care Mentors' Competences

Marko Maceković¹, Dalibor Ivanešić^{2,3}, Ljiljana Grdić¹, Mateja Hideg¹

¹Medical School Osijek, Osijek, Croatia

²Požega General County Hospital, Požega, Croatia

³Nursing Institute "Professor Radivoje Radić", Faculty of dental medicine and Health Osijek, Josip Juraj Strossmayer University of Osijek, Osijek, Croatia

Corresponding author: markomaceković@gmail.com

Introduction: The aim of the research was to analyze students' perception of the preferably competences nursing care tutors should demonstrate in clinical practice, focused on achieving and developing nursing care skills stipulated in the curriculum.

Methods: The research involved 206 participants – 3rd and 5th-year general care nursing students of Medical School Osijek and Secondary School Pakrac. The survey tool used in the research was "The Nursing Clinical Teacher Effectiveness Inventory" (NCTEI), an anonymous standardized questionnaire created by Knox, J.E. & Mogan, J. The survey tool was comprised of 47 particles, which were distributed in 5 categories (teaching ability, nursing competence, evaluation, interpersonal relations, and personality). The differences between numeric variables of sample groups were tested by the Mann-Whitney U test. The significance level was set to Alpha = 0.05.

Results: There is a significant difference in students' perception of the competences nursing care tutors should demonstrate, shown between students from Medical school Osijek and Secondary School Pakrac ($p = 0.002$). Every category of the scale was rated significantly higher by the students of Medical School Osijek – teaching ability ($p = 0.04$), nursing competence ($p = 0.001$), evaluation ($p = 0.004$), interpersonal relations ($p = 0.006$), and personality ($p = 0.007$). A significant difference was determined in each category among participants from 3rd and 5th-year ($p = 0.009$). Every category of the scale was rated higher from the 5th-year students - nursing competence ($p = 0,004$), evaluation ($p = 0.004$), interpersonal relations ($p = 0.004$) and personality ($p = 0.003$). There is no significant difference in the category of teaching ability between participants from 3rd and 5th year.

Conclusions: Students show a high level of competences from all categories nursing care tutors should demonstrate in clinical practice, focused on achieving and developing nursing care skills stipulated in the curriculum.

Keywords: Nursing, tutor/teacher, evaluation

Vježbe učenika u očima nastavnika i mentora

Višnja Pranjić¹, Irena Habazin¹, Dubravka Protić¹

¹Škola za medicinske sestre Vinogradska, Zagreb, Hrvatska

Autor za dopisivanje: vpranjic70@gmail.com

Uvod: Uvođenje petogodišnjeg kurikulumuma za stjecanje kvalifikacije medicinska sestra opće njege/medicinski tehničar opće njege dovelo je do povećanja broja strukovnih nastavnika, ali i vanjskih suradnika, koji u svojstvu mentora realiziraju vježbe učenika. Nakon početnih previranja i rasprava o kvaliteti petogodišnjeg programa, danas se kurikulum provodi u bliskoj suradnji škola i nastavnih baza. U neposredni rad s učenicima uključeni su i mentori, bez kojih ne bi bilo moguće kvalitetno realizirati program. Stoga je cilj ovoga rada utvrditi razlike u poimanju vježbi učenika između nastavnika i mentora, kao i razlika, s obzirom na duljinu radnog staža i starost ispitanika.

Metode: Provedeno je presječno istraživanje online anketom kojom je ispitano 20 nastavnika i 12 mentora, koji realiziraju vježbe učenika. Za potrebe istraživanja konstruirana je anketa od 20 čestica, temeljenih na problemima, koji se javljaju tijekom edukacije. Dva pitanja su pitanja višestrukog izbora, dok je 18 tvrdnji konstruirano na principu Likertove skale. Podaci su obrađeni t-testom, Hi-kvadrat testom i Mann-Whitney U testom.

Rezultati: Rezultati ukazuju da postoje razlike u poimanju vježbi između nastavnika i mentora samo na šest od ukupno 20 čestica. Razlike su zabilježene u vremenu provođenja s učenicima tijekom vježbi ($p=.000$) te u stavu trebaju li mentori voditi vježbe učenika u slobodno vrijeme ($p=.002$). Također, razlike su zabilježene u toleranciji na neprikladno odijevanje učenika na vježbama ($p=.011$) i toleranciji na kašnjenje učenika ($p=.036$). Postoji razlika u procjeni kvalitete vježbi s obzirom vodi li vježbe nastavnik ili mentor ($p=.003$) kao i u procjeni kvalitete četverogodišnjeg, odnosno, petogodišnjeg programa obrazovanja medicinskih sestara ($p=.036$). Razlike, s obzirom na duljinu radnog staža i starost ispitanika, nisu zabilježene.

Zaključci: Iako postoje razlike u poimanju vježbi učenika između nastavnika i mentora na manjem broju čestica, očita je ujednačenost u načinu realizacije vježbi. Rezultati se ne mogu generalizirati zbog malog uzorka.

Ključne riječi: Kurikulum, nastavnik, mentor

Clinical Practicum – From the Mentors’ and Teachers’ Point of View

Višnja Pranjić¹, Irena Habazin¹, Dubravka Protić¹
¹Vinogradska Nursing School, Zagreb, Croatia
Corresponding author: vpranji70@gmail.com

Introduction: The introduction of the five-year curriculum, developed for those interested in gaining a vocational qualification of nurses of general nursing care and medical technicians of general nursing care, resulted in the increase in the number of both vocational teachers and external associates, who as mentors, supervise students engaged in clinical practicum. Despite the initial disagreements on the quality of this five-year curriculum, nowadays, school and medical facilities work in unison to hold high-standard classes. As to mentors, they are always at hand when students are in need of their professional guidance; their role is an essential part of the curriculum. Therefore, the aim of this paper is to illustrate the differences in perceiving the roles and responsibilities within a practicum of students between our teachers and mentors considering their work experience and the age of the survey participants.

Methods: A cross-sectional study has been carried out via an online survey; 20 teachers of Vinogradska Nursing School and 12 mentors engaged in practicum classes took part in it. The online survey consists of 20 particles based on problems in the process of education. Two questions are multiple choice questions, whereas the remaining 18 are based on the principles of the Likert’s scale. The data have been processed by t-test, Hi-square test and Mann–Whitney U test.

Results: The results show that there are differences between our teachers and mentors in perceiving the roles and responsibilities within the practicum. However, there were only six differences out of 20 particles. The differences were noticed in time spent with students during the practicum ($p=000$), as well as in the attitude on whether the mentors should hold the practicum classes in their free time ($p=002$). In addition, the differences were noticed in the level of tolerance towards students’ disrespect of the dress code during the practicum ($p=001$) and in the level of tolerance towards students’ coming late for the classes ($p=036$). There is also a difference: in the assessment of the quality of the practicum, and a difference in the assessment of the quality of a four-year or a five-year nursing curriculum ($p=036$) depending on who (whether a teacher or a mentor) holds these practicum classes ($p=003$). The differences considering the work experience and the age of the survey participants were not noticed.

Conclusions: Although there are differences between the teachers and mentors in perceiving the roles and responsibilities within a practicum in a specific number of particles, there is an obvious uniformity in teaching methods. One negative side of this research is the small sample size, the reason why the results can not be generalized.

Key words: Curriculum, teacher, mentor

Mogućnosti razvoja obrazovanja medicinskih sestara kroz EU fondove

Dubravka Matijašić-Bodalec¹, Elizabeth Bannon²

¹Zavod za sestrinstvo „Prof. dr. sc. Radivoje Radić“, Fakultet za dentalnu medicinu i zdravstvo Osijek, Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku, Osijek, Hrvatska

²Škola za sestrinstvo i primaljstvo na Kraljevskom sveučilištu u Belfastu, Belfast, Ujedinjeno Kraljevstvo Velike Britanije i Sjeverne Irske

Autor za dopisivanje: dubmatij@gmail.com

Uvod: EU fondovi nude dobre mogućnosti za realizaciju mnogih ciljeva u različitim segmentima sestrinstva. Izrada međunarodnog projekta zahtijeva vrijeme i dodatne vještine osoba, koje ih osmišljavaju, izrađuju i provode. To je uglavnom jedan od ključnih razloga zbog čega u sestrinstvu u Hrvatskoj gotovo ni nema takvih projekata. Pristupanjem Hrvatske u punopravno članstvo Europske unije, sestrinstvo je preuzelo obvezu pridržavanja obrazovnih programa, usklađenih s Direktivom 2005/36/EZ, koja definira minimalno 4600 sati nastave tijekom trogodišnjeg obrazovanja, od čega pola podrazumijeva praktičnu nastavu. Formalno obrazovanje je time dobilo čvrsti referentni okvir, ali i automatsko priznavanje obrazovanja u zemljama EU. Povećani interes visokih učilišta za otvaranjem preddiplomskih studija za medicinske sestre rezultirao je većim brojem studenata, što je zahtijevalo veći broj mentora koji provode kliničku nastavu. Medicinske sestre mentori, koje rade u zdravstvenom sustavu trebale su specifičnu edukaciju, koja podrazumijeva znanja i vještine kako učinkovito poučavati studente prethodno usvojenih teorijskih sadržaja, u realnom okruženju uz bolesnika.

Svrha/cilj: Prikazati metodologiju izrade međunarodnog projekta kao mogućnosti razvoja edukacije medicinskih sestara kroz međunarodnu suradnju

Razrada: Jedna od prihvatljivih mogućnosti bila je izrada projekta za edukaciju mentora, koji bi bio financiran i realiziran u suradnji s nekom od država članica Europske unije. Cjelokupni će se proces, od ideje do realizacije projekta, prikazati kroz netom provedeni međunarodni projekt pod nazivom “Edukacija mentora za medicinske sestre i primalje u zdravstvenom sustavu u Hrvatskoj i provedba obrazovnog curriculumusa usklađenog s Direktivom 2005/36/EC”.

Zaključci: Međunarodni projekti nude realne mogućnosti za realizaciju specifičnih edukacijskih programa, poglavito cjeloživotnog obrazovanja u sestrinstvu. Izrada projekata je kompleksna i pretpostavlja određeni broj stručnjaka s područja sestrinstva, koji bi bili potpora svima koji imaju kvalitetne ideje, kako bi ih mogli realizirati.

Ključne riječi: Edukacija, medicinske sestre, mentori, međunarodni projekt

Possibilities for Development of Nursing Education Through EU Funds

Dubravka Matijašić-Bodalec¹, Elizabeth Bannon²

¹Nursing Institute "Professor Radivoje Radić", Faculty of dental medicine and Health Osijek, Josip Juraj Strossmayer University of Osijek, Osijek, Croatia

²School of Nursing and Midwifery, Queen's University Belfast, United Kingdom of Great Britain and Northern Ireland

Corresponding author: dubmatija@gmail.com

Introduction: EU funds offer good opportunities for realizing many goals in different segments of nursing. Making an international project requires time and additional skills for people who design, build and implement them. This is mainly one of the key reasons why there is almost no such projects in the nursing sector in Croatia. By accessing Croatia in full membership of the European Union, nursing has received a curriculum harmonized with Directive 2005/36 / EC, which defines a minimum of 4600 hours of teaching during three years of education, of which half is a practical exercise. Formal education has thus provided a strong reference framework, as well as automatic recognition of education in EU countries. The growing interest of universities in opening undergraduate studies for nurses, resulted in a large number of students, which required a large number of mentors to undertake clinical teaching. Nurses mentors working in the health care system needed specific education that implies knowledge and skills to effectively teach students of the previously adopted theoretical contents in a real patient environment.

Purpose: Present the methodology of developing an international project as an opportunity to develop nursing education through international partnership.

Elaboration: One of the options was to draw up a mentoring education project that would be funded and implemented in co-operation with one of the EU member states. The entire process, from the idea to the realization of the project, will be presented through a recently implemented international project called "Education of mentors for nurses and midwives in health system in Croatia and full implementation of the educational curriculums adjusted with Directive 2005/36/EC".

Conclusions: International projects give good opportunities for realization of specific education programs in nursing, especially lifelong learning. The design of the projects is complex and presupposes some nursing experts who would support all who have good ideas to realize them.

Key words: Education, nurses, mentors, international project

Međupredmetno praćenje i vrednovanje učeničkog postignuća prema novom strukovnom kurikulumu za stjecanje kvalifikacije medicinska sestra/tehničar opće njege

Maja Carević¹, Viktorija Ežbegović¹, Jadranka Marušić¹, Maja Rakin¹

¹Medicinska škola Osijek, Osijek, Hrvatska

Autor za dopisivanje: majacarevic2009@gmail.com

Uvod: Planiranje i ostvarivanje međupredmetnih tema ili interdisciplinarnih sadržaja i/ili modula pridonose međusobnom povezivanju odgojno-obrazovnih područja i nastavnih predmeta u skladnu cjelinu. Njima se razvijaju različite temeljne i strukovne kompetencije učenika.

Cilj rada je istaknuti važnost i ispitati međupredmetno vrednovanje nastave Etike u sestrinstvu i Profesionalne komunikacije tijekom vježbi Zdravstvene njege.

Metode: U istraživanju je sudjelovalo 224 učenika Medicinske škole Osijek (3., 4., i 5. razred) u zanimanju medicinska sestra/tehničar opće njege. Kao instrument istraživanja korišten je samostalno izrađen upitnik (11 tvrdnji po Likertovoj skali u rasponu od 1 do 5), u kojem su učenici samovrednovali primjenu etičkih načela i profesionalne komunikacije na vježbama Zdravstvene njege. Za upitnik nemamo izračun statističke pouzdanosti i valjanosti. Podatci o vrednovanju učeničkog postignuća prikupljeni su iz Dnevnika praćenja učenika na vježbama. Korišteni su temeljni statistički izračuni (medijan, interkvartilni raspon), a za analizu razlika između varijabli Kruskal-Wallisov test i Kolmogor-Smirnovljevi test.

Rezultati: Profesori su značajno manjom ocjenom ocijenili učenike petih razreda u odnosu na učenike trećih i četvrtih razreda po varijablama: odnos prema bolesniku (Kruskal-Wallisov test, $p=0,008$), odnos prema suradnicima u timu (Kruskal-Wallisov test, $p<0.001$), suradnja i odnos prema učenicima u grupi (Kruskal-Wallisov test, $p<0.01$), urednost i pravodobnost dolaženja na vježbe (Kruskal-Wallisov test, $p<0.001$). Profesori su značajno manjom ocjenama ocijenili učenike trećih razreda po varijablama: komunikacija s korisnikom, komunikacija unutar tima, komunikacija s osobama ograničenih komunikacijskih sposobnosti te komunikacija s korisnicima koji boluju od neizlječivih bolesti (Kruskal-Wallis test, $p < 0.001$) za razliku od samovrednovanja učenika.

Zaključci: Utvrdili smo značajne razlike u vrednovanju primjene etičkih načela i komunikacijskih vještina važnih za stjecanje strukovnih kompetencija.

Ključne riječi: Strukovne kompetencije, vrednovanje, etika, komunikacija

Cross-Curricular Approach to Evaluation of Learning Outcomes in the New Vocational Curriculum for Registered General Nurses

Maja Carević¹, Viktorija Ežbegović¹, Jadranka Marušić¹, Maja Rakin¹

¹Medical School Osijek, Osijek, Croatia

Corresponding author: majacarevic2009@gmail.com

Introduction: Planning and implementation of cross-curricular or interdisciplinary contents and modules contribute to coherence, relevance and connections among the content areas and school subjects. It helps to develop both basic and specific professional competencies of students.

The aim of this paper is to emphasize the importance and examine the cross-curricular evaluation of school subjects Ethics in Nursing and Professional Communication in Nursing during students' practical training in Healthcare.

Methods: The study included 224 students of "Medicinska Skola Osijek" (3rd, 4th and 5th grade students) receiving education and training for Registered General Nurses. An originally developed questionnaire was used as a research instrument. It contained eleven items evaluated on Likert scale, ranging from 1 to 5. Students self-assessed the application of ethical principles and professional communication during the practical training in Healthcare. Statistical reliability and validity were not calculated. Data on the evaluation of students' achievements were collected from the Student Practice Log Book. Basic statistical calculations (median, interquartile range) were done using Kruskal-Wallis and Kolmogor-Smirnov test for the analysis of differences between variables.

Results: The 5th grade students had significantly lower scores than 3rd and 4th grade students according to teachers' grades for the following variables: attitudes towards patients (Kruskal-Wallis $p=0.008$), attitudes towards team members (Kruskal-Wallis $p<0.001$), co-operation with and attitudes towards other students in a group (Kruskal-Wallis $p<0.01$), student appearance and punctuality when attending the training (Kruskal-Wallis, $p<0.001$).

The 3rd grade students had significantly lower scores than 4th and 5th grade students for the following variables: communication with patients, communication within the team, communication with communication-challenged persons, and communication with terminally ill patients (Kruskal-Wallis test, $p<0.001$).

Conclusions: Significant differences were found in application of ethical principles and communication skills relevant to the acquisition of professional competencies.

Keywords: Professional competencies, evaluation, ethics, communication

Međuprofesionalna simulacijska radionica – procjena postignutih ishoda

Dragana Simin¹, Dragana Milutinović¹

¹Medicinski fakultet Sveučilišta u Novom Sadu, Novi Sad, Srbija

Autor za dopisivanje: dragana.simin@mf.uns.ac.rs; simindra@gmail.com

Uvod: Radionica međuprofesionalnog simulacijskog treninga je sastavni dio većine međuprofesionalnih edukacijskih programa, osobito za razvijanje kompetencija, koje su potrebne za rad na odjelu hitne medicinske pomoći. Cilj ovoga rada je bio evaluirati ishode simulacijske radionice na temu međuprofesionalnog treninga.

Metode: Istraživanje je provedeno kao analitička opservacijska studija na Medicinskom fakultetu u Novom Sadu. Ishodi su se evaluirali prema 4 domene kompetencija (znanja i vještine, komunikacija, uloga i odgovornost, timski rad). Parametri za procjenu kompetencija u domeni znanja i vještina su napravljeni za svaki studijski program. Parametri za procjenu kompetencija u drugim domenama su bili isti za sve studijske programe. Svi parametri su se procjenjivali na Likertovoj skali od 5 bodova (1 - u potpunosti se ne slažem, 5 - u potpunosti se slažem). Slučaj je predočio inicijalni tretman ozljeđenog motociklista na odjelu za hitnu medicinsku pomoć. Radionica je trajala 80 minuta. Radionici su prisustvovali 4 studenta medicine, 3 studenta sestrinstva, 2 stomatologije i 2 studenta farmacije, a 4 moderatora i 23 učitelja su bila uključena u promatranje radionica. Nakon završene radionice studenti, moderatori i promatrači su ispunili liste za procjenu. Analiza podataka je uključivala deskriptivne metode i inferencijalnu statistiku. Razina statističke značajnosti postavljena je na $p < 0.05$.

Rezultati: Prosječna vrijednost procjene svih ishoda je za promatrače 4.31, a za studente 4.81. Ishodi u domeni znanja i vještina su najmanje ocjenjeni, za promatrače ono iznosi 3.96, a za studente 4.26. Studenti su kompetencije u ostalim domenama ocjenili između 4.37 i 4.70. Prosječna ocjena promatrača i moderatora u tim domenama iznosi između 4.12 i 4.55. Nije uočena niti jedna statistički značajna razlika u promatranim parametrima.

Zaključci: Dobiveni rezultati nisu statistički značajni, ali imaju izvrsnu praktičnu značajnost, jer će koristiti za korekcije budućih međuprofesionalnih edukacijskih aktivnosti.

Ključne riječi: Međuprofesionalnost, edukacija, evaluacija, simulacija, radionica

Interprofessional Simulation-Based Workshop – Evaluation of the Achieved Outcomes

Dragana Simin¹, Dragana Milutinović¹

¹Department of Nursing, Faculty of Medicine, University of Novi Sad, Serbia
Corresponding author: dragana.simin@mf.uns.ac.rs; simindra@gmail.com

Introduction: Interprofessional (IP) simulation-based training workshop is an integrated part of the most IP educational programs, especially for gaining competences *required for working in an emergency department*. The aim of this study was to evaluate the outcomes of the IP simulation-based workshop.

Methods: The research was conducted as an analytical observational study at the Medical Faculty in Novi Sad. A checklist of 4 competence domains (knowledge and skills, communication, roles and responsibilities, teamwork) was created to evaluate the outcomes. Parameters for assessing competences in the domain of knowledge and skills were made for each study program, according to clinical problem-solving procedures. Parameters for other competence domains were identical for all study programs. For each parameter a rating was provided on a five-point Likert scale (ranging from 1 - not realized to 5 – fully realized). The scenario envisages the initial treatment of an injured motorcyclist in the *Emergency Department*. The duration of the workshop was 80 minutes. The workshop was attended by 4 medical students, 3 nursing, 2 dentistry and 2 pharmacy students, whereas 4 moderators and 23 teachers were involved in a workshop observation. Upon the realization of workshop, students, moderators and observers filled out the checklist. Data processing included methods of descriptive and inferential statistics, and values of $p < 0.05$ were considered significant.

Results: The average score of all the assessed outcomes ranged from 4.31 (observers) to 4.81 (students). The outcomes in domains of knowledge and skills were assessed with the lowest average score ranging from 3.96 by observers to 4.26 by students. Students rated the other competence domains with grades ranging from 4.37 to 4.70. The average observers' and moderators' score in these domains ranged from 4.12 to 4.55, respectively. No statistical significance was established for all the above mentioned differences.

Conclusions: The obtained results are not statistically significant, but they have great practical significance, since they will be the basis for the correction of further IP educational activities.

Key words: Interprofessional, education, evaluation, simulation, workshop

Primjena „standardiziranog pacijenta“ u sestrijskoj edukaciji: primjer prve pomoći i zbrinjavanja jakih vanjskih krvarenja

Benjamin Osmančević^{1,2}, Jaka Zaluberšek², Karmen Horvatić^{2,3}, Anže Štefančič Ule², Boštjan Žvanut²

¹Zavod za hitnu medicinu Istarske županije, Hrvatska

²Sveučilište u Primorskoj, Fakultet za zdravstvene znanosti Izola, Slovenija

³Istarski domovi zdravlja, Hrvatska

Autor za dopisivanje: benjo9494@gmail.com

Uvod: Standardizirani pacijent definira se kao pojedinac, koji je osposobljen za simulaciju određene situacije. Kao takav, često se koristi širom svijeta i smatra se relevantnom metodom za stjecanje kliničkih vještina u sestriinstvu. Prema rezultatima pregleda postojeće literature i našeg znanja, standardizirani pacijent ne koristi se u obrazovanju medicinskih sestara i tehničara u Hrvatskoj.

Svrha/cilj: Cilj je rada prikazati pozitivne aspekte primjene standardiziranog pacijenta kroz simulaciju prve pomoći u zbrinjavanju jakih vanjskih krvarenja.

Razrada: Simulacija je osmišljena i implementirana na kolegiju „Simulacije zdravstvene njege“ kao seminarski projekt. Prikazana simulacija pokazuje kako uporaba standardiziranog pacijenta može pomoći učenicima i studentima usvojiti potrebna znanja i vještine prve pomoći u zbrinjavanju jakih vanjskih krvarenja.

Zaključci: Obrazovne bi institucije i ostali relevantni dionici trebali razmotriti kontinuiranu uporabu standardiziranog pacijenta, kao veliki izazov u procesu formalnog i cjeloživotnog obrazovanja medicinskih sestara i tehničara.

Ključne riječi: Simulacije, sestriinstvo, standardizirani pacijent, kompetencije

The Use of “Standardized Patient” in Nursing and Health Care Education: Example of First Aid in Treating Severe Bleeding

Benjamin Osmančević^{1,2}, Jaka Zaluberšek², Karmen Horvatić^{2,3}, Anže Štefančič Ule², Boštjan Žvanut²

¹Institute for Emergency Medicine Istria County, Croatia

²University of Primorska, Faculty of health sciences, Slovenia

³Istrian Health Care Center, Croatia

Corresponding author: benjo9494@gmail.com

Introduction: Standardized patient is defined as an individual who is trained to simulate a particular situation. As such is widely used worldwide and is treated as relevant for gaining clinical skills in nursing. According to the results of literature review and our knowledge the standardised patient is not used nursing education in Croatia.

Purpose: The goal of this presentation is to demonstrate positive aspects of using standardised patient through the simulation of first aid in treating severe bleeding.

Elaboration: The simulation was designed and implemented in the course Simulation in nursing as a seminar project. The presented simulation indicate that use of standardised patient can help the learners to achieve required knowledge and skills for managing first aid in treating severe bleeding.

Conclusions: This presentation indicates that the use of standardised patient in nursing formal and lifelong education should be considered by the policy makers, education institutions and other relevant stakeholders. It represents a big challenge for its practical implementation in nursing education.

Keywords: Simulation, nursing, standardised patient, competencies

Utjecaj video-demonstracija i demonstracija nastavnika na razvoj vještina studenata sestrinstva u primjeni intravenozne terapije

Ana Marija Hošnjak¹, Snježana Čukljek¹, Sanja Ledinski Fičko¹, Martina Smrekar¹

¹Zdravstveno veleučilište, Katedra za zdravstvenu njegu, Zagreb, Hrvatska

Autor za dopisivanje: anamarija.hosnjak@zvuh.hr

Uvod: Razvoj digitalne tehnologije rezultirao je pojavom nove generacije studenata. Brzim napretkom informatičkih znanosti mijenja se i način edukacije studenata o izvođenju praktičnih vještina. Unazad dva desetljeća poučavanje video demonstracijama postalo je uobičajena i sve učestalija praksa. Cilj istraživanja bio je utvrditi utječu li demonstracije nastavnika i video demonstracije različito na razvijanje praktičnih vještina primjene intravenozne terapije kod studenata studija sestrinstva.

Metode: U prospektivno randomizirano istraživanje je bilo uključeno 48 studenata prve godine studija sestrinstva, podijeljenih u dvije grupe, a provedeno je u dvije faze. U prvoj fazi „*student video*“ (N=22) educirani su o izvođenju vježbi primjene intravenozne terapije pomoću video demonstracije, dok je druga skupina studenata „*studenti demonstracije*“ (N=26) educirana demonstracijom od strane nastavnika. Objе skupine su nakon tjedan dana pristupile drugoj fazi istraživanja, pri kojoj su ocjenjeni Objektivno strukturiranim kliničkim ispitom (OSKI) o primjeni intravenozne terapije.

Rezultati: Analizom podataka utvrđene su statističke značajnosti u OSKI česticama: odvojiti praznu štrcaljku od lijeka i spojiti štrcaljku s 0,9% NaCl ($p=0.041$), povući klip štrcaljke unatrag i aspirirati krv te potvrditi položaj igle u krvnoj žili ($p=0.002$), provjeriti prisutnost pulsa na a. radialis ($p=0.044$), na mjesto punkcije staviti smotuljak ($p<0.001$). Značajna je razlika u ukupno postignutim bodovima između grupa „*studenti video*“ ($As=45.4$; $SD=4.97$) i „*studenti demonstracije*“ ($As=51.7$; $SD=3.69$), signifikantnost t-testa iznosi manje od 5%, odnosno $p=0.000$, uz razinu pouzdanosti od 95%.

Zaključci: Video-demonstracije su odlično pomoćno sredstvo kod ponavljanja već stečenog znanja i vještina, ali samo kao metoda prisjećanja, dodatnog utvrđivanja i pamćenja. Video-demonstracije ne bi preporučili kao primarno sredstvo podučavanja bez elemenata objašnjavanja i vježbanja, posebice kod studenata koji se s određenim vještinama susreću po prvi puta.

Ključne riječi: Edukacija studenata, video demonstracije, objektivni standardizirani klinički ispit, intravenozna terapija

Video Demonstration and Teachers' Demonstration Impact on Nursing Students' Development in the Intravenous Therapy Application

Ana Marija Hosnjak¹, Snjezana Cukljek¹, Sanja Ledinski Ficko¹, Martina Smrekar¹

¹University of Applied Health Sciences, Department of Nursing, Zagreb, Croatia

Corresponding author: anamarija.hosnjak@zvuh.hr

Introduction: Digital technology development resulted in the uprising of new student's generation. With rapid advancement of computer science, there are changes in teaching students to perform practical skills. The past two decades of teaching by using video demonstrations became common and frequent practice. Aim of this research was to determine how teacher demonstrations and video content demonstrations affect on practical skills development of nursing student's intravenous therapy application.

Methods: Prospective randomized study included 48 students of the nursing studies first year divided into two groups, and it was conducted in two phases. In the first phase, „*video students*“ (N = 22) group was trained to perform intravenous therapy practical skills using video demonstration, while the second group of „*students demonstration*“ (N = 26) was trained by teacher demonstrations. Both groups joined the second phase of the study, after one week, when Objective Structured Clinical Examination (OSCE) for intravenous therapy was performed.

Results: Statistically significant difference was found in OSCE particles: detach the empty syringe from the drug and connect the syringe with 0.9% NaCl ($p=0.041$), pull the syringe back and aspirate blood and confirm the needle position in the blood vessel ($p=0.002$), check the pulse presence at a. radialis ($p=0.044$), placing the swab on the puncture place ($p<0.001$). There is a significant difference in the total score between „*video students*“ (As = 45.4; SD = 4.97) and „*student demonstration*“ (As = 51.7, SD = 3.69), the significance of the t-test is less than 5%, $p = 0.000$ with a confidence level of 95%.

Conclusions: Video demonstrations are excellent aid to revise already acquired knowledge and skills as a method of remembering, but only as a recall method, for further affirmation identification and remembering. We do not recommend video demonstrations as a primary teaching instrument, without explanation and exercise elements, especially with students who meet certain skills for the first time.

Key words: Students education, video materials, objective structured clinical examination, intravenous therapy

Prednosti kabinetske nastave tijekom obrazovanja za zanimanje medicinska sestra/ medicinski tehničar opće njege

Sanja Dravinski¹, Mirjana Kralj-Vasilj¹, Sanja Višević¹, Marijana Jaman Galeković¹

¹Medicinska škola Osijek, Osijek, Hrvatska

Autor za dopisivanje: dravinskisanja@gmail.com

Uvod: Obrazovanje medicinskih sestara u Republici Hrvatskoj, koje datira s početka 20. stoljeća, doživjelo je prekretnicu u školskoj godini 2010./2011., pristupanjem Republike Hrvatske Europskoj uniji kad započinje školovanje medicinskih sestara prema Direktivi Europske unije 2005/36/EZ. Srednjoškolsko se obrazovanje u zanimanju medicinska sestra opće njege/medicinski tehničar opće njege mijenja i temelji na deset godina općeg obrazovanja te tri godine strukovnog obrazovanja. Tijekom tri godine strukovnog obrazovanja, potrebno je odraditi 4600 sati teorijske i kliničke izobrazbe.

Svrha/cilj: Prikazati značajan doprinos kabinetske nastave u stjecanju specifičnih vještina propisanih strukovnim kurikulumom, kao i njihova pravilna primjena u realnom kliničkom okruženju.

Razrada: Prikaz kabineta i načina rada u kabinetima, demonstriranja i usvajanja vještina. Kako bi se učenici kvalitetno pripremili za rad na svim nastavnim bazama, uočena je potreba usklađivanja sadržaja teorijske i kabinetske nastave. Demonstracija vještina koje su planirane strukovnim kurikulumom, izvode se prema detaljno opisanim algoritmima u cilju pravilnog usvajanja svih zadanih vještina sestriinske prakse, sa svrhom primjene istih u kliničkom okruženju. Simulacijom stvarnih situacija u kabinetu značajno se doprinosi usvajanju specifičnih vještina koje učenik često nema priliku vidjeti i /ili primijeniti na vježbama u kliničkom okruženju te pripremamo učenike za učinkovito snalaženje u neočekivanim situacijama. Usvojene vještine u školskom praktikumu se vrednuju prema utvrđenim elementima i kriterijima te učeniku pružaju povratnu informaciju o uspješnosti stečenih vještina i na taj način stvaraju osjećaj sigurnosti, samopouzdanja i odgovornosti u primjeni istih na kliničkim odjelima.

Zaključci: Učenik tijekom kabinetskih vježbi usvaja vještine uočavanja, prepoznavanja, analiziranja i rješavanja problema te naučeno primjenjuje u kliničkim uvjetima. Nastava u školskom praktikumu značajno je doprinijela usvajanju specifičnih vještina, razvijanju empatije, etičkih načela i komunikacijskih vještina učenika. Relevantni pokazatelji uspješne pripreme učenika u školskom praktikumu jesu ocjene iz vještina, primijenjenih na kliničkim odjelima, a koje su rezultat kontinuiranog praćenja i vrednovanja učenika tijekom izvođenja nastave u realnom kliničkom okruženju.

Ključne riječi: Obrazovanje, medicinska sestra/tehničar, nastava, školski praktikum, kliničko okruženje

Advantages of Teaching Laboratories in the Occupational Nurse's Education

Sanja Dravinski¹, Mirjana Kralj-Vasilj¹, Sanja Višević¹, Marijana Jaman Galeković¹

¹Medical School Osijek, Osijek, Croatia

Corresponding author: dravinskisanja@gmail.com

Introduction: Education of nurses in Republic of Croatia which dates to the beginning of the 19th century, experienced a major turning point in the school year 2010/2011 through accession of Republic of Croatia to the European Union of when the education of nurses under Directive 2005/36/EZ started taking place. Secondary education of nurses/medical technicians is going through changes and it is based on ten years of general education and three years of professional education. It is necessary to complete 4600 hours of theory and clinical training during three years of vocational education.

Purpose: The goal is to show a significant contribution of teaching laboratories in the acquisition of specific skills stipulated by the vocational curriculum, as well as their proper implementation in real clinical learning environments.

Elaboration: Presentation of laboratories and study rooms, modes of operation, demonstration, and acquisition of skills in those laboratories and study rooms. In order to provide students with quality preparation for work at all teaching sites, a need for changes during conducting classes in school practicum has been recognized. Demonstration of skills planned by the vocational curriculum are conducted according to detailed algorithms, towards proper acquisition of all the given skills of nursing practice with a purpose of implementation of the same in a clinical environment. By simulating real situations in laboratories and study room, we significantly contribute the acquisition of specific skills, which students cannot experience and /or implement in clinical environment practice, we prepare students for efficient management of unexpected situations. The acquired school practicum skills are evaluated according to defined elements and criteria, and they provide feedback students, on efficacy of acquired skills, thus creating a feeling of certainty, self-confidence and responsibility upon implementing the same in clinical departments.

Conclusions: During teaching laboratories, a student acquires skills of perception, recognition, analysis and problem-solving, and implements the learned in clinical conditions. Classes in school practicum have severely contributed to acquisition of specific skills, development of empathy, ethical principles and communication skills of students. The grades of skills applied in clinical departments are relevant indicators of successful preparation of students, which are a result of continuous monitoring and assessment of students during conducting classes in real clinical environment.

Key words: Education, nurse/medical technician, classes, school practice, clinical learning environment

„Edukacijski poligon“ za medicinske sestre i primalje - preduvjet unaprjeđenja kvalitete kliničke nastave i zdravstvene skrbi u Kliničkom bolničkom centru Sestre milosrdnice

Biserka Režek¹, Ela Vujanić¹

¹Klinički bolnički centar Sestre milosrdnice, Zagreb, Hrvatska

Autor za dopisivanje: ela.vujanic@kbcsm.hr

Uvod: Simulacija kao metoda podučavanja postaje nužnom sastavnicom formalne i neformalne edukacije studenata sestrinstva i primaljstva, ali i manje i/ili više iskusnih medicinskih sestara/tehničara Kliničkoga bolničkog centra Sestre milosrdnice. Učenje, uvježbavanje i usavršavanje vještina iz područja opće i specijalne zdravstvene njege te hitnih medicinskih postupaka na suvremenim modelima lutaka, uz naprednu informatičku podršku, priprema studente za budući rad u stvarnim kliničkim uvjetima te usavršava manje iskusne, ali i iskusnije medicinske sestre/tehničare Kliničkoga bolničkog centra Sestre milosrdnice.

Svrha/cilj: Cilj je rada uputiti na prednosti koje osigurava „Edukacijski poligon“ Kliničkoga bolničkog centra Sestre milosrdnice u stjecanju i usavršavanju vještina u području opće i specijalne zdravstvene njege te hitnih medicinskih postupaka.

Razrada: „Edukacijski poligon“ čini suvremeno opremljen praktikum i predavaonica, uspostavljeni u sklopu Twinning projekta „Edukacija mentora za medicinske sestre i primalje u zdravstvenom sustavu u Hrvatskoj i provedba obrazovnog curriculumusa usklađenog s Direktivom 2005/36/EC.“ Sukladno zadanim ishodima učenja te specifičnim edukacijskim potrebama, definiran je protokol kabineta vještina za medicinske sestre i primalje koji olakšava proces edukacije, čineći ju standardiziranom i učinkovitom. „Edukacijski poligon“ nudi mnogo prednosti pri stjecanju specifičnih vještina poput jasne mentorske demonstracije, individualnoga i timskoga oblika izvođenja vještina, međusobnoga promatranja i evaluacije ispravnoga izvođenja postupaka kao i uočavanja mogućih pogrešaka, dobivanja pravovremene povratne informacije (*feedback*) te međusobnoga pomaganja uz stalnu potporu kvalificiranih mentora. Interaktivno i suvremeno opremljeno okruženje, osim usavršavanja izvođenja vještina standardiziranih postupaka u sestrinstvu i primaljstvu, pridonosi razvijanju atributa poput empatije, komunikacijskih vještina i etičkih načela te spoznavanju istinske moći zajedništva unutar sestriškoga i primaljskoga zanimanja.

Educational training ground for nurses and midwives – a precondition for improving the quality of clinical teaching and health care in the UHC Sestre Milosrdnice

Biserka Režek¹, Ela Vujanić¹

¹UHC Sestre Milosrdnice, Zagreb, Croatia

Corresponding author: ela.vujanic@kbcsm.hr

Introduction: Simulation as a teaching method becomes an essential component of formal and informal education of nursing and midwifery students, as well as less and/or more experienced nurses of the University Hospital Centre Sestre milosrdnice. Learning, practicing and perfecting skills in general and special health care and emergency medical procedures on modern manikins, with advanced IT support, prepares students for future work in real clinical conditions and trains less experienced and experienced nurses of University Hospital Centre Sestre milosrdnice.

Purpose: The aim of the work is to point out the benefits provided by the „Educational polygon“ of the University Hospital Centre Sestre milosrdnice in the acquisition and improvement of skills in the field of general and special health care and emergency medical procedures.

Elaboration: „Educational polygon“ is a modern equipped practicum and lecture hall established under the Twinning Project „Education of Mentors for Nurses and Midwives in Health System in Croatia and Full Implementation of the Educational Curriculums Adjusted with Directive 2005/36/EC.“ In line with the learning outcomes and specific educational needs, a protocol of skills cabinet for nurses and midwives has been defined that facilitates the education process, making it standardized and effective. „Educational polygon“ offers many advantages in acquiring specific skills such as clear mentoring demonstration, individual and teamwork skills, mutual observation and evaluation of the correct performance of the procedures as well as detection of possible mistakes, obtaining timely feedback and mutual assistance with the ongoing support of qualified mentors. An interactive and modernly equipped environment, besides perfecting the skills of standardized procedures in nursing and midwifery, contributes to the development of attributes such as empathy, communication skills, ethical principles and the recognition of the true power of communion within nursing and midwifery.

Zaključci: Predviđa se kako će u budućem razdoblju „edukacijski poligoni“ postati ključnim sastavnicama bolničkih ustanova kao nastavnih baza studijskih programa sestrinstva i primaljstva te središta uvježbavanja i usavršavanja vještina manje i/ili više iskusnih zaposlenih medicinskih sestara i primalja.

Ključne riječi: Edukacija, mentorstvo, sestrinstvo, primaljstvo

Conclusions: It is envisaged that in the future the „educational polygons“ will become key components of hospital facilities as the teaching bases for sister and midwife programs and centers for the training and upgrading of skills of less and / or more experienced nurses and midwives.

Key words: Education, mentorship, nursing, midwifery

Osjećaj koherentnosti studenata sestrinstva Veleučilišta u Bjelovaru

Mirna Žulec¹, Zrinka Puharić¹, Đurđica Grabovac¹, Ksenija Eljuga¹, Goranka Rafaj¹, Tamara Salaj¹

¹Veleučilište u Bjelovaru, Bjelovar, Hrvatska

Adresa za dopisivanje: mzulec@vub.hr

Uvod: Osjećaj koherentnosti je obilježje ličnosti, koji pokazuje odnos osobe na pojavu unutarnjeg ili vanjskog stresora. Sastoji se od 3 komponente: razumljivosti, sposobnosti upravljanja i smislenosti. Cilj je rada bio utvrditi osjećaj koherentnosti studenata sestrinstva te istražiti razlike, obzirom na dob, spol, radni odnos i način studiranja.

Metode: Istraživanje je provedeno tijekom travnja 2018. godine na redovnim i izvanrednim studentima prve do treće godine studija sestrinstva Veleučilišta u Bjelovaru. Ispitanici su anonimno ispunjavali Skraćenu skalu za mjerenje osjećaja koherentnosti koja sadrži 23 pitanja, a odgovori su bodovani na skali od 1 - 7. Ista je nadopunjena upitnikom o demografskim podacima. Rezultati su analizirani metodama deskriptivne statistike te hijerarhijskom regresijskom analizom.

Rezultati: Anketirano je ukupno 234 studenata sestrinstva Veleučilišta u Bjelovaru, 185 (79.1%) žena i 49 (20.9%) muškaraca, srednje vrijednosti dobi 24.2 godine te je sudjelovalo 59 (25.2%) redovnih i 175 (74.8%) izvanrednih studenata. Prosječni rezultat osjećaja koherentnosti je 110 (SD= 17.09). Statistički značajna razlika uočena je kod načina studiranja ($p=0.036$, $t=2.104$), odnosno, jači osjećaj koherentnosti imaju izvanredni studenti ($M=111.36$, $SD=17.011$), za razliku od redovnih ($M=105.98$, $SD=16.842$). Nije uočena razlika po dobi i spolu. Hijerarhijskom regresijskom analizom utvrđeno je da način studiranja objašnjava 15.7% varijance, dok su ostali prediktori (spol, godina studija i vrsta radnog odnosa) objasnili dodatnih 5.8% varijance te je ukupno objašnjeno 24.0% varijance osjećaja koherentnosti. Pozitivni prediktori osjećaja koherentnosti su način studiranja u oba koraka analize ($\beta=0.157$, $p=0.000$; $\beta=0.241$, $p=0.001$) te godina studija u drugom koraku ($\beta= 0.181$, $p=0.010$).

Zaključci: Slabiji osjećaj koherentnosti je uočen kod redovnih studenata nižih godina studija te bi njima trebalo posvetiti posebnu pozornost, kako bi se primjerenije prilagodili na stres tijekom studija i rada.

Ključne riječi: Osjećaj koherentnosti, student, medicinska sestra

Sense of Coherence of Nursing Students at the University of Applied Sciences in Bjelovar

Mirna Žulec¹, Zrinka Puharić¹, Đurđica Grabovac¹, Ksenija Eljuga¹, Goranka Rafaj¹, Tamara Salaj¹

¹University of Applied Sciences in Bjelovar, Bjelovar, Croatia

Corresponding author: mzulec@vub.hr

Introduction: The sense of coherence is a personal characteristic which represents persons answer to inner or outer stimuli. It consists of 3 components: comprehensibility, manageability and meaningful. The aim of the research was to investigate the sense of coherence of nursing students in terms of age, sex, employment and way of study.

Methods: Research was conducted during April 2018. on full and part-time students from first to third year of study of nursing on Bjelovar University of Applied Sciences. Participants fulfilled Shorter version of sense of coherence that contained 23 questions with response alternatives on semantic scale of 1 to 7 points. Demographic data questionnaire was included to research. Results have been analysed through methods of descriptive statistic and hierarchical regression analysis.

Results: Total of 234 students have participated, 185 (79.1%) women and 49 (20.9%) man, average age 24.2. There were 59 (25.2) full-time and 175 (74.8%) part-time students. Average result of SOC is 110 (SD=17.09). Statistically significant difference has been noticed at type of studying, where part-time students have higher sense of coherence ($t=2.104$, $p=0.036$), in relation with full-time ($M=105.98$, $SD=16.842$). Difference has not been noticed in age and sex. Type of studying explains 15.7% of variance, other predictors (sex, year of studying and type of work) explain additional 5.8% of variance and in total there has been explained 24.0% variance of sense of coherence. Positive predictors to SOC are type of studying in both steps of analysis ($\beta=0.157$, $p=0.000$; $\beta=0.241$, $p=0.001$) and year of studying in second step ($\beta=0.181$, $p=0.010$).

Conclusions: Sense of coherence was lower on full-time students at initial year of study so special attention should be given to them to adequately prepare them for stress during education and work.

Key words: Sense of coherence, nursing student, nurse

Važnost edukacije o medicinskoj genetici u sestrinstvu

Dijana Majstorović¹, Jadranka Vraneković², Mauro Štifanić¹

¹Odjel za prirodne i zdravstvene studije, Sveučilište Jurja Dobrile u Puli, Pula

²Medicinski fakultet Sveučilišta u Rijeci, Rijeka

Autor za dopisivanje: mauro.stifanic@unipu.hr

Uvod: Genetsko nasljeđe utječe na duljinu hospitalizacije, povećava troškove liječenja i značajno doprinosi morbiditetu i mortalitetu. Statistički izvještaji pokazuju da u Americi samo od posljedica štetnih učinaka pravilno propisane i aplicirane doze lijeka godišnje umire preko 100 tisuća ljudi. Iako je potreba za obrazovanjem medicinskih sestara/tehničara iz područja genetike prepoznata još šezdesetih godina prošlog stoljeća, mnoge zemlje, pa tako i Hrvatska, nemaju jasne smjernice za obrazovanje i usavršavanje istih.

Svrha/cilj: Ukazati na potrebu za implementacijom suvremenih sadržaja iz medicinske genetike u sve stupnjeve obrazovanja medicinskih sestara/tehničara.

Razrada: Razvojem tehnologije u području medicinske genetike napravljen je veliki iskorak u personaliziranom pristupu pacijentu. Takav pristup zahtjeva i tim visoko obrazovanih stručnjaka, koji su voljni i motivirani za cjeloživotno učenje i usavršavanje. Primjenjivost genetičkih spoznaja vidljiva je u svim područjima kliničke prakse a suvremeni tim uz ljecnike, biologe i biokemičare, čine i medicinske sestre/tehničari koje su ujedno i profesionalna skupina koja je u zdravstvu najbrojnija i prema kojoj pacijenti imaju najviše povjerenja. Integracija genetičkih spoznaja u sestriinsku praksu dovodi do boljih ishoda sestriinske skrbi, pomoći pacijentu i obitelji pri donošenju terapijskih odluka i odluka vezanih uz predrasude, prenatalna testiranja, testiranja novorođenčeta, razumijevanje preosjetljivosti na bolesti, praćenje bolesti i mogućeg povratka bolesti. Brojne vještine i znanja nužna za pružanje navedenih usluga već su inkorporirana u sestriinsku praksu: promocija i unaprjeđenje zdravlja, sprječavanje ozljeda i bolesti, pružanje podrške, savjetovanje i edukacija pacijenata, rad s obitelji i prikupljanje podataka. Na žalost, u cjelokupnom procesu obrazovanja medicinskih sestara/tehničara, sadržaji iz područja genetike nedovoljno su zastupljeni i u području formalnog obrazovanja i u području trajne edukacije.

Zaključci: Integracija veće količine sadržaja iz genetike u sestriinsko obrazovanje i praksu nužna je radi implementacije suvremenih znanstvenih postignuća u kliničku praksu i povećanja kvalitete zdravstvenih usluga.

Ključne riječi: Sestriinstvo, genetika, obrazovanje.

Importance of medical genetics education in nursing

Dijana Majstorović¹, Jadranka Vraneković², Mauro Štifanić¹

¹Department for Natural and Health Sciences, Juraj Dobrila University of Pula, Pula, Croatia, ²Faculty of Medicine, University of Rijeka, Rijeka, Croatia

Corresponding author: mauro.stifanic@unipu.hr

Introduction: Genetic legacy affects the length of hospitalization, increases costs of treatment, and significantly contributes to morbidity and mortality. Statistical reports show that, in the USA only, more than 100 million people die annually as a result of harmful effects of properly prescribed and administered medicaments. Although the need for education of nurses in the field of genetics has been recognized already back in the 1960-es, many countries, including Croatia, still have no clear guidelines in this field of education and training.

Purpose: To point out the need for the implementation of modern contents from medical genetics in all levels of education of nurses.

Elaboration: The development of technology in the field of medical genetics has made a major step in a personalized approach to the patient. Such an approach has to be administered a team of highly educated professionals who are willing and motivated for lifelong learning and training. The applicability of genetic knowledge is visible in all areas of clinical practice, and the contemporary team apart from doctors, biologists and biochemists, is also made by nurses, at the same time being the biggest and the most trusted group of health care professionals. Integration of genetic knowledge into nursing practice leads to better outcomes of nursing care, helping the patient and the family in fighting prejudice, making therapeutic decisions, decisions related to prenatal and newborn testing, understanding of hypersensitivity to the disease, monitoring the disease, and it's possible return. Numerous skills and knowledge necessary to provide genetic services have already been incorporated into nursing practice: promotion and improvement of health, injuries and illness prevention, patient support, counseling and education, communication with family members and data collection. Unfortunately, in the overall process of nursing education, genetic contents are insufficiently represented both in the field of formal as well as lifelong education.

Conclusions: Integrating a greater amount of genetics content into nursing education and practice is absolutely necessary in order to implement contemporary scientific achievements in clinical practice and increase the quality of healthcare services.

Keywords: Nursing, genetics, education

Kurikulum engleskog jezika na preddiplomskom sveučilišnom studiju Sestrinstvo u Osijeku – temelj cjeloživotnog obrazovanja

Lorna Dubac Nemet¹, Ivana Baračić

¹Zavod za sestrinstvo „Prof. dr. sc. Radivoje Radić“, Fakultet za dentalnu medicinu i zdravstvo Osijek, Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku, Osijek, Hrvatska
Autor za dopisivanje: ldnemet@fdmz.hr

Uvod: Zahvaljujući visokoj razini svijesti o važnosti engleskog jezika u procesu obrazovanja prvostupnika sestrinstva, Engleski jezik jedini je kolegij na preddiplomskom studiju Sestrinstvo, Fakulteta za dentalnu medicinu i zdravstvo Osijek, implementiran tijekom sve tri godine studija, pri čemu cjelokupni kurikulum obuhvaća tri godišnja modula. Kolegij postavlja temelj, koji će studentima biti potpora u primjeni relevantne literature na engleskom jeziku i biti oslonac za daljnji stručni i znanstveni rad u području sestrinstva.

Svrha/cilj: Cilj je rada opisati osobitosti nastavnog programa kolegija Engleski jezik na preddiplomskom sveučilišnom studiju Sestrinstvo, Fakulteta za dentalnu medicinu i zdravstvo Osijek te naglasiti važnost engleskog jezika u procesu obrazovanju prvostupnika sestrinstva.

Razrada: Tijekom prve godine studija, značajan se dio nastave kolegija Engleski jezik posvećuje uvodu u morfologiju medicinskih izraza. Usporedno sa savladavanjem tvorbe medicinskih izraza, studenti se upoznaju sa prvim sestrinskim intervencijama u sklopu odabranih tema, upoznavajući englesku terminologiju otprije poznatog sestrinskog leksika. Na drugoj godini studija, studenti upoznaju osnove anatomske, fiziološke i patološke terminologije tjelesnih sustava na engleskom jeziku. Kroz sestrinske dijagnoze te očekivane ishode i intervencije, studenti na engleskom jeziku obrađuju oboljenja svih tjelesnih sustava s aspekta zdravstvene njege. Sveučilišni preddiplomski studij na trećoj godini nudi kolegij Engleski jezik 3 kada studenti samostalno izrađuju seminarski rad na temu zdravstvene njege kirurškog bolesnika.

Zaključci: Implementiranje kolegija Engleski jezik tijekom sve tri godine studija omogućuje studentima sestrinstva istovremeno usvajanje sadržaja iz područja zdravstvene njege na materinjem jeziku i obogaćivanje vlastitog vokabulara stručnom terminologijom na engleskom jeziku, što čini važnu sastavnicu cjeloživotnog obrazovanja studenata sestrinstva.

Ključne riječi: Obrazovanje, sestrinstvo, kurikulum, engleski jezik, studenti sestrinstva

English Course Curriculum at the University Undergraduate Study of Nursing in Osijek – the Foundation for Lifelong Learning

Lorna Dubac Nemet¹, Ivana Baračić¹

¹Nursing Institute "Professor Radivoje Radić", Faculty of dental medicine and Health Osijek, Josip Juraj Strossmayer University of Osijek, Osijek, Croatia
Corresponding author: ldnemet@fdmz.hr

Introduction: Thanks to the high level of awareness on importance of learning Medical English in nursing for quality based education of future bachelors of nursing, English course has become the one and only course to be held on all three years of undergraduate study, encompassing three 30-hour modules.

Purpose: The primary goal of the course is to set the foundations which are supposed to present firm grounds for further engagement with medical and nursing terminology in English and consequently facilitate efficient mechanisms for students' easier management of professional literature in English, providing an indispensable support in both professional and scientific work in the field of nursing.

Elaboration: During the first year of study, the substantial part of the course deals with the introduction to morphology of medical terms. Simultaneously to mastering the word formation, students are being introduced to basics of nursing interventions in selected topics, learning English equivalents of already familiar nursing terminology in Croatian. The second year course encompasses basics of anatomy, physiology and pathology of human body systems in English, discussing pathological conditions of particular body systems through nursing diagnoses, interventions and expected outcomes from healthcare aspect. The last sequel of English Curriculum, English Language 3, offers the opportunity for the third-year students to independently construct their seminar papers on nursing healthcare of the specific surgical patient in English.

Conclusions: The implemented English Course Curriculum, comprised of three 30-hour modules, provides the opportunity for the students of nursing to expand their vocabulary in the field of English nursing terminology parallel to curricula of main nursing courses, significantly attributing their process of lifelong learning.

Key words: Education, nursing, curriculum, English language, nursing students

Značaj učenja o empatiji na kolegiju sestričkog obrazovanja

Dragana Terzić Marković¹, Biljana Majstorović¹, Danijela Jezdimirović¹, Zvonko Dimoski¹

¹Visoka zdravstvena škola Strukovnih studija u Beogradu, Beograd, Srbija

Autor za dopisivanje: dterzicmarkovic@gmail.com

Uvod: Tijekom profesionalne edukacije, empatija je sestrama predstavljena kao stav ili odnos s pacijentima, koji one trebaju postupno razvijati. Empatija treba pružiti pozitivan stav prema pacijentima, razumijevanje njihovih problema s pokušajem pružanja pomoći, ali u isto vrijeme, trebala bi štititi i emocionalno zdravlje medicinske sestre. Nažalost, u školskim kurikulumima ne postoji dovoljno sadržaja o empatiji. Kako bi se to promijenilo, cilj ovoga istraživanja je saznati na koji način sestre uče o empatiji i do koje je razine razumiju.

Metode: Provedena je presječna studija s uzorkom od 60 studenata Visoke zdravstvene škole profesionalnih studija u Beogradu, koji u sklopu studiranja i rade kao medicinske sestre. Kreiran je poseban upitnik u svrhu ovoga istraživanja. Za analizu statističkih podataka korišten je SPSS 21.0.

Rezultati: Rezultati pokazuju kako gotovo svi ispitanici (95%) znaju definirati pojam empatija. Gotovo polovina njih smatra kako je empatija nedovoljno razrađena tijekom edukacije sestara. Tri četvrtine studenata (75%) smatra kako se sadržaj, koji je vezan uz empatiju, treba više implementirati u kurikulum srednje škole, ali i objašnjavati ju na različitim primjerima. Ne postoji statistički značajna razlika prema spolu i godini studija.

Zaključci: Rezultati istraživanja pokazuju kako je potrebno definirati mjerne instrumente u skladu s poboljšanjem razvoja empatije tijekom obrazovanja medicinskih sestara, ali i tijekom njihovog rada u zdravstvenim institucijama. Potrebno je sestre upoznati s više različitih tema o empatiji tijekom srednjoškolskog i visokoškolskog obrazovanja. Također bi te teme trebale biti prilagođene godinama i stupnju psihološkog razvoja studenata.

Ključne riječi: Studenti sestrištva, empatija, edukacija

Relevance of Learning about Empathy in the Course of Nursing Education

Dragana Terzić Marković¹, Biljana Majstorović¹, Danijela Jezdimirović¹, Zvonko Dimoski¹
¹High Health School of Professional Studies in Belgrade, Serbia
Corresponding author: dterzicmarkovic@gmail.com

Introduction: During professional education of nurses empathy is presented as attitude or relationship with the patient that requires gradual development. Empathy needs to provide positive attitude towards the patient, understanding of his problems with attempts to provide assistance, but at the same time it needs to protect emotional health of a nurse. Unfortunately, there is not enough learning about empathy in the content of school curriculums. To that end, objective of this research is to identify in which way nurses get their knowledge about empathy and up to which extent they understand notion “empathy”.

Methods: Research has been done as cross-section study with a sample of 60 students of High Health School of Professional Studies in Belgrade who work as nurses in parallel to their studies. A specially designed questionnaire was created for the purpose of this study. Statistic software IBM SPSS 21.0 for Windows was used for statistical processing and data analysis.

Results: The results show that almost all questioned students (95%) know how to define empathy. Almost half of them (46.67%) believe that empathy is insufficiently elaborated topic during education. Three fourths of students (75%) think that empathy related contents need to be introduced into secondary school curriculums but to elaborate essence of empathy through various examples. There were no statistically significant differences by gender and years of study.

Conclusions: Research results indicate the need to define measures in order to improve and develop empathy of nurses during their education but also during their work in health care institutions. It is required to introduce more topics on empathy during secondary and high school education and these topics need to be adjusted to students’ age as well to the level of their psychological development.

Key words: Nursing students, empathy, education

Zastupljenost tema iz područja kliničke supervizije u sestrinstvu u hrvatskim i svjetskim časopisima

Ana Budrovac¹, Nada Prlić¹

¹Zavod za sestrinstvo „Prof. dr. sc. Radivoje Radić“, Fakultet za dentalnu medicinu i zdravstvo Osijek, Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku, Osijek, Hrvatska
Autor za dopisivanje: anabud94@gmail.com

Uvod: Klinička supervizija se u sestrijskoj literaturi pojavila 1970.-ih. Budući da je jedan od vrlo važnih čimbenika za provođenje kvalitetne sestrijske skrbi, postavlja se pitanje koliko medicinske sestre u Hrvatskoj pišu na tu temu i koliko časopisa publicira takvu vrstu članaka. Cilj je rada bio ispitati zastupljenost tema iz kliničke supervizije u sestrinstvu u hrvatskim i svjetskim časopisima.

Metode: Provedeno je retrospektivno predmetno pretraživanje baze podataka Medline, EBSCO i Hrčak. Istraživanje je ograničeno na sestrijske časopise te na razdoblje od 2011. do 2015. godine. Za pretraživanje baza podataka koristile su se ključne riječi iz medicinskog online rječnika MsSH. Dostupnost se radova u cjelovitom obliku pretraživala putem digitalnog arhiva PubMed Central i pretraživača elektroničkih izvora online (PERO). U istraživanje je uključeno 168 članaka te 54 časopisa.

Rezultati: Nije pronađen niti jedan hrvatski časopis u kojemu je objavljen rad o kliničkoj superviziji u sestrinstvu. U 54 svjetska časopisa objavljeno je 168 radova o kliničkoj superviziji u sestrinstvu. U časopisu Journal of Nursing Management je zastupljen trend smanjenja broja objavljenih radova (Cochran – Armitage test $p < 0.0001$). U bazi podataka Medline zastupljeno je 43 časopisa. Najveći se broj časopisa publicira u SAD-u, njih 23 (42.5%). Ukupno je dostupno 29 članaka u cjelovitom obliku. OvidSP omogućuje pristup najvećem broju članaka, njih 18 (62.1%), dok se samo preko sučelja PERO nije pronašao niti jedan članak u cjelovitom obliku. Ne postoji statistički značajna razlika u broju objavljenih radova iz kliničke supervizije u sestrinstvu prema državi (Velika Britanija, SAD, Australija) (χ^2 test $p = 0.33$). Ne postoji statistički značajna razlika u broju objavljenih radova iz kliničke supervizije, s obzirom na vrstu rada (χ^2 test $p = 0.37$).

Zaključci: Teme iz kliničke supervizije u sestrinstvu nisu zastupljene u hrvatskim sestrijskim časopisima, ali su zastupljene u svjetskim sestrijskim časopisima.

Ključne riječi: Baze podataka, klinička supervizija, sestrinstvo

Share of Topics Regarding Clinical Supervision in Nursing in National and International Journals

Ana Budrovac¹, Nada Prlić¹

¹Nursing Institute "Professor Radivoje Radić", Faculty of dental medicine and Health Osijek, Josip Juraj Strossmayer University of Osijek, Osijek, Croatia

Corresponding author: anabud94@gmail.com

Introduction: The term clinical supervision appeared in nursing literature about 1970. But the question is, do nurses in Croatia write about it and do Croatian journals publish articles about it. The aim of this paper was to examine the representation of clinical supervision topics in nursing in national and international journals.

Methods: Databases Medline, EBSCO and Hrčak were retrospectively researched. The research encompassed nursing journals published from 2011 to 2015. MeSH keywords were used as well. The availability of articles in full text was examined by PubMed Central and with PERO. 168 articles and 54 journals were used in this research.

Results: The topic of clinical supervision in nursing has not been found in any of the papers published in Croatian journals. There were 168 scientific papers about clinical supervision in nursing in 54 international journals. In "Journal of Nursing Management" there is a trend of decreasing number of published scientific papers. (Cochran–Armitage test $p < 0.0001$). In Medline database there are 43 journals. The highest number of journals is published in the USA, 23 of them. Altogether, 29 articles are available in full form. OvidSP enables access to the most of the articles, 18 (62.1%), while through PERO there couldn't have been found any articles in full form. Statistically, there is not any significant difference in the number of published scientific papers on clinical supervision in nursing between countries included in this research (the USA, the UK, Australia) (χ^2 test $p=0.33$). There is not any statistical difference in the number of published scientific papers on clinical supervision in nursing considering the categorisation of the paper (χ^2 test $p=0.37$).

Conclusions: There are not any topics regarding clinical supervision in nursing in national journals in Croatia, but there are some in the international journals.

Key words: Database, nursing, nursing supervisory

Mišljenja studenata o nastavi biostatistike u programu studija sestrinstva

Nikolina Dodlek¹

¹Zavod za sestrinstvo „Prof. dr. sc. Radivoje Radić“, Fakultet za dentalnu medicinu i zdravstvo Osijek, Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku, Osijek, Hrvatska
Autor za dopisivanje: nikolina.dodlek@gmail.com

Uvod: Tijekom posljednjih desetak godina javlja se sve veća potreba za obrazovanim kadrom ili doškolovanjem postojećeg kako bi medicinske sestre stekle znanja i vještine potrebne za provođenje istraživanja te time osigurale najveću moguću kvalitetu zdravstvene njege utemeljene na znanstvenim dokazima iz svakodnevne prakse. Cilj ovog rada bio je ispitati mišljenja studenata sestrinstva o potrebi sadržaja iz područja biostatistike u programu studija sestrinstva te utvrditi postoje li razlike u njihovim mišljenju o važnosti nastave biostatistike.

Metode: Istraživanje je ustrojeno kao presječna studija. Ispitanici su bili studenti prve godine preddiplomskog studija sestrinstva i završne godine diplomskog studija sestrinstva. Istraživanje je provedeno anonimnim anketnim upitnikom, izrađenim za potrebe ovoga istraživanja.

Rezultati: Sudjelovalo je ukupno 88 ispitanika, 53 (60%) ispitanika prve godine preddiplomskog i 35 (40%) ispitanika završne godine diplomskog studija. Svi ispitanici diplomskog studija smatraju da je kolegij iz područja medicinske statistike potreban u programu studija sestrinstva, značajno više od ispitanika prve godine preddiplomskog studija ($p < 0,001$). Ispitanici obje godine podjednako smatraju da će im kolegij iz medicinske statistike koristiti u daljnjem studiranju i radu. Najviše ispitanika u obje generacije navelo je kako bi bilo najkorisnije pohađati kolegije iz medicinske statistike na trećoj godini preddiplomskog studija.

Zaključci: Značajno više studenata diplomskog studija sestrinstva smatra kako postoji potreba za kolegijima iz područja medicinske statistike u programu studija sestrinstva za razliku od studenata preddiplomskog studija iako studenti obje godine u vrlo velikom postotku smatraju da će im kolegij iz područja medicinske statistike biti potreban u daljnjem studiranju i radu.

Ključne riječi: Biostatistika, istraživanje, nastava, studenti sestrinstva

Students' Opinions on the Biostatistics Course in the Nursing Study Curriculum

Nikolina Dodlek¹

¹Nursing Institute "Professor Radivoje Radić", Faculty of dental medicine and Health Osijek, Josip Juraj Strossmayer University of Osijek, Osijek, Croatia

Corresponding author: nikolina.dodlek@gmail.com

Introduction: Over the last decade, the need for educated nurses is increasing to acquire the knowledge and skills required to conduct research, ensuring the highest possible quality of nursing care based on evidence from their everyday practice. The aim of this study was to examine the opinion of nursing students about the need for content in the field of biostatistics in the program of nursing school and to determine the existence of differences in opinion of students on the first year of undergraduate and final year of graduate study of nursing.

Methods: Study was designed as a cross-sectional study. The participants were students of the first year of undergraduate and final year of graduate study of nursing. Research was conducted with an anonymous questionnaire, designed for the purpose of this study.

Results: There were total of 88 respondents, 53 (60%) respondents of the first year of undergraduate and 35 (40%) respondents of the final year of graduate study of nursing. All respondents of graduate study believe that course in the field of medical statistics is needed in the program of nursing study, significantly more than the first-year respondents of undergraduate study ($p < 0,001$). Respondents of both years believe that the course of medical statistics will be useful in their further studies and work. Most respondents in both groups of study indicated that it would be most beneficial to attend this course in the third year of undergraduate study.

Conclusions: The majority of students consider that the course in the field of medical statistics is needed in program of medical school. Significantly more students of fifth year believe that medical statistics will be useful in further study and nursing practice.

Key words: Biostatistics, research, nursing students, studying

Sindrom sagorijevanja i radni angažman među studentima Medicinskog fakulteta Osijek

Ivana Ukić¹

¹Klinički bolnički centar Osijek, Osijek, Hrvatska

Autor za dopisivanje: ivana.iukic444@gmail.com

Uvod: Pojavnost sindroma sagorijevanja sve učestalije se pojavljuje među studentima sestrinstva i medicine jer uz zahtjevne akademske obaveze imaju dodatne čimbenike, koji povećavaju tendenciju stresa, kao što su: vježbe u bolnici, susretanje s neizlječivim bolestima, kontakt s pacijentima itd. Cilj je istraživanja utvrditi prisutnost sindroma sagorijevanja među studentima te utvrditi povezanost sindroma sagorijevanja i radnog angažmana studenata.

Metode: Presječno istraživanje provedeno na Medicinskom fakultetu u Osijeku u razdoblju od ožujka do travnja 2017. godine. Bilo je ukupno 345 ispitanika studenata, od čega 148 (42.9 %) studenata prve, druge i treće godine sveučilišnog preddiplomskog studija sestrinstvo te 197 (57.1 %) studenta prve, druge i treće godine integriranog preddiplomskog i diplomskog studija medicine. Kao instrument istraživanja rabljen je upitnik, koji je sadržavao pitanja o demografskim podacima ispitanika te dva standardizirana upitnika: *Maslach Burnout Inventory-Student Survey* za ispitivanje postojanja sindroma sagorijevanja (16 tvrdnji) i *Utrecht Work Engagement Scale for Students* skalu za ispitivanje radnog angažmana ispitanika (14 tvrdnji) uz vrednovanje jednim odgovorom na 6-stupanjskoj Likertovoj skali odgovora (0 = nikad; 6 = uvijek).

Rezultati: Sindrom sagorijevanja utvrđen je u studenata prve godine medicine prema podskalama: visoka razina cinizma u 59 (98.3 %) studenata, visoka razina emocionalne iscrpljenosti u 51 (85 %) studenata te niska razina akademske učinkovitosti u 23 (38.3%) studenata. Studenti sestrinstva, njih 111 (75 %), na svim godinama studija imaju visoke razine emocionalne iscrpljenosti, dok 125 (84.5 %) studenata sestrinstva ima ciničan stav prema studiju. Jaka je pozitivna povezanost sindroma sagorijevanja i radnog angažmana u sastavnicama zauzetosti i energije ($\rho=0.765$; $p < 0.001$), zauzetosti i predanosti ($\rho=0.662$; $p<0.001$) te između predanosti i energije ($\rho=0.558$; $p<0.001$).

Zaključci: Studenti prve godine medicine imaju prisutan sindrom sagorijevanja dok studenti sestrinstva imaju najvišu razinu cinizma prema studiju. Sindrom sagorijevanja i radni angažman značajno su povezani.

Ključne riječi: Medicina, radni angažman, sestrinstvo, sindrom sagorijevanja

Burnout Syndrome and Work Engagement in Students at the Medical Faculty Osijek

Ivana Ukić¹

¹University Hospital Center Osijek, Osijek, Croatia

Corresponding author: ivana.iukic444@gmail.com

Introduction: The incidence of burnout syndrome more frequently occurs among students of nursing and medicine because with demanding academic obligations have additional factors that increase the tendency of stress, such as exercise in the hospital, meeting with incurable diseases, contact with patients, etc. Investigate the presence of burnout syndrome among students of nursing and medicine. Determine the link between burnout syndrome and student engagement.

Methods: In this cross-sectional study, a total of 345 students participated, of which 148 (42.9%) of the first, second and third year of undergraduate nursing study and 197 (57.1%) students of the first, second and third year integrated undergraduate and graduate medical studies. As a research instrument, a questionnaire was used which contained demographic data on respondents and two standardized questionnaires for estimating burnout syndrome and work engagement. The existence of burnout syndrome was investigated by a Maslach Burnout Inventory-Student Survey questionnaire consisting of 16 statements divided into three subclasses: exhaustion (5 particles), cynicism (5 particles) and academic efficacy (6 particles). The work engagement of the respondents was examined using the Utrecht Work Engagement Scale for Students Scale, which consists of 14 statements divided into three subclasses: energy (5 particles), commitment (5 particles) and occupancy (4 particles). The responses are presented in the form of a 6th gradient scale of the Likert type ranging from 0 (never) to 6 (always). The research was conducted at the Faculty of Medicine in Osijek in the period from March to April 2017.

Results: Burnout syndrome was detected in the first year of undergraduate medicine: high levels of cynicism were 59 (98.3%) students, high levels of emotional exhaustion of 51 (85%) students and low academic efficiency 23 (38.3%) students. Nursing students at all years of study have high levels of emotional exhaustion of 111 (75%) students, and cynical attitudes towards study in this study are the most present also in 125 (84.5%) of nursing students. There is a strong positive correlation between burnout syndrome and work engagement in occupational and energy components ($\rho = 0.765$; $p < 0.001$), occupation and commitment ($\rho = 0.662$; $p < 0.001$) and between commitment and energy ($\rho = 0.558$, $p < 0.001$).

Conclusions: It was found that students of the first year of medicine have been detected with burnout syndrome. Nursing students have the highest value of cynicism at the faculty. Burnout syndrome and work engagement are related.

Key words: Medicine, work engagement, nursing, burnout syndrome

Percepcija studenta sestrištva o međudnosu medicinske sestre i bolesnika tijekom sestrištne skrbi

Jasenka Vujanić^{1,2}, Nada Prlić², Robert Lovrić²

¹Medicinska škola Osijek, Osijek, Hrvatska

²Zavod za sestrištvo „Prof. dr. sc. Radivoje Radić“, Fakultet za dentalnu medicinu i zdravstvo Osijek, Sveučilište J.J. Strossmayera u Osijeku, Hrvatska

Autor za dopisivanje: jaskav@gmail.com

Uvod: Zdravstvena njega i međudnos medicinskih sestara s pacijentima usko su povezani. Prema teoriji J. Watson, medicinska sestra mora razviti i održavati vjerodostojan odnos povjerenja tijekom sestrištne skrbi kako bi promicala izlječenje i zdravlje te očuvala dostojanstvo i humani pristup prema pacijentu. Watson je razvila teoriju o deset čimbenika skrbi (*carative factors*) za terapeutske odnose i kliničke vještine. Studenti sestrištva započinju studiranje s percepcijom o skrbi za druge a tijekom studija u stalnom su međudnosu s predavačima, kliničkim mentorima, pacijentima i njihovim obiteljima te drugim studentima. Cij je ovoga istraživanja ispitati percepciju studenata sestrištva o važnosti i primjenjivosti međudnosa medicinska sestra - bolesnik u kliničkoj praksi, te njihovoj kompetentnosti za međudnos s bolesnikom tijekom sestrištne skrbi.

Metode: Provedeno je presječno istraživanje u kojem je sudjelovalo 149 studenata prve, druge i treće godine preddiplomskog studija Sestrištvo, Fakulteta za dentalnu medicinu i zdravstvo Osijek, akademske 2014./15. godine. Korišten je standardizirani upitnik *Caring Nurse-Patient Interactions, Short Scale: 23-item Version, (CNPI-23)*. Upitnik odgovara čimbenicima skrbi koje je opisala Watson. Čimbenici su teoretski grupirani u četiri teoretska područja: klinička skrb, odnosi skrbi, humanistička skrb i udobnost.

Rezultati: Od ukupno četiri područja skrbi ispitanici Udobnost smatraju značajno najvažnijim (Sv=4.9; SD=0.4; p=0.000) i značajno najprimjenjivijim u kliničkoj praksi (Sv=4.7; SD=0.7; p=0.000) te za isti se osjećaju najkompetentnijima (Sv=4.7; SD=0.6; p=0.000). *Odnose* tijekom skrbi smatraju značajno najmanje važnim (Sv=4.3; SD=0.8; p=0.000) i najmanje primjenjivim u praksi (Sv=3.7; SD=0.9; p=0.000) te za iste se osjećaju najmanje kompetentnima i sigurnima (Sv=3.9; SD=0.9; p=0.000).

Zaključci: Studenti sestrištva najmanje važnim smatraju odnose s bolesnikom. Veću važnost pridaju kliničkoj skrbi, humanističkoj skrbi i udobnosti bolesnika. Također,

Nursing Students' Perceptions on the Nurse-Patient Interaction During Nursing Care

Jasenka Vujanić^{1,2}, Nada Prlić², Robert Lovrić²

¹School of Medicine Osijek, Croatia

²Nursing Institute "Professor Radivoje Radić", Faculty of dental medicine and Health Osijek, Josip Juraj Strossmayer University of Osijek, Osijek, Croatia

Corresponding author: jaskav@gmail.com

Introduction: Caring behaviour and nurse-patient interaction are closely related in the health field. According to Watson's theory, a nurse must develop and sustain an authentic helping-trusting caring relationship with the patient in order to promote healing and health and to foster the patient's dignity and humanity. Watson has developed a theory of the ten carative factors for both therapeutic relationships and clinical activities. Nursing students enter their nursing program with an innate caring ability. Throughout their educational program they interact with the faculty, with their clinical instructors, peers, as well as with patients and their families. The aim of this study is to examine Nursing students' perceptions on the importance and applicability of the nurse-patient interaction in clinical practice, as well as their own competence to interact with the patient during nursing care.

Methods: A cross-sectional study was carried out, involving 149 students of the first, second and third year of undergraduate Nursing study at the Faculty of Dental Medicine and Health in Osijek, during the academic year 2014/15. A standardized questionnaire was used: *Caring Nurse-Patient Interactions, Short Scale: 23-item Version, (CNPI-23)*. The questionnaire corresponds to the carative factors described by J. Watson. The factors were grouped into four caring domains: Clinical Care, Relational Care, Humanistic Care, and Comforting Care.

Results: The respondents consider Comforting Care the most important among the four caring domains (Sv=4.9; SD=0.4; p=0.000), and significantly most relevant in clinical practice (Sv=4.7; SD=0.7; p=0.000). They also feel the most competent in this domain (Sv=4.7; SD=0.6; p=0.000). The students consider *Relational care* to be significantly least important (Sv=4.3; SD=0.8; p=0.000) and least applicable in practice (Sv=3.7; SD=0.9; p=0.000). They feel the least competent and confident in this domain (Sv=3.9; SD=0.9; p=0.000).

Conclusions: Nursing students consider Relational care to be the least important within nurse-patient interaction. They attach greater importance to Clinical Care, Humanistic Care, and to Comforting Care. They also consider Relational care to be

odnose s bolesnikom smatraju najmanje primjenjivim u praksi i za njih se osjećaju najmanje kompetentno i sigurno. U nastavi, na studiju sestrinstvo, je nužno usmjeriti pozornost emocionalnim dimenzijama skrbi, a ne samo znanjima i vještinama.

Ključne riječi: Skrb, međuodnos sestra-pacijent, čimbenici skrbi

least applicable in practice, and they feel the least competent and confident in this domain.

In teaching at nursing school, it is necessary to focus and direct attention to emotional dimensions of care, not just knowledge and skills.

Key words: Caring behaviour, nurse-patient interaction, carative factors

Slušanje u sestrijskoj skrbi: analiza koncepta

Sergej Kmetec¹, Leona Cilar¹

¹Univerza v Mariboru Fakulteta za zdravstvene vede, Maribor, Slovenija

Autor za dopisivanje: sergej.kmetec1@um.si

Uvod: Kako bi se osigurala kvalitetna skrb pacijentima, važno je posjedovati vještine, kao što su aktivno slušanje, strast, empatija i znanje o komunikaciji. Slušanje se u sestriinstvu oduvijek smatralo uobičajenom aktivnošću, koja nije podlijegala istraživanjima. Postoji potreba za razvojem znanja iz područja slušanja, koje je utemeljeno na pacijentovim potrebama i vjerovanjima. Zbog toga je cilj ovoga rada analizirati koncept slušanja u sestriinstvu.

Metode: Korišten je kvantitativni model analize koncepta prema Cutcliffe i McKenna (2005). Literatura se pretraživala u sljedećim bazama podataka: CINAHL, ScienceDirect, Wiley Online Library i PubMed. Pretraživalo se pomoću ključnih riječi, uključnih i isključnih kriterija, Booleanovih operatora, a pretraživana literatura se odnosila na opis, analizu i aplikaciju odabranog koncepta.

Rezultati: Od početnih 667 članaka, samo je njih 17 uključeno u završnu analizu. Ključna svojstva koncepta su empatija, verbalna i neverbalna komunikacija, poštivanje pacijentove osobnosti. Njezine prednosti su: biti sposoban reflektirati pacijentove informacije, suosjećati s bolesnikovom situacijom, poštivati etički kodeks medicinskih sestara, ne osuđivati, biti sposoban ne nametati svoja mišljenja i posjedovati dobre osobne karakteristike. Posljedice su: povratna informacija, kvalitetan tretman, dostojanstvo, samouvjeren stav i podrška. Analiza koncepta nudi razjašnjenje koncepta za daljnja istraživanja.

Zaključci: Kako bi medicinske sestre bile učinkovitije u slušanju, trebale bi primati više znanja kroz svoje obrazovanje, ali i više podrške od svoje okoline. Efikasnom aplikacijom koncepta u praksu, medicinske sestre mogu stvoriti bolju suradnju, učinkoviti tretman i doprinjeti većoj kvaliteti života pacijenata. Potrebno je više istraživanja i testiranja ovoga koncepta, kako bi se osigurala kvaliteta zdravstvene njege i poboljšao odnos između medicinske sestre i pacijenta i kako bi se među medicinskim sestrama razvilo veće znanje o slušanju.

Ključne riječi: Empatija, kvaliteta života, neverbalna komunikacija, stav, slušanje

Listening in Nursing: a Concept Analysis

Sergej Kmetec¹, Leona Cilar¹

¹Univerza v Mariboru Fakulteta za zdravstvene vede, Maribor, Slovenia.

Corresponding author: sergej.kmetec1@um.si

Introduction: To ensure quality nursing care of patients it is important to have skills like active listening, compassion, empathy and communication knowledge. Listening in nursing has been taken as self-evident and is under researched. There is a need for developing knowledge on the field of listening based on patients' needs and believes. Therefore, the aim of this study is to analyse the concept of listening in nursing.

Methods: Cutcliffe and McKenna's (2005) quantitative model of concept analysis has been chosen. Literature search was carried out in the following databases: CINAHL, ScienceDirect, Wiley Online Library and PubMed. Literature search was conducted using key words, inclusion and exclusion criteria, and Boolean operators referring to the description, analysis and application of selected concept.

Results: Out of 667 identified hits only 17 were included in final analysis. Concept's key attributes are empathy, verbal and nonverbal communication and respecting patient's personality. Its antecedents are: being capable of reflecting patient's information, to empathise with the patient's situation, respecting the nurses' ethic code, being non-judgemental, being able not to enforce personal opinion and possessing good personal characteristics. The consequences are: feedback, quality treatment, dignity, confident attitude and support. Concept analysis provides clarification of the concept and further research.

Conclusions: For effective listening nurses should receive knowledge through the education system and environmental support. With the effective application of the concept in the patient's treatment, nurse can build a good partnership, effective treatment and contribute to the patient's quality of life. More research and testing of the concept is needed to be done to ensure quality care and improve nurse-patient relationship as well as to ensure developing the knowledge of listening among nurses.

Key words: Empathy, quality of life, nonverbal communication, attitude, listening

Primjena teorije kulture različitosti i univerzalnosti skrbi u hrvatskom sestrinstvu

Kristina Kužnik¹, Jadranka Pavlič¹, Ivana Stanić¹

¹Klinički bolnički centar Sestre milosrdnice, Klinika za pedijatriju, Zagreb, Hrvatska

Autor za dopisivanje: kristina.kuznik@gmail.com

Uvod: Svjesni da različite kulture percipiraju, uče i prakticiraju zdravlje na različite načine te da stavovi o zdravlju uvelike ovise o svjetonazorima i religiji, ali i političkim i ekonomskim prilikama neke kulture, individualni pristup pojedincu ili grupi je neophodan za optimalan ishod zdravstvene skrbi. Teoretičarka sestrinstva Madeleine M. Leininger razvija 1976.g. teoriju Kulture različitosti i univerzalnosti skrbi, u kojoj transkulturalno sestrinstvo definira kao „ Naučeno podpodručje ili grana sestrinstva koja se fokusira na komparativne studije i analize kultura kroz sestrinstvo, odnos zdravlje-bolest, uvjerenja, vrijednosti sa ciljem da se pruži smislena i efikasna sestrińska skrb ljudima, uzimajući u obzir njihove kulturalne vrijednosti te uvjerenja o odnosu zdravlje –bolest“. Teorija je bazirana na načelima kulturalne skrbi te različitosti i univerzalnosti kulturalne skrbi.

Svrha/cilj: Cilj je, kroz sestrińsku skrb, prikazati mogućnost primjene teorije M. M. Leininger u hrvatskom sestrinstvu.

Razrada: U Hrvatskoj danas postoji najmanje dvadesetak manjina registriranih popisom stanovništva iz 2015 godine. Obzirom da Hrvati čine 90% stanovnika, ne smiju se nametati stavovi i vrijednosti zbog brojčane superiornosti. U Hrvatskim bolnicama i danas dolazi do izražavanja nepoštivanja običaja specifičnih kultura i poteškoća u razumijevanju bolesnika i njegovih potreba za zdravstvenom skrbi. Ulaskom Hrvatske u Europsku uniju populacija je sve različitija te će transkulturalan pristup skrbi biti sve potrebniji. Medicinske sestre, kao i ostali zdravstveni profesionalci u Hrvatskoj, taj pristup tek moraju naučiti i savladati, a zatim primijeniti u svakodnevnom radu.

Zaključci: Danas postoje naznake primjene teorije M. M. Leininger u hrvatskoj sestrińskoj skrbi, skrb se zasniva na razumijevanju i poštivanju različitosti u bolesnika, a sve u želji postizanja potpunog transkulturalnog pristupa u pružanju zdravstvene njege.

Ključne riječi: Sestrinstvo, različitost, univerzalnost, teorija, skrb

The Transcultural Nursing Theory - Application in Croatian Nursing

Kristina Kužnik¹, Jadranka Pavlič¹, Ivana Stanić¹

¹Sestre milosrdnice University Hospital Center, Zagreb, Croatia

Corresponding author: kristina.kuznik@gmail.com

Introduction: Aware that different cultures perceive, learn, and practice health in different ways, and that health attitudes depend largely on worldview and religion, but also on the political and economic circumstances of a culture, an individual approach to an individual or group is indispensable for the optimal outcome of health care. Madeleine M. Leininger's Theoretician's Sisterhood Develops in 1976 the Transcultural nursing theory, in which transcultural nursing is defined as "A learned subsection or branch of nursing that focuses on comparative studies and analyzes of nursing culture, the relationship of health disease, convictions, values with the aim of providing meaningful and effective nursing care to people taking into account their cultural value and beliefs about the relationship between health and illness". The theory is based on the principles of cultural care and the diversity, universality of cultural affairs.

Purpose: The aim is to demonstrate the possibility of applying theory M. M. Leininger in Croatian nursing through nursing care.

Elaboration: In Croatia there are at least twenty minorities registered by population census from 2015. Since Croats make up 90% of the population, they should not impose attitudes and values due to numerical superiority. In Croatian hospitals it is possible to experience disrespect of certain cultures and see difficulties in understanding some patients and their needs for health care. With Croatia joining the European Union, the population is becoming more diverse and transcultural access to care will be more and more necessary. Nurses alike other health professionals in Croatia still have to learn this approach, and apply it in every day work.

Conclusions: Today there are indications of the application of M. M. Leininger's theory in Croatian nursing care, care is based on understanding and respecting patient diversity, all in the desire to achieve a complete transcultural approach in providing nursing care.

Key words: Nursing, diversity, universality, theory, care

Teorija i praksa sestrinske skrbi iz percepcije bolesnika

Ljiljana Eršek¹, Nada Prlič²

¹Medicinska škola Osijek, Osijek, Hrvatska

²Zavod za sestrinstvo „Prof. dr. sc. Radivoje Radić“, Fakultet za dentalnu medicinu i zdravstvo Osijek, Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku, Osijek, Hrvatska
Adresa za dopisivanje: ersekljiljana@gmail.com

Uvod: Cilj istraživanja je ispitati koliko su bolesnici zadovoljni provođenjem sestrinske skrbi u kliničkoj praksi te postoje li razlike u zadovoljstvu bolesnika provođenjem sestrinske skrbi u kliničkoj praksi obzirom na broj hospitalizacija.

Metode: U istraživanju su sudjelovali bolesnici, hospitalizirani na Klinici za unutarnje bolesti, Klinici za kirurgiju i Odjelu za radioterapiju i onkologiju Kliničkog bolničkog centra Osijek. Istraživanje se provodilo od travnja do srpnja 2013. godine.

Korištena je standardizirana skala za procjenu sestrinske skrbi Caring Behaviours Assessment Tool - CBA tool. Primijenjena je deskriptivna i parametrijska statistička obrada podataka.

Rezultati: Bolesnici najveće zadovoljstvo sestrinskom skrbi iskazuju na prvoj podskali Humanističko altruističkog sustava vrijednosti ($M = 61.77$), a najmanje na sedmoj podskali Uključivanje egzistencijalističkih, fenomenoloških i spiritualnih snaga ($M = 11.02$) i trećoj podskali Promicanje i prihvaćanje izricanja pozitivnih i negativnih osjećaja ($M = 13.65$). Rezultati pokazuju kako značajno veće zadovoljstvo iskazuju bolesnici, koji su hospitalizirani više od dva puta u Promicanju međusobnog poučavanja i učenja ($t = -2.35, p < 0.05$). Značajna razlika postoji u ukupnom zadovoljstvu sestrinskom skrbi, s obzirom na broj hospitalizacija ($t = -1.82, p = 0.05$), pri čemu su bolesnici koji su hospitalizirani više od dva puta zadovoljniji sestrinskom skrbi od bolesnika, koji su hospitalizirani jednom ili dva puta.

Zaključci: Bolesnici najveće zadovoljstvo sestrinskom skrbi iskazuju na prvoj podskali Humanističko altruističkog sustava vrijednosti. Veće zadovoljstvo sestrinskom skrbi izražavaju bolesnici koji su hospitalizirani više od dva puta od bolesnika, koji su hospitalizirani jednom ili dva puta.

Ključne riječi: Bolesnici, zadovoljstvo sestrinskom skrbi, hospitalizacija

Theory and Practice of Nursing Care from the Patients' Point of View

Ljiljana Eršek¹, Nada Prlić²

¹Medical School Osijek, Osijek, Croatia

²Nursing Institute "Professor Radivoje Radić", Faculty of dental medicine and Health Osijek, Josip Juraj Strossmayer University of Osijek, Osijek, Croatia

Corresponding author: ersekljiljana@gmail.com

Introduction: The aim of this study was to determine the extent of patient satisfaction with nursing care provided in clinical practice and whether there were differences in patients' satisfaction with nursing care regarding number of hospitalizations, place of hospitalization, age and gender.

Methods: The study included 289 patients hospitalized at Clinical Hospital Centre Osijek, Clinical Department of Internal Diseases, Clinical Department of Surgery and Department of Radiotherapy and Oncology. Descriptive parametric statistics was applied in data analysis.

Results: The obtained results showed that patients were satisfied with nursing care provided. Mean value was $M = 233.48$. The results for overall satisfaction with nursing care were higher than arithmetic mean in 156 (53.98%) patients, and lower in 133 (46.02%) patients. Significant difference was noticed in satisfaction with nursing care regarding number of hospitalizations ($t = -1.82, p = 0.05$), whereby patients hospitalized more than two times were more satisfied with nursing care than patients hospitalized one or two times. There was no statistically significant difference regarding the place of hospitalization ($F = 0.73, p > 0.05$). However, there was significant difference in satisfaction with nursing care regarding gender, whereby men ($M = 236.39$) were more satisfied than women ($M = 229.50$). There was no statistically significant difference regarding age ($t = -0.66, p > 0.05$). Most important nursing care procedures were: can administer injection, set up i.v. line and similar ($M = 4.65, SD = 0.65$) and Administers medications at prescribed time ($M = 4.56, SD = 0.76$). Least important nursing care procedures were Visits me if I am moved to other ward ($M = 1.93, SD = 1.29$) and Asks me how to address me ($M = 2.25, SD = 1.34$).

Conclusions: Patients were satisfied with nursing care provided. Patients who were hospitalized more than two times were more satisfied with nursing care than patients hospitalized one or two times. There was no difference in patients' satisfaction regarding place of hospitalization, but there was statistically significant difference between the items. Male patients were significantly more satisfied with nursing care than female patients. There was no difference in satisfaction with nursing care regarding age.

Key words: Patients, satisfaction with nursing care

Teorijski razvoj koncepta moralnog distresa, značaj problema i preventivni pristup moralnom distresu u sestrinstvu

Smiljana Kolundžić¹

¹Klinička bolnica „Merkur“, Zagreb, Hrvatska

Autor za dopisivanje: smiljana.kolundzic@kb-merkur.hr

Uvod: Moralni distres je značajan problem u sestrinstvu. Situacije etičkih dilema u sestrinjskoj praksi povezane su s pojavom moralnog distresa. Andrew Jameton definira moralni distres na području sestrinstva 1984. godine, a potom slijedi razvoj moralnih konceptata i teorija moralnog distresa te istraživanja istih u praksi. Ovaj stručni rad je rezultat pregleda više od šezdeset radova na engleskom jeziku pomoću pretraživača PubMed Central i Ovid, a dok pomoću Hrčka, Portala znanstvenih časopisa, nisu pronađeni radovi o moralnom distresu u sestrinstvu u Republici Hrvatskoj.

Svrha/cilj: Cilj rada je prikazati teorijski razvoj koncepta moralnog distresa u sestrinstvu od 1984. do 2017. godine, ukazati na značajnost problema s naglaskom na posljedice, prikazati preventivni pristup moralnom distresu na temelju podataka iz dostupne literature te dati osvrt na važnost koncepta moralnog distresa u kontekstu suočavanja s istim u hrvatskom sestrinstvu.

Razrada: Jameton je definirao pojam moralnog distresa kao fenomen kada osoba zna pravi način kako treba postupiti, ali ima ograničenja od takvog postupanja. Dva osnovna elementa koncepta moralnog distresa su etička dilema i postupanje u odnosu na istu. Mary Corley je definirala teoriju moralnog distresa s moralnim konceptima i posljedicama. Alvita Nathaniel razvija teoriju moralnog ocjenjivanja, koja prikazuje proces razvoja moralnog distresa i pripada teorijama srednje razine. Moralni distres nastaje u situacijama kada medicinska sestra ne može postupati sukladno vlastitim moralnim vrijednostima i zahtjevima profesionalne prakse. Moralni distres može imati negativan utjecaj na zdravlje medicinskih sestara i kvalitetu zdravstvene zaštite pacijenata. Preventivni pristup obuhvaća individualni, organizacijski i liderski pristup problemu.

Zaključci: Teorijski razvoj koncepta moralnog distresa doprinosi razumijevanju navedenog problema u sestrinstvu. Zbog mogućih značajnih posljedica moralnog distresa potrebna je primjena preventivnog pristupa navedenom problemu. Premda u Republici Hrvatskoj nema literaturnih podataka, iskustva iz prakse ukazuju na potrebu razmatranja primjene teorija moralnog distresa u praksi te daljnjeg istraživanja navedenog problema.

Ključne riječi: Moralni distres, koncept, teorija, etika, sestrinstvo

The Theoretical Development of Moral Distress Concept, the Significance of the Problem and the Preventive Approach to Moral Distress in Nursing

Smiljana Kolundžić¹

¹Merkur Clinical Hospital, Zagreb, Croatia

Corresponding author: smiljana.kolundzic@kb-merkur.hr

Introduction: Moral distress is a significant problem in nursing. The situations of ethical dilemmas in nursing practice are associated with the occurrence of moral distress. The concept of moral distress in the field of nursing was defined by Andrew Jameton in 1984; thence follows the development of moral concepts and moral distress theories as well as the research in practice. This professional work is the result of the review of more than sixty papers in English using PubMed Central and Ovid browsers; no work on moral distress in the field of nursing in the Republic of Croatia has been found using Hrcak scientific portal.

Purpose: The aim is to present the theoretical development of the moral distress concept in nursing from 1984 to 2017, to point out the significance of the problem with emphasis on the consequences, to present a preventive approach to moral distress based on the available literature data and to review the importance of the moral distress concept in the context of dealing with it in the Croatian nursing.

Elaboration: Jameton defined the moral distress concept as a phenomenon when a person knows the right way to act, but has limitations on such behavior. The two basic elements of moral distress concept are ethical dilemma and performance in correlation with the it. Mary Corley defined the theory of moral distress with moral concepts and consequences. Alvita Nathaniel developed a theory of moral reckoning that depicts the process of moral distress development and belongs to the middle-range theories. Moral distress occurs in the situations when the nurse can not act in accordance with her own moral values and the standard quality requirements of the professional practice. Moral distress can have negative influence on the health of nurses and healthcare quality. Preventive approaches include individual, organisational and leadership approach to the problem.

Conclusions: The theoretical development of moral distress concept contributes to understanding the above mentioned problem in nursing. Due to the possible significant consequences of moral distress, it is necessary to apply a preventive approach to the problem. Although there are no literary data in the Republic of Croatia, experiences from practice point out the need for considering the application of the moral distress theories in practice and for further research of this problem.

Key words: Moral distress, concept, theory, ethics, nursing

Duhovna skrb i sestrinska praksa

Štefica Mikšić¹, Brankica Juranić^{2,1}, Suzana Vuletić³

¹Zavod za sestrinstvo „Prof. dr. sc. Radivoje Radić“, Fakultet za dentalnu medicinu i zdravstvo Osijek, Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku, Osijek, Hrvatska

²KBC Osijek, Osijek, Hrvatska

³Katolički bogoslovni fakultet u Đakovu, Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku, Hrvatska

Autor za dopisivanje: smiksic@fdmz.hr

Uvod: Duhovnost je izvor svih vrijednosti, u kojem se nalazi smisao bitka i snaga naše volje i srca. Pružanjem holističke skrbi uvodi se intenzivnije i duhovna skrb u individualni pristup pacijentu. U drugoj polovici 20. stoljeća sestrinstvo se razvija na znanstvenom i tehnološkom području, a u duhovnosti se počinje tražiti smisao života i snage. Duhovna skrb je skrb za osobnost, koja se razvija na autentičnom odnosu s Višim bićem i bazira na ljubavi i dijalogu. Razvija se u poniznosti i strahopoštovanju i temelji na intuitivnom pristupu. Često se o njoj govori kao o privatnosti koja se ne smije nametati.

Svrha/cilj: Istaknuti važnost integriranja duhovnosti u kontinuiranoj skrbi za pacijenta.

Razrada: Duhovnost se temelji na uzajamnosti, partnerstvu, razvijenom osjećaju povjerenja i sigurnosti u odnosu pacijenta i medicinske sestre. Integrirana je u sve aspekte pružanja skrbi pacijentu, čije su potrebe na prvom mjestu. Uloga medicinske sestre je prisutnost brizi za pacijenta u potrazi za smislom života. Duhovni aspekt prožima cjelokupnu ljudsku osobu, a očituje se u osobnosti primatelja i pružatelja, zbog vlastitih uvjerenja koja se razlikuju po kulturi, obrazovanju, iskustvu, vjerskim i duhovnim uvjerenjima. Duhovnost je i odlučujući čimbenik u donošenju odluka u procesu i ishodu liječenja i poštivanju ljudskog dostojanstva.

Zaključci: Postoji potreba za dodatnim obrazovanjem, koje bi sestrama omogućilo znanje, obrazovanje i odlučnosti u zadovoljavanju duhovnih potreba pacijenta.

Ključne riječi: Duhovnost, duhovna skrb, sestrinska praksa

Spiritual care and nursing practice

Štefica Mikšić¹, Brankica Juranić¹, Suzana Vuletić³

¹Faculty of Dental Medicine and Health, Osijek, Hrvatska

²University Hospital Centre Osijek, Osijek, Hrvatska

³Catholic faculty of Theology in Đakovo, Đakovo, Hrvatska

Corresponding author: smiksic@fdmz.hr

Introduction: Spirituality is the basis of all human values, the values of; life, willpower and heart. Since the beginning of holistic care by nurses, spirituality has been present in nursing care. Since the second half of 20th century science and technology has developed nursing and spirituality continues to support the profession. Spiritual care evolves in relationship with a 'Higher being' and its foundation of love and dialogue. It develops because of humility and awe and its intuitive approach. It is often described as a private thing which cannot be imposed.

Purpose: The aim of this report is to highlight the importance of spirituality during continuous nursing care.

Elaboration: Spirituality is based on reciprocity, partnership, trustworthy and safeness between nurse and patient. It is integrated in every aspect of nursing care. Nurse's role is to help patient in finding meaning of life. One aspect of spirituality pervades the entire person, and it's manifest in personality of recipients and providers of nursing care. This is because of beliefs that are different in matter of culture, education and experience. Spirituality is also a key factor in making decisions regarding treatment outcome and in respecting human dignity.

Conclusions: There is a need for implementing more information about spirituality in nursing education. That will enable more knowledge and determination to meet the spiritual needs of patients.

Key words: Spirituality, spiritual care, nursing practice

Prilika izgubljena u vremenu: studij sestrinstva 1953. – 1959.

Damjan Abou Aldan¹, Sanda Franković²

¹Srednja škola Koprivnica, Koprivnica, Hrvatska

²Škola za medicinske sestre Mlinarska, Zagreb, Hrvatska

Autor za dopisivanje: daboualdan@gmail.com

Uvod: Visoko obrazovanje medicinskih sestara u Republici Hrvatskoj ima tradiciju od 1953.godine. Tada je srednjoškolski program u Školi za medicinske sestre u Zagrebu preoblikovan u program trogodišnje više škole. Program je prekinut šest godina kasnije, što se objašnjavalo sve većom potrebom za medicinskim sestrama, koje je bilo lakše školovati na srednjoškolskoj razini. Iako je otvaranje studija predstavljalo mogućnost profesionalnog razvoja na tragu razvijenih zemalja, vrlo je malo publiciranih radova, koji propituju ulogu i značaj tog programa.

Metode: Polazište za izradu ovog rada činila je do sada objavljena građa i dokumenti pohranjeni u pismohrani Škole za medicinske sestre Mlinarska. Također su korišteni dokumenti, koji se nalaze u privatnom posjedu, a uključuju indeks u kojemu se nalazi popis predmeta i predavača te slike iz opisanog razdoblja. Učinjen je intervju s polaznicom prve generacije više škole. U tu svrhu korišten je polustrukturirani upitnik izrađen 2013. godine od strane Društva za povijest sestrinstva Hrvatske udruge medicinskih sestara za potrebe prikupljanja usmenih povijesti.

Rezultati: Prvi program Više škole za medicinske sestre pokrenut je na inicijativu dr. Andrije Štampara ak. god. 1953./1954. U prvu generaciju upisano je 11 studentica. Sve su uspješno završile studij. Program studija bio je usporediv s tadašnjim sličnim studijima u svijetu. Analizom nastavnih kadrova uviđa kako su nastavnici bili uglavnom priznati fakultetski predavači.

Zaključci: Uvođenje visokoškolskog programa za obrazovanje medicinskih sestara 1953. godine govori o statusu i očekivanjima, koja su se tada postavljala pred medicinske sestre. Program i njegova izvedba bili su usklađeni s obrazovanjem medicinskih sestara u svijetu, a usporedno s današnjim programima, uviđa se njegova suvremenost i težnja k razvoju sestriinske profesije. Kroz dostupnu dokumentaciju i svjedočanstva prve generacije studentica učinjena je rekonstrukcija prve akademske godine te je razvidna usporedivost programa s tada suvremenim promjenama u svjetskom sestrinstvu.

Ključne riječi: Sestrinstvo, obrazovanje, studij sestrinstva

Opportunity Lost in Time: Nursing High Schools 1953 – 1959

Damjan Abou Aldan¹, Sanda Franković²

¹Koprivnica high school, Koprivnica, Croatia

²Mlinarska Nursing School, Zagreb, Croatia

Corresponding author: daboualdan@gmail.com

Introduction: Higher education for nurses in Croatia has a tradition since 1953 when the high school program at the *Nursing School* in Zagreb was transformed into a three-year college program. The program was terminated six years later which was explained by the growing need for nurses who were easier to educate in secondary schools. Although the opening of the college program was a potential for professional development, there are very few published works that question its role and importance.

Methods: The starting point for this paper were the published materials and documents stored in *Nursing School* Mlinarska's archives. Private documents and images of the period were also used, including an *index* containing a list of subjects and lecturers. Semi-structured questionnaire, developed by the Association for the history of nursing of the Croatian Nurses Association and made for collecting oral history, was given to a first-generation student.

Results: Nursing college's first program was launched at the initiative of dr. Andrija Štampar in the school year 1953/1954. In the first generation, 11 students were enrolled and successfully completed the program. The college program was comparable to similar studies in the world at the time and the teaching staff was mostly comprised of renowned faculty lecturers.

Conclusions: Introduction of the college program for nurses in 1953 testifies to the status and expectations that were set before the nurses. The program's performance was aligned with the education of nurses in the world. Compared to today's programs, its contemporariness and aspiration to the development of the nursing profession are recognized. Through the available documentation and first generation students' testimonies, reconstruction of the first academic year was made, and the apparent comparability of the program with the then modern changes in the world of nursing.

Key words: Nursing, education, nursing studies

Kako je to bilo i kako je sada? Sestrinstvo kroz stoljeća u Srbiji

Željko Vlasisavljević¹

¹Klinika za gastroenterologiju i hepatologiju, Klinički centar Srbije, Beograd, Srbija
Autor za dopisivanje: kcszeljko@gmail.com

Uvod: Prvi se tragovi u povijesti zdravstvene njege i liječenja tumače još u Bibliji kroz postupke iscjeljivanja koje su provodili sveti Kozma i Damijan. Usporedo osnivanjem manastira Studenica, osniva se i bolnica. U spisima manastira pronalaze se recepti za tinkture, masti i praške za liječenje, a također i opisi o značaju primjerene njege oboljelih. Uočeno je da su 1308. godine bolnica i medicinska škola bili istodobno jedno s drugim.

Cilj/Svrha: Cilj je rada, na temelju ekstrakcije podataka iz literature i ključnih povijesnih činjenica te pisanih tragova, prikazati početke i tijek obrazovanja medicinskih sestara u Srbiji, kao i značajne osobe koje su utjecale na procesu njihovog obrazovanja.

Razrada: Osnivanje medicinskih škola spominje se 1835. godine, dok je 1879. zatražen službeni zahtjev za pokretanje školovanja primalja u Vojvodini, a prvi je udžbenik objavljen 1900. godine. Da bi se pružila najbolja njega i liječenje bolesnika, prepoznata je potreba za organiziranim ustanovama, a to su danas bolnice. Razvoj bolničkih ustanova razvija organiziranu njegu i njegu, kao praktičnu vještinu. Prva službena škola u Srbiji za medicinske sestre osnovana je 1921. godine te je u lipnju 1924. godine školovanje završilo 18 učenica, koje su bile prve diplomirane medicinske sestre.

Zaključci: Nije moguće vidjeti budućnost bez poznavanja prošlosti. Kroz povijesni pregled vidimo da je sestrinstvo uvelike napredovalo, razvilo obrazovanje i danas steklo znanstvenu razinu obrazovanja. U Srbiji, sestrinstvo nije odvojena i neovisna disciplina, a svakako se nameće potreba za daljnjim reformama u obrazovanju medicinskih sestara.

Ključne riječi: Povijest sestrinstva, obrazovanje, osnivanje, prva medicinska škola u Srbiji

Then and Now – Nursing Through Centuries in Serbia

Željko Vlasisavljević¹

¹Clinic for Gastroenterology and Hepatology, Clinical Center of Serbia, Belgrade, Serbia
Corresponding author: kcszeljko@gmail.com

Introduction: The first traces the history of medical care and treatment could be interpreted in the Bible through the process of healing by St. Cosmas and St. Damian. The establishment of the Studenica Monastery also established a hospital. In the records of the monastery, recipes for tinctures, fats and powders for treatment were found, also and descriptions of the importance of adequate care for the sick. It is noted that the build hospitals and medical schools, even 1308 years. Next to each other at the same time.

Purpose: The aim of this paper was to show the beginnings and the course of education of nurses in Serbia and the significant figures that influenced the process of their education. This research was done through search of literature, extraction of data from historical facts, their interpretation and synthesis of knowledge and presentation of integrative reviews of the available literature and the written records of the ongoing education of nurses in Serbia.

Elaboration: The establishment of medical schools was mentioned in 1835, while in 1879 an official request for the education of midwives in Vojvodina was submitted, and the first textbook was published in 1900. It's recognized the need for organized institutions, but also to provide the best care and treatment. These are hospitals today. The development of hospital institutions also develops organized nursing and care as a practical skill. The first official school in Serbia for nurses was founded in 1921. Already in June 1924, 18 students graduated from the school and these were the first graduate nurses.

Conclusions: We can not see the future without knowing the past. Through the historical overview, we see that nursing has really made progress. This has improved and gained scientific significance. In Serbia, nursing is not a separate and independent discipline, and therefore additional reforms in the education of nurses are needed.

Key words: History of nursing, education, establishment, the first medical school in Serbia

Zadarsko bijelo srce - tradicija vrednovanja rada medicinskih sestara

Anita Škarica¹, Ivana Gusar²

¹Odjel za psihijatriju, Opća bolnica Zadar, Zadar, Hrvatska

²Odjel za zdravstvene studije, Sveučilište u Zadru, Zadar, Hrvatska

Autor za dopisivanje: anita.skarica777@gmail.com

Uvod: Međunarodno vijeće medicinskih sestara (ICN) odabralo je bijelo srce kao simbol sestrinstva i poveznicu medicinskih sestara širom svijeta 1999. godine na stotoj obljetnici osnivanja organizacije. Bijelo srce označava brižnost, znanje i humanost sestrinske njege. Oblik srca, koje u ljudskom tijelu zauzima središnje mjesto, ukazuje na važnost i središnje mjesto medicinskih sestara u sustavu zdravstvene zaštite, a bijela boja, kao osnova svih boja, na prihvaćanje i zajedništvo svih medicinskih sestara. Bijelo srce iste je godine prihvaćeno i od strane regionalnog Udruženja medicinskih sestara Zadarske županije. Zadarsko bijelo srce jedinstven je primjer vrednovanja medicinskih sestara za njihov rad i doprinos u razvoju sestrinstva i očuvanju temeljnih moralnih vrijednosti i dužnosti medicinskih sestara.

Svrha/cilj: Cilj je rada prikazati promociju vrijednosti sestrinstva i kontinuiranu motivaciju za daljnji profesionalni razvoj, vrednovanjem rada medicinskih sestara kroz implementaciju simbola Bijelog srca, odnosno, Zadarskog bijelog srca u sestrinstvo Zadarske županije.

Razrada: Zajedništvo medicinskih sestara i tehničara, predstavnika zdravstvenih, socijalnih, obrazovnih institucija i sestrinskih udruga rezultiralo je osnivanjem Povjerenstva za Zadarsko bijelo srce i zajedničkim obilježavanjem Međunarodnog dana sestrinstva u Zadarskoj županiji. Svake godine 12. svibnja, Povjerenstvo za Zadarsko bijelo srce organizira manifestaciju, kojom se obilježi Međunarodni dan sestrinstva. Tom prigodom se prenese poruka ICN-a kolegicama, kolegama i javnosti. Medicinskim sestrama i tehničarima dodijeli se Zadarsko bijelo srce, za doprinos u razvoju profesije i očuvanju temeljnih moralnih vrijednosti sestrinstva.

Zaključci: Medicinske sestre i tehničari Zadarske županije prihvatili su Bijelo srce kao simbol svoje profesije i kao motivaciju za kontinuirani profesionalni napredak. Obilježavajući Međunarodni dan sestrinstva u znak priznanja za doprinos u razvoju i promociji sestrinstva, punih 16 godina zadarskim medicinskim sestrama dodjeljuje se Zadarsko bijelo srce.

Ključne riječi: Bijelo srce, Zadarsko bijelo srce, sestrinstvo, promocija

Zadar's White Heart – the Tradition of Evaluating the Nurses' Work

Anita Škarica¹, Ivana Gusar²

¹Department for Psychiatry, Zadar General Hospital, Zadar, Croatia

²Department of Health Studies, University of Zadar, Zadar, Croatia

Corresponding author: anita.skarica777@gmail.com

Introduction: The International Council of Nurses (ICN) has chosen the white heart as a symbol of nursing and link nursing around the world in 1999 at the hundredth anniversary of the founding of the organization. The white heart marks the care, knowledge and humanity of nursing care. The shape of the heart that occupies a central place in the human body points to the importance and centrality of nurses in the health care system, and white color as the basis of all colors for the acceptance and communion of all nurses. The White Heart was adopted by the Regional Association of Nurses of the Zadar County for the same year. The Zadar's White Heart is a unique example of evaluating nurses for their work and contribution to the development of nursing and the preservation of the fundamental moral values and duties of nurses.

Purpose: The aim of this paper is to show the promotion of nursing values and continuous motivation for further professional development by evaluating the work of nurses through the implementation of the symbol of the White Heart or the Zadar's White Heart in the nursing of the Zadar County.

Elaboration: Joint nurses and technicians, representatives of health, social, educational institutions and nurses' associations have resulted in the establishment of the Commission for the White Heart of Zadar and the joint celebration of the International Nurses Day in Zadar County. Every year on May 12, the Commission for the White Heart of Zadar organizes a manifestation marking the International Nurses Day. On that occasion ICN message was transmitted to colleagues, colleagues and the public. The nurses and technicians were awarded the Zadar's White Heart for their contribution to the development of the profession and the preservation of the fundamental moral values of nursing.

Conclusions: Nurses and technicians of Zadar County have accepted the White Heart as a symbol of their profession and as a motivation for continuous professional advancement. Marking the International Nurses Day in recognition of the contribution to the development and promotion of nursing, full 16 years old Zadar nurses are awarded the Zadar's White Heart.

Key words: White heart, Zadar's white heart, nursing, promotion.

Sjećam se, dakle postojim

Jasminka Ban Grahovac¹, Sanda Franković¹, Slađana Režić²

¹Škola za medicinske sestre Mlinarska, Zagreb, Hrvatska

²KBC Zagreb, Zagreb, Hrvatska

Autor za dopisivanje: jbgrahovac@gmail.com

Uvod: Današnje Pulmološko društvo Hrvatske udruge medicinskih sestara (HUMS) osnovano je 1974. godine. Godinu dana nakon osnivanja društva, 1975. godine počinje izlaziti Bilten, koji objavljuje članke, tematski vezane uz sestrinsku skrb pulmološkog bolesnika. Jedno od najstarijih stručnih društava HUMS-a nema sistematiziranu i opisanu povijest svoga rada te je bez tih uvida bilo nemoguće valorizirati njegov doprinos. U radu će biti prikazana metodologija prikupljanja i sistematiziranja povijesne građe.

Metode: Polazište za izradu ovog rada činila je do sada objavljena građa i dokumenti pohranjeni u pismohrani Pulmološkog društva HUMS-a. Također su korišteni dokumenti, koji se nalaze u privatnom posjedu bivših predsjednica Društva, a uključuju fotografije, diplome, potvrđnice, značke i privatnu korespondenciju. Učinjeni su intervjui s bivšim predsjednicama društva. U tu svrhu korišten je polustrukturirani upitnik, izrađen za potrebe prikupljanja usmenih povijesti. Analizirani su sadržaji, objavljeni u Biltenu korištenjem strukturiranog upitnika.

Rezultati: Od svog osnutka Pulmološko društvo imalo je 12 predsjednica. Bilten je izlazio od 1975. do 1989. godine i izdano je 23 broja. Društvo je odjeljivalo zaslužnim članovima srebrnu i zlatnu značku, na kojoj se nalazi logo Društva. Rad Društva u velikoj je mjeri doprinosa trajnoj edukaciji medicinskih sestara te je, uz stručnu problematiku, propitivao uvjete rada i kvalitetu sestrinske skrbi.

Zaključci: Prikupljanje podataka o radu Pulmološkog društva još je uvijek u tijeku. Metodologija korištena u analizi povijesne građe može biti dobra smjernica ostalim stručnim društvima HUMS-a u prikupljanju podatak o njihovom radu. Takav pristup osigurao bi vrijedan uvid u nastojanja medicinskih sestara u promicanju stručnih znanja, podizanju kvalitete rada i profesionalizacije sestrinstva.

Ključne riječi: Pulmološko društvo, Hrvatska udruga medicinskih sestara, Bilten, povijest sestrinstva

I Remember, Therefore I Am

Jasminka Ban Grahovac¹, Sanda Franković¹, Slađana Režić²

¹Mlinarska Nursing School, Zagreb, Croatia

²UHC Zagreb, Zagreb, Croatia

Corresponding author: jbgrahovac@gmail.com

Introduction: Today's Pulmonological association of Croatian Nursing Association (CNA) was founded in 1974. A year after its founding it started to publish a Bulletin that concentrated on topics concerning nursing care of patients with pulmonary illnesses. Although it is one of the oldest CNAs associations it does not have its history systemized or recorded and without that it was impossible to valorize its contribution. This article will depict methodology of gathering and systematization of historical data.

Methods: Starting point of this work was already published material and documents stored in the archives of Pulmological association. Another source of materials was private possession of former presidents of the Association which included photographs, diplomas, certificates, badges and private correspondence. Interviews were conducted with former Association presidents. A semi structured interview constructed for collecting verbal historical testimonies was used. Contents of Bulletin were analysed using a structured questionnaire.

Results: Since its founding Pulmonological association had 12 presidents. Bulletin was published between 1975. and 1989., numbering 23 in total. Association awarded a silver and a golden badge with a logo of the Association. Work done by the Association greatly benefited nursing education and it questioned work conditions and quality of nursing care.

Conclusions: Collection of data on the Association is still on going. Methodology used in analysis of historical data can be a guideline for other CNAs Associations when they gather their historical materials. Such approach would ensure a valuable insight into efforts of nurses to advance professional knowledge, increase quality and professionalization of nursing.

Key words: Pulmonological association, Croatian Nursing Association, bulletin, history of nursing

Prati li razvoj obrazovanja medicinskih sestara i tehničara Klinike za neurologiju KBC Osijek i razvoj neurološke znanosti?

Vlasta Pekić^{1,2}, Slavica Barić¹

¹Klinički bolnički centar Osijek, Klinika za neurologiju, Osijek, Hrvatska

²Zavod za sestrinstvo „Prof. dr. sc. Radivoje Radić“, Fakultet za dentalnu medicinu i zdravstvo Osijek, Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku, Osijek, Hrvatska
Autor za dopisivanje: vlasta.pekic@gmail.com

Uvod: Iako se kroz povijest o medicinskim sestrama malo pisalo, od ranih početaka zahvaljujući izvješćima tadašnjeg Odjela za neuropsihijatriju prema upravi, postoji ponešto i zapisa o medicinskim sestrama.

Svrha/cilj: Prikazati razvoj obrazovanja medicinskih sestara i tehničara Klinike za neurologiju KBC Osijek.

Razrada: Službena neurologija u Osijeku počinje razvoj formiranjem neuropsihijatrijskog odjela 1940. godine u sklopu kojega su, na samim počecima, radili bolničari. Tek 1957. godine na odjel dolazi prva medicinska sestra. Dolaskom druge medicinske sestre, 1958. godine, započinje edukacija medicinskih sestara uz rad koja traje do danas. Te 1958. godine prva medicinska sestra odlazi na edukaciju u Zagreb. Kao odjel, a danas klinika, posjeduju razvijen dijagnostički laboratorij i medicinske sestre koje edukacijski prate potrebe rada laboratorija. 1964. godine prva medicinska sestra iz elektrofiziološkog laboratorija odlazi na subedukaciju za rad na elektroencefalografskom aparatu, iako je na tadašnjem odjelu te 1964. godine radilo tek šest medicinskih sestara. Razdvajanjem psihijatrije i neurologije godine 1989., prema dostupnim rasporedima, radilo je osam medicinskih sestara u dijagnostici i 36 medicinskih sestara na odjelima neurologije. Od ukupnog broja bilo je osam viših medicinskih sestara i tri u procesu nastavka školovanja. Razvojem neurološke znanosti, raste i složenost poslova medicinskih sestara i potreba za dodatnim edukacijama i subedukacijama, koje medicinske sestre klinike kontinuirano prolaze. Osim pružanja akutne skrbi, kvalitetna zdravstvena skrb usmjerena je poboljšanju kvalitete života kroničnog neurološkog bolesnika kroz kontinuiranu edukaciju, neurorehabilitaciju i primjenu novih terapija. Danas na Klinici za neurologiju radi 68 medicinskih sestara, od toga osam magistri sestrinstva, 18 prvostupnica sestrinstva, a sedam medicinskih sestara je u procesu nastavka školovanja. Magistre i prvostupnice svoju naobrazbu stekle su uz rad. Među njima je i niz medicinskih sestara s dodatnim subedukacijama iz različitih područja neurološke zdravstvene njege.

Does the Development of Nurses' Education at the Department of Neurology, UHC Osijek Follow the Development of Neurological Sciences?

Vlasta Pekić^{1,2}, Slavica Barić¹

¹University Hospital Center Osijek, Department of Neurology, Osijek, Croatia

²Nursing Institute "Professor Radivoje Radić", Faculty of dental medicine and Health Osijek, Josip Juraj Strossmayer University of Osijek, Osijek, Croatia

Corresponding author: vlasta.pekic@gmail.com

Introduction: Although the history of nurses has been poorly tracked; there are some records available due to early reports from the former Department of Neuropsychiatry.

Purpose: To show the educational development of nurses at the University Hospital Osijek; Department of Neurology

Elaboration: Neurology practices officially started their development in Osijek by the formation of a neuropsychiatric department in 1940., where initially only paramedic worked. In 1957. came the first nurse in the department. Upon the arrival of the other nurses in 1958., nursing education began with the work that lasted until today. In 1958., the first nurse went to Zagreb to continue her education. Then as a department, (today as a clinic) we have a developed diagnostic lab and nurses who are continuously being educated in order to meet the laboratory needs. In 1964., when only 6-8 nurses were working in the department, the first nurse from the electrophysiological laboratory passed a training to operate the electroencephalography apparatus. After the split of Psychiatry and Neurology in 1989, according to available work schedules, 36 nurses were working in the neurologic department and additional 8 in diagnostics. Out of the total number of employed nurses, 8 of them were senior nurses and 3 of them in the process of continuing education. With the development of neurological science, the complexity of nursing is increased and so is the need for continuous nursing education and trainings. In addition to providing acute care, quality health care is focused on improving the quality of life of a chronic neurological patient through continuous education, neurorehabilitation and the application of new therapies. Today at the Neurology Clinic 68 nurses are employed - 8 of them have a master's degree, 18 of them have a bachelor degree and 7 nurses are in the process of continuing their education. Nurses with master and the bachelor degree have their education up to

Zaključci: Specifičnosti neuroloških bolesnika, nerazmjernost potreba za zdravstvenom skrbi i broja medicinskih sestara kod njih razvijaju svijest o važnosti cjeloživotnog obrazovanja.

Ključne riječi: Medicinska sestra, neurologija, edukacija, zdravstvena njega

work. A number of currently employed nurse passed additional specialized trainings in different areas of neurological nursing care.

Conclusions: The specifics of neurological patients and disproportion between health care needs and the available number of nurses, raised the awareness of the importance of lifelong learning.

Key words: Nurse, neurology, education, health care

Rad i obrazovanje medicinskih sestara i tehničara na Klinici za kirurgiju i Zavodu za ortopediju i traumatologiju kroz povijest u Osijeku

Nikolina Farčić^{1,3}, Suzana Stojković¹, Jasna Batrnek², Stana Pačarić^{1,3}

¹Klinika za kirurgiju, Klinički bolnički centar Osijek, Osijek, Hrvatska

²Zavod za ortopediju i traumatologiju, Klinički bolnički centar Osijek, Osijek, Hrvatska

³Zavod za sestrinstvo „Prof. dr. sc. Radivoje Radić“, Fakultet za dentalnu medicinu i zdravstvo Osijek, Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku, Osijek, Hrvatska

Autor za dopisivanje: stojkovic.suzana@gmail.com

Uvod: Osječke su se kirurgija i ortopedija kroz povijest se mijenjale i napredovale. Sestrinstvo sustavno prati razvoj i napredak medicine. Medicinske sestre imaju obavezu stalnog usavršavanja.

Svrha/cilj: Svrha rada je predstaviti rad i obrazovanje medicinskih sestara na osječkoj kirurgiji i ortopediji kroz povijest, do danas.

Razrada: Sestre su radile u teškim uvjetima, raspon posla bio je velik, kuhale su instrumente u kotlićima na plinskim kahalima, čistile jakim antiseptičkim sredstvima, radile u kuhinji, praonici rublja, ljekarni, odjelima, ambulantama i operacijskim salama. Godine 1931. gradi se novi kirurški paviljon, ortopedski odjel seli se 1933. godine iz Velike Gorice u osječku bolnicu. Sestre Družbe sestara milosrdnica sv. Vinka radile su na odjelu od samog osnivanja bolnice uz bolničarke i bolničare, broj osoblja se povećavao sukladno povećanju samog odjela i opsega posla. Bolničarkama koje rade 25 godina u bolnici, 1923. godine Ministarstvo narodnog zdravlja izdaje diplome Škole za sestre pomoćnice u Zagrebu. Prva sestra sa završenom medicinskom školom počinje raditi 1950. godine, 1957. godine prva viša sestra, a 1958. godine kirurški odjel prvi puta ima glavnu sestru. Put do obrazovane medicinske sestre bio je trnovit i dug, te još uvijek traje. Medicinske sestre su visoko motivirane za učenje i stručno usavršavanje pa mogu odgovoriti na sve izazove struke koje donosi budućnost.

Zaključci: Danas na Klinici za kirurgiju i Zavodu za ortopediju i traumatologiju rade medicinske sestre/tehničari općeg smjera, gipseri, instrumentarke, perfuzionisti, prvostupnice sestrinstva i magistre sestrinstva. Nove tehnologije i informatizacija stavljaju pred sestre nove izazove. Svaki od ovih poslova, ovisno o poslu, zahtijeva dodatno usavršavanje i cjeloživotno obrazovanje.

Ključne riječi: Medicinska sestra, kirurgija, ortopedija, zdravstvena njega

A Historical Overview of Nurses' Work and Education at the Surgery Clinic and the Institute for Orthopaedics and Trauma in Osijek

Nikolina Farčić^{1,3}, Suzana Stojković¹, Jasna Batrnek², Stana Pačarić^{1,3}

¹Department of Surgery, University Hospital Centre Osijek, Osijek, Croatia

²Department of Orthopedics and Traumatology, University Hospital Centre Osijek, Osijek, Croatia

³Nursing Institute "Professor Radivoje Radić", Faculty of dental medicine and Health Osijek, Josip Juraj Strossmayer University of Osijek, Osijek, Croatia

Corresponding author: stojkovic.suzana@gmail.com

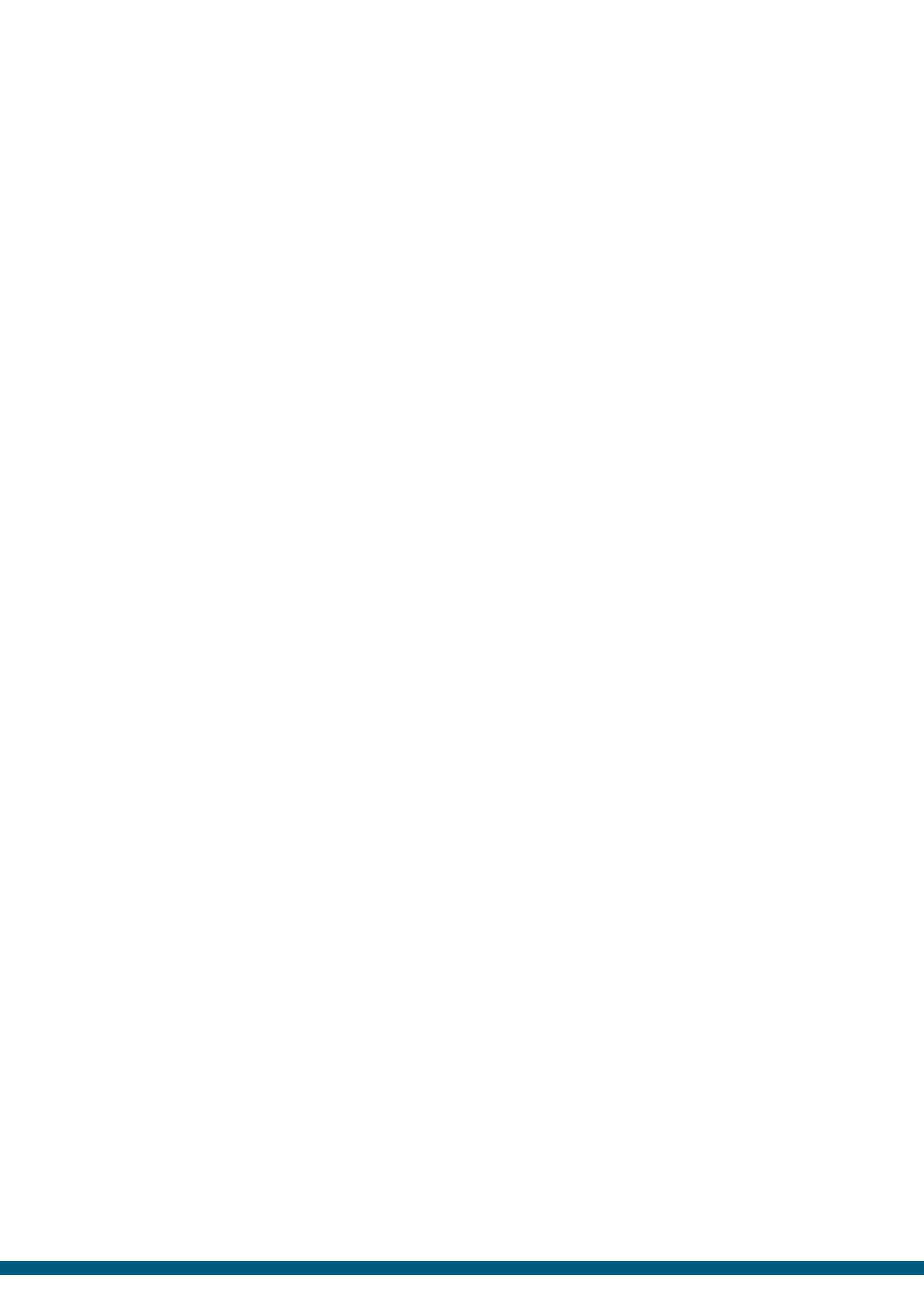
Introduction: Departments of surgery and orthopedics in Osijek's hospital through history are changing and advancing. Nursing is systematically following the development and advancement of medicine. Nurses have the obligation of continuous training.

Purpose: The purpose of this paper is to present the history of labor and education done by nurses employed at departments of surgery and orthopedics, from the very beginnings till modern times of the University Hospital Centre Osijek.

Elaboration: Nurses worked in difficult conditions for many decades in Osijek; the range of tasks they had to carry out was wide: they cooked the surgical instruments in steam pressure cookers, they cleaned with strong antiseptic agents, worked in the kitchen, laundry parlors, pharmacy, stationary departments, ambulances and operating rooms. In 1931, a new surgical pavilion was built, and two years later, the orthopedic department was moved from Velika Gorica to the hospital in Osijek. Together with nurses, the Sisters of Mercy of St. Vincent worked in the hospital from its very foundation, and the number of staff increased following the enlargement of departments and consequently nursing duties. In 1923, the Ministry of Public Health issued the diplomas of the School for Subsidiary Nurses in Zagreb to the hospital workers employed for 25 years in the hospital. The first nurse with a completed medical school started working here in 1950, and the first senior nurse in 1957. A year later, the surgical department had a chief nursing officer for the first time. The historical path leading to the well educated and qualified nurse was thorny and long, and still is not reaching its end. Nurses are highly motivated for learning and professional training, and they will respond to all future challenges of their profession.

Conclusions: Today, the Department of Surgery and the Institute of Orthopedics and Traumatology employ general healthcare nurses, plaster technicians, operating room nurses, perfusionists, BA and MA nurses. New technologies and general informatization bring new challenges to the nursing work. Each of these job positions requires further training and lifelong learning.

Key words: Nurse, surgery, orthopedics, health care

IZLOŽBA / EXHIBITION

Povijest hrvatskog sestrinstva

Autori izložbe:

Sanda Franković, Zvonimir Kralj, Ljerka Pavković, Vesna Kljaić

U Hrvatskoj ne bilježimo značajne napore u sustavnom proučavanju povijesti sestrinstva. Tako su do danas sustavno obrađena samo područja rada sestara između dvaju svjetskih ratova. Djelovanje sestara je u historiografiji relativno slabo obrađeno, bez obzira što predstavlja ključ razumijevanja socijalno-medicinskih koncepcija, ali i općenito javnozdravstvenog i socijalnog sustava međuratnog doba. Proučavanje je doprinosa redovničkih zajednica bilo zapostavljeno do 1990. godine, čemu je uzrok bila i nesklonost tadašnjeg političkog uređenja proučavanju aktivnosti unutar crkvene zajednice. Hrvatska udruga medicinskih sestara, koja je prema dostupnim podatcima osnovana 1927. godine, predstavlja okosnicu profesionalizacije sestrinstva koja se očituje kroz aktivnosti usmjerene prema izdavanju stručnih časopisa, zalaganju za razvoj obrazovanja na sveučilišnoj razini, osnivanju sestričkog Sindikata i Komore te mnoge druge aktivnosti. Profesionalizacija sestrinstva u Hrvatskoj prati tokove razvijenih zemalja s određenim vremenskim zaostajanjem, s obzirom na specifičnost povijesnih, društvenih i ekonomskih prilika. Hrvatsko sestrinstvo se nalazi upravo na pragu sto godina od osnutka prve škole za medicinske sestre u Zagrebu, koja je s radom započela u siječnju 1921. godine. Od osnutka škole sestre su imale prepoznatljivu uniformu i pripadajuću značku, koja ih je jasno razlikovala od ostalog zdravstvenog i nezdravstvenog osoblja. Na tragu ranije navedenih potreba, u sklopu Hrvatske udruge medicinskih sestara, 2013. godine osniva se Društvo za povijest sestrinstva. Na izložbi će biti prikazana prikupljena povijesna građa, koja daje uvid u tijek profesionalizacije sestrinstva na području Hrvatske. Dva su plakata posvećena aktivnostima Hrvatske udruge medicinskih sestara od osnutka do danas. Dva plakata obrađuju promjene u izgledu sestričke uniforme i prikazuju sestričke značke, koje su se dodjeljivale nakon završetka školovanja ili u svrhu nagrađivanja. Jedan je plakat posvećen Domovinskom ratu (1991. – 1995.) i ulozi sestara u ratnom sanitetu.

History of Croatian Nursing

Authors of the exhibition:

Sanda Franković, Zvonimir Kralj, Ljerka Pavković, Vesna Kljaić

In Croatia, we note no significant efforts in the systematic study of the nursing history. To this day nursing contribution has only been systematically processed for the period between the two World wars. The work of nurses is in historiography relatively poorly treated, despite that it is the key to understanding the social and medical concepts, but also the general public health and social system of the interwar era. The study of the contribution of religious communities was neglected until 1990s, which has its cause in the reluctance of the former political system to study activities within the Church. Croatian Nurses Association, which was according to available data established in 1927. represents the backbone of the nursing professionalization, and is reflected in the activities that were directed towards the publishing of professional journals, efforts to develop education at the university level, establishment of nursing unions, chambers and many other activities. The professionalization of nursing in Croatia follows the trends of developed countries with a certain time-delay due to the specific historical, social and economic conditions. Croatian nursing is just on the threshold of the hundred years since the founding of its first nursing school in Zagreb that opened in January of 1921. Since the founding of the school nurses had a distinctive uniform and a corresponding pin which differentiated them from the other personnel. In the wake of the aforementioned needs Croatian Nurses Association has founded in 2013. The Association for the History of Nursing. Accumulated historical data concerning the professionalization of nursing in Croatia will be shown during the exhibit. Two posters depict activities of Croatian Nursing Association since its founding to this day. Other two posters focus on the changes of the nursing uniform and show nursing pins that were awarded after graduation or as awards. The last poster is dedicated to Homeland War (1991.-1995.) and the role that nurses played in wartime healthcare.

Medicina sacra: Štovanje svetaca zaštitnika i duhovna dimenzija medicine

Autorica izložbe i urednica kataloga: **Silvija Brkić Midžić**, prof., viša kustosica, upraviteljica Hrvatskog muzeja medicine i farmacije HAZU (Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti).

Autor uvoda u katalog: prof. Dr. sc. **Danica Galešić-Ljubanović**, predsjednica HKLD (Hrvatsko katoličko liječničko društvo) Podružnice „Branimir Richter“ Zagreb.

Stručna suradnica za farmaciju: **Mirjana Vrsalović**, mag. pharm., članica Sekcije farmaceuta i medicinskih biokemičara Hrvatskog katoličkog liječničkog društva.

Ova informativna, pokretna izložba kreirana je 2016. godine u suradnji između Hrvatskog muzeja medicine i farmacije HAZU i Hrvatskog katoličkog liječničkog društva, Podružnice „Branimir Richter“ Zagreb.

Glavni dio izložbe se sastoji od 4 postera dimenzija 200 x 85 cm.

Do sada je prikazana na 9 lokacija:

Zagreb, Hrvatsko katoličko društvo liječnika, Praška 6/II, 21. 12. 2016. – 20. 1. 2017. (obilježavanje 25. obljetnice HKLD i 10. obljetnice osnutka HKLD, Podružnice Zagreb)

Zagreb, Ustanova URIHO, Galerija Sunce, 27. 1. 2017. – 11. 2. 2017. (u sklopu manifestacije Noć muzeja 2017.).

Zagreb, Hrvatski povijesni muzej, 9. 2. 2017. (povodom dana zaštitnice stomatologa svete Apolonije).

Zagreb, Hrvatsko katoličko sveučilište, 7. 4. 2017., povodom Svjetskog dana zdravlja.

Medicinski fakultet, Sveučilište u Zagrebu, 26. 4. – 17. 7. 2017., povodom 100. obljetnice Medicinskog fakulteta u Zagrebu (bilo je izloženo dodatnih 16 zidnih postera).

Zagreb, Fakultet farmacije i biokemije, Sveučilište u Zagrebu, 22. 12. 2017. – 28. 2. 2018., povodom 135. obljetnice farmaceutskih studija na Sveučilištu u Zagrebu (bilo je postavljeno 15 dodatnih postera povezanih s farmacijom).

Split, palača Skočibušić-Lukaris, Peristil, 17. 3. – 8. 4. 2018., kao dio manifestacije Dani kršćanske kulture te povodom 25. obljetnice od osnutka HKLD, Podružnice Split (objedinjeni izložbeni materijal).

Sinj, Galerija Sikirica, 17. – 25. 4. 2018.

Zagreb, Župa Presvetog Trojstva, Prečko, 13. – 31. 5. 2018.

Ova edukativna i informativna pokretna izložba ima za cilj prikazati povezanost medicine i farmacije s kršćanskom tradicijom i duhovnosti kroz povijest zapadne kulture, od Isusa iscjelitelja, svetoga Luke Evanđelista, svetih Kuzme i Damjana, svetaca zaštitnika liječnika i ljekarnika od srednjeg vijeka do novog doba, sve do suvremenih hospicija i Caritasovih ljekarni.

Tema je prikazana na jezgrovit i jednostavan način pomoću odabranih tekstova i ilustracija koje su dijelom preuzete iz literature, a većim dijelom iz zbirki Hrvatskog

Medicina Sacra: Worship of Patron Saints and the Spiritual Dimension of Medicine

Author of the exhibition and editor of catalogue: **Silvija Brkić Midžić**, prof., senior curator, director of the Croatian Museum of Medicine and Pharmacy HAZU (Croatian Academy of Sciences and Arts).

Author of the introduction in the catalogue: Prof. DSc. **Danica Galešić-Ljubanović**, president of HKLD (Croatian Catholic Medical Association), Zagreb branch.

Professional associate for Pharmacy: **Mirjana Vrsalović**, M. Pharm., member of the Pharmacist and Biochemist Section of HKLD (Croatian Catholic Medical Association). This informative mobile exhibition was created in 2016, in cooperation of the Croatian Museum of Medicine and Pharmacy at HAZU (Croatian Academy of Sciences and Arts) and the Croatian Catholic Medical Association, Zagreb branch.

The initial core of the exhibition consists of 4 posters on roll-up stands with dimensions 200 x 85 cm.

Until now the exhibition has been set on 9 locations:

Zagreb, Croatian Catholic Medical Association, 2016/2017 (celebrating the 25th anniversary of founding the HKLD and the 10th anniversary of founding the HKLD, Zagreb branch)

Zagreb, URIHO Institution, Gallery Sunce, 2017 (as a part of the *Night of the museums 2017*)

Zagreb, Croatian History Museum, 2017 (as a part of Saint Apollonia Day, the patron saint of dentists)

Zagreb, Croatian Catholic University, 2017 (celebrating the World Health Day)

Zagreb, School of Medicine, University of Zagreb, 2017 (celebrating the 100th anniversary of the Zagreb School of Medicine; with an additional 16 wall posters set)

Zagreb, Faculty of Pharmacy and Biochemistry, University of Zagreb, 2017/2018 (celebrating the 135th anniversary of pharmaceutical studies at the University of Zagreb; with 15 additional wall posters related to pharmacy)

Split, Skočibušić-Lukaris Palace, Peristil, 2018 as a part of *Dani kršćanske kulture (Days of Christian culture)* manifestation, and also the 25th anniversary of founding the HKLD, branch Split

Sinj, Gallery Sikirica, 2018

Zagreb, Saint Trinity Parish, Prečko, 2018

The aim of this educational mobile exhibition is to point to the connection between medical and pharmaceutical practice with Christian tradition and spirituality throughout the history of Western civilization, from Jesus the Healer, Saint Luke the Evangelist, and the Holy Cosmas and Damian, over the patron saints against certain illnesses and holy medics from the Middle age to New age, up to the contemporary hospices and Caritas pharmacies.

muzeja medicine i farmacije, dok je nekoliko slika odabrano iz Strossmayerove galerije starih majstora Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti. Hrvatski muzej medicine i farmacije počeo je s radom 2015. godine, a djeluje u sastavu Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti. Inicijalni fundus Muzeja čini građa Zbirke za povijest medicine i farmacije koja se čuva već 50 godina u Odsjeku za povijest medicinskih znanosti Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti. Zbirka je nastala objedinjavanjem građe farmaceutske-historijske zbirke Instituta za povijest farmacije i građe iz zbirke Muzeja za povijest zdravstva u Hrvatskoj (osnovanog 1944. u okviru Hrvatskoga liječničkog zbora). Fundus Muzeja među raznovrsnom građom iz hrvatske medicinske i farmaceutske baštine sadrži i nekoliko skupina predmeta koji su tematski vezani za kršćansku tradiciju štovanja svetaca zaštitnika od bolesti i svetaca zaštitnika medicinske profesije.

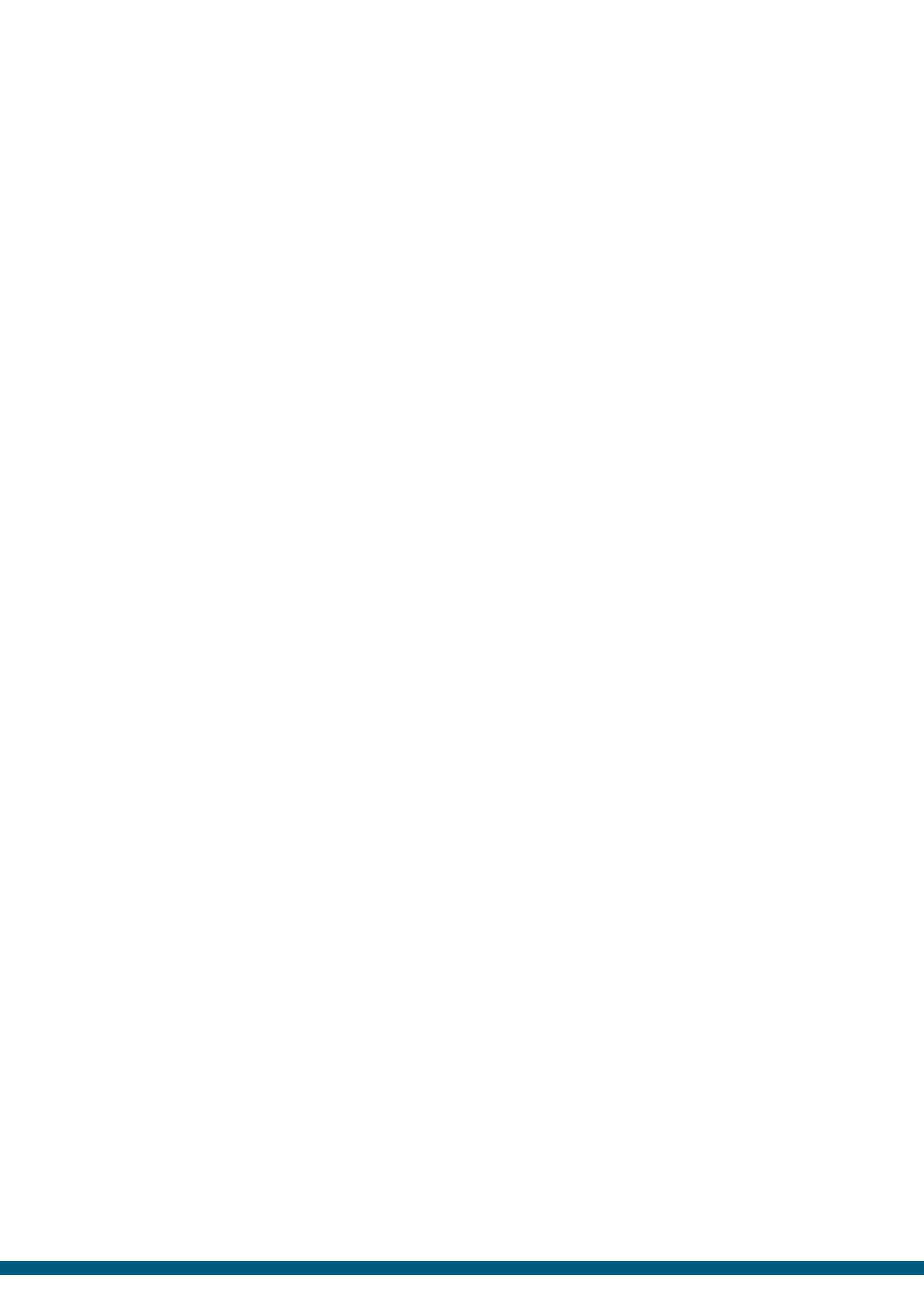
Za predstavljanje na izložbi odabrane su tri tematske skupine muzejske građe. Prvu skupinu čine umjetnički predmeti – slike i skulpture iz hrvatskih ljekarni s prikazima svetaca i anđela. U drugu skupinu pripadaju predmeti iz zbirke narodne medicine vezani za pučku pobožnost štovanja svetaca zaštitnika od bolesti: svete sličice, zapisi i zavjetni darovi – votivi. Treću skupinu čine memorandum, recepti, ambalaža i slični predmeti na kojima su otisnuti sakralni nazivi hrvatskih ljekarni.

Tekstualni i vizualni sadržaj izložbe usmjerava pozornost na svetost medicinskog poziva – liječnika, ljekarnika te profesionalaca drugih struka koji brinu o ljudskom zdravlju. Oni ne samo da liječe ljudsko tijelo, nego svojim zdravim duhom, predanim radom i ljudskom toplinom u bolesnika potiču vjeru, nadu i ljubav. Upravo je zbog toga ova izložba poticaj na razmišljanje ne samo o svetcima zaštitnicima iz prošlosti, već i o našim samozatajnim suvremenicima koji nesebično brinu o bolesnima i siromašnima vršeći svakodnevno tjelesna i duhovna djela milosrđa.

The topic is covered in a concise and simple way with the help of selected texts and illustrations that are partly taken from literature and for the most part represent the material from the Croatian Museum of Medicine and Pharmacy collections, with a couple of paintings chosen from the holdings of Strossmayer Gallery of Old Masters of the Croatian Academy of Sciences and Arts. The Croatian Museum of Medicine and Pharmacy was founded in 2015, and it is part of the Croatian Academy of Sciences and Arts. The initial Museum holding is the Collection of the History of Medicine and Pharmacy that has been preserved for 50 years at the Department of History of Medical Sciences of the HAZU. The collection was created by uniting the holding of the pharmacy-historical collection of the Institute for the History of Pharmacy and holdings from the collections of the Museum of Health History in Croatia (founded in 1944 within the Croatian Medical Association).

There are three groups of museum objects presented: folk heritage representing the worship of the patron saints against illnesses, sacral artworks from Croatian pharmacies, and printed material which testifies the saint names of health institutions as well as the worship of patron saints of medical and pharmaceutical profession.

The textual and visual content of the exhibitions highlight the sacredness of the call of physicians, pharmacists and all those who care for the health of their neighbours, because they not only treat human bodies, but also strengthen their faith, hope and love with their healthy spirit, dedicated work and human warmth. They encourage faith, hope and love in the patient. That is why this exhibition is an occasion to remember not only the patron saints from the past, but also our self-sacrificing contemporaries who take selfless care for the sick and poor by doing daily physical and spiritual acts of mercy.

IZLOŽBA

Medicina sacra:

Štovanje svetaca zaštitnika i duhovna
dimenzija medicine

IZLOŽBA

Medicina Sacra:

Worship of Patron Saints and the
Spiritual Dimension of Medicine

POSTERI / POSTERS

Hrvatski muzej medicine i farmacije
HAZU
Hrvatsko katoličko liječničko društvo,
Podružnica Zagreb

Izložba u povodu 25. obljetnice
Hrvatskoga katoličkog liječničkog
društva i 10. obljetnice HKLD Podružnice
Zagreb

Croatian Museum of Medicine and
Pharmacy of the Croatian Academy of
Sciences
Croatian Catholic Medical Association

The exhibition celebrating the 25th
anniversary of founding the HKLD and
the 10th anniversary of founding the
HKLD, Zagreb branch

POSTER 1.

DUHOVNA DIMENZIJA MEDICINE

Tijekom cijele povijesti čovječanstva briga za zdravlje i liječenje bolesti uključuje i duhovnu dimenziju. U svijetu 21. stoljeća, prepunom problema i prijetnji novoga doba, nakon višestoljetnih prijepora, međusobnih optužbi i isključivanja, znanost i vjera pozvani su istupiti jedinstveno u opredjeljenju za glas razuma koji poziva na zajedništvo u cilju očuvanja i poboljšanja života na Zemlji. Čovjek je najrazvijenije živo biće na Zemlji i ne sastoji se samo od tijela i psihe; njegova je bitna sastavnica duh, sama esencija postojanja, koja se ne smije zanemariti kada se vodi briga o zaštiti zdravlja i liječenju bolesti, jer duševna patnja i bol utječe na opće stanje osobe. Prema definiciji Svjetske zdravstvene organizacije, *zdravlje je stanje potpunog fizičkog, psihičkog i socijalnog blagostanja, a ne samo odsutnost bolesti*. Osim egzistencijalnih problema i stradanja, čovjeka duboko potresaju i ranjavaju esencijalna pitanja na koja nema odgovora u svijetu otuđenosti čovjeka od čovjeka, otuđenosti čovjeka od prirode, civilizacije kojom vlada beskrupulozna borba za moć i posjedovanje materijalnih dobara. Znanost i vjera imaju moć i odgovornost da zajedničkim naporima usmjere suvremeno čovječanstvo na pravi put. U tome značajnu ulogu imaju i **liječnici kao osobe s kredibilitetom, osobe posvećene svome pozivu i posvećene pozivom**. Medicinska etika i kršćanska etika imaju zajedničku osnovu: **život je najveća vrijednost. Svetost medicine očituje se osobito u poštivanju i promicanju svetosti ljudskog života od začeca do prirodne smrti**. Uloga vjere je najvidljivija na početku i na završetku života, kada smo svjesni misterija rođenja i smrti, ali ona ne počinje tek onda kada prestane aktivno liječenje, niti uloga medicine prestaje kada bolest uznapreduje, a život se bliži kraju. Bolesnik je osoba narušenog zdravlja, a ne stroj koji se pokvario. Medicina, stoga, osim tijela uvijek uključuje i psihičku i duhovnu sastavnicu čovjeka. Za uspješno liječenje važno je kakva su bolesnikova uvjerenja i prioriteta, što želi, čemu se nada, zbog koga ili čega želi ili ne želi ozdraviti i dalje živjeti. I danas, važno je uzajamno povjerenje i suradnja liječnika i bolesnika na putu ka ozdravljenju.

Isus liječnik

Najveće prijetnje za zdravlje i život ljudi predstavljali su u starom vijeku ratovi, prirodne katastrofe, glad i epidemije zaraznih bolesti koje su harale cijelim tada poznatim svijetom. U vrijeme zemaljskog života i djelovanja Isusa Krista ljudi su bili izloženi raznovrsnim bolestima, stradanjima i patnjama, kao što su guba, oduzetost, opsjednutost, sljepoća, gluhoonijemost, krvarenje, te ih je Isus liječio od svih bolesti i patnji i uskrisivao iz mrtvih. U kršćanskoj predaji **Isus se smatra ne samo najvećim učiteljem, nego i liječnikom**.

POSTER 1

SPIRITUAL DIMENSION OF MEDICINE

Throughout the history of mankind, health care and the treatment of illnesses has also included a spiritual dimension. In the 21st century world, full of troubles and threats of the new era, after many centuries of disputes, mutual accusations and exclusions, science and religion have been called upon to step into a unique commitment to the voice of reason calling for unity in order to preserve and improve life on Earth. Man is the most evolved living thing on Earth and does not consist only of the body and the psyche; its essential component is the spirit, the very essence of existence, which must not be ignored when it comes to the care of health and the treatment of illness, because mental suffering and pain affect the general condition of the person.

As defined by World Health Organization (WHO), *health is a „state of complete physical, mental, and social well being, and not merely the absence of disease or infirmity.“* In addition to existential problems and suffering, man is deeply shaken and wounded by essential questions that have no answers in a world of alienation of man from man, alienation of man from nature, in a civilization ruled by a ruthless struggle for power and possession of material goods.

Science and religion have the power and the responsibility of to bring modern humanity to the right path by common efforts. There is also a significant role for **doctors as people of credibility, people devoted to their vocation and sanctified by their calling.** Medical ethics and Christian ethics have a common ground: life is the highest value. **The sacredness of medicine manifests especially in respecting and promoting the sacredness of human life from conception to natural death.**

The role of faith is most striking at the beginning and at the end of life, when we are aware of the mystery of birth and death, but it does not begin only when we stop active treatment, nor does the role of medicine cease when disease progresses and life is nearing end.

The patient is a person whose health is damaged, not a machine that broke down. Medicine, therefore, besides the body always includes the mental and spiritual component of man. For successful treatment, it is important to know what the patient's beliefs and priorities are, what he or she wants, what he or she hopes for, for whom or what he or she wants or does not want to get well and continue to live. And above all, it is important to have mutual trust and cooperation between doctors and patients on the path to recovery.

Jesus the Healer

The greatest threats to the health and lives of the people in the old times were the wars, natural disasters, famine, and epidemics of infectious diseases that were ravaged the entire known world. At the time of the earthly life and work of Jesus

Ozdravljenje bolesne žene i uskrišenje Jairove kćeri (Lk 8,40)

Na povratku Isusa dočeka mnoštvo jer su ga svi željno iščekivali. I gle, dođe čovjek, ime mu Jair, koji bijaše predstojnik sinagoge. Baci se Isusu pred noge i stane ga moliti da dođe u njegovu kuću. Imaše kćer jedinicu, otprilike od dvanaest godina, koja umiraše. Dok je onamo išao, mnoštvo ga guralo odasvud. A neka žena koja je već dvanaest godina bolovala od krvarenja, sve svoje imanje potrošila na liječnike i nitko je nije mogao izliječiti, priđe odostrag i dotaknu se skuta njegove haljine i umah joj se zaustavi krvarenje.

I reče Isus: »Tko me se to dotaknu?« Svi se branili, a Petar će: »Učitelju, mnoštvo te gura i pritišće.« A Isus: »Netko me se dotaknuo. Osjetio sam kako snaga izlazi iz mene.« A žena, vidjevši da se ne može kriti, sva u strahu pristupi i baci se preda nj te pred svim narodom ispriповjedi zašto ga se dotakla i kako je umah ozdravila. A on joj reče: »Kćeri, vjera te tvoja spasila. Idi u miru!«

Dok je on još govorio, eto jednog od nadstojnikovih s porukom: »Umrta ti kći, ne muči više Učitelja.« Čuo to Isus pa mu reče: »Ne boj se! Samo vjeruj i ona će se spasiti!« Uđe u kuću, ali nikomu ne dopusti da s njim uđe osim Petra, Ivana, Jakova i djetetova oca i majke. A svi plakahu i žalovahu za njom. A on im reče: »Ne plačite! Nije umrla, nego spava!« No oni mu se podsmjehivahu znajući da je umrla. On je uhvati za ruku i povika: »Dijete, ustani!« I povrati joj se duh i umah ustade, a on naredi da joj dadu jesti. Njezini se roditelji začudiše, a on zapovjedi da nikome ne reknu što se dogodilo.

Milosrdni Samarijanac (Lk 10,30-37)

I gle, neki zakonoznanac usta i, da ga iskuša, upita: »Učitelju, što mi je činiti da život vječni baštinim?« A on mu reče: »U Zakonu što piše? Kako čitaš?« Odgovori mu onaj: »Ljubi Gospodina Boga svojega iz svega srca svoga, i svom dušom svojom, i svom snagom svojom, i svim umom svojim; i svoga bližnjega kao sebe samoga!« Reče mu na to Isus: »Pravo si odgovorio. To čini i živjet ćeš. Ali hoteći se opravdati, reče on Isusu: »A tko je moj bližnji?« Isus prihvati i reče: »Čovjek neki silazio iz Jeruzalema u Jerihon. Upao među razbojнике koji ga svukoše i izraniše pa odoše ostavivši ga polumrtva. Slučajno je onim putem silazio neki svećenik, vidje ga i zaobiđe. A tako i levit: prolazeći onuda, vidje ga i zaobiđe. Neki Samarijanac putujući dođe do njega, vidje ga, sažali se pa mu pristupi i povije rane zalivši ih uljem i vinom. Zatim ga posadi na svoje živinče, odvede ga u gostinjac i pobrinu se za nj. Sutradan izvadi dva denara, dade ih gostioničaru i reče: 'Pobrine se za njega. Ako što više potrošiš, isplatit ću ti kad se budem vraćao.'« »Što ti se čini, koji je od ove trojice bio bližnji onomu koji je upao među razbojнике?« On odgovori: »Onaj koji mu iskaza milosrđe.« Nato mu reče Isus: »Idi pa i ti čini tako!«

Isus je poučavao svoje učenike djelatnoj ljubavi prema bližnjima, da ih svi mogu prepoznati po tome što čine tjelesna i duhovna djela milosrđa. Ta je poruka uvijek aktualna, a osobito danas, jer je 2016. godinu papa Franjo I. proglasio **Godinom milosrđa**.

Christ, people were exposed to a variety of diseases, and torments, such as leprosy, paralysis, obsession, blindness, deafness, bleeding, and it was Jesus who cured them of all diseases and suffering, and even raised them from the dead. In the Christian tradition, **Jesus is considered to be not only the greatest teacher, but also the healer.**

Jesus Raises a Dead Girl and Heals a Sick Woman (Luke 8:40-56, NIV)

Now when Jesus returned, a crowd welcomed him, for they were all expecting him. Then a man named Jairus, a synagogue leader, came and fell at Jesus' feet, pleading with him to come to his house because his only daughter, a girl of about twelve, was dying. As Jesus was on his way, the crowds almost crushed him. And a woman was there who had been subject to bleeding for twelve years, but no one could heal her. She came up behind him and touched the edge of his cloak, and immediately her bleeding stopped.

"Who touched me?" Jesus asked.

When they all denied it, Peter said, "Master, the people are crowding and pressing against you."

But Jesus said, "Someone touched me; I know that power has gone out from me."

Then the woman, seeing that she could not go unnoticed, came trembling and fell at his feet. In the presence of all the people, she told why she had touched him and how she had been instantly healed. Then he said to her, "Daughter, your faith has healed you. Go in peace."

While Jesus was still speaking, someone came from the house of Jairus, the synagogue leader. "Your daughter is dead," he said. "Don't bother the teacher anymore."

Hearing this, Jesus said to Jairus, "Don't be afraid; just believe, and she will be healed."

When he arrived at the house of Jairus, he did not let anyone go in with him except Peter, John and James, and the child's father and mother. Meanwhile, all the people were wailing and mourning for her. "Stop wailing," Jesus said. "She is not dead but asleep."

They laughed at him, knowing that she was dead. But he took her by the hand and said, "My child, get up!" Her spirit returned, and at once she stood up. Then Jesus told them to give her something to eat. Her parents were astonished, but he ordered them not to tell anyone what had happened.

The Parable of the Good Samaritan (Luke 10:25-37, NIV)

On one occasion an expert in the law stood up to test Jesus. "Teacher," he asked, "what must I do to inherit eternal life?"

"What is written in the Law?" he replied. "How do you read it?"

He answered, "'Love the Lord your God with all your heart and with all your soul and with all your strength and with all your mind'; and, 'Love your neighbor as yourself.'"

"You have answered correctly," Jesus replied. "Do this and you will live."

But he wanted to justify himself, so he asked Jesus, "And who is my neighbor?"

In reply Jesus said: "A man was going down from Jerusalem to Jericho, when he was attacked by robbers. They stripped him of his clothes, beat him and went away,

»Zaista, kažem vam, što god učiniste jednomu od ove moje najmanje braće, meni učiniste!« (Mt 25,40)

»Zaista, kažem vam, što god ne učiniste jednomu od ovih najmanjih, ni meni ne učiniste.« (Mt 25,45)

Legenda uz grafike: Gustave Doré, grafike iz ilustriranog izdanja Biblije koje prikazuju Isusa kako liječi bolesne i uskrisuje mrtve

Pastoral zdravstva i katoličke udruge

»Poziv liječnika sličan je pozivu svećenika i redovnika jer je poput njihova življenje tog poziva. Stoga su liječnici pozvani na život u punini s Crkvom i osobno sudjelovanje u pastoralnom djelovanju Crkve na svojim radnim mjestima, u bolnicama, župama, školama i obiteljima na području odgoja, duhovnog rasta, osobne svetosti i milosrdne ljubavi.

HKLD, druge laičke udruge i pokreti imaju veliko značenje u poslanju Crkve jer svojim djelovanjem, više od osobnih svjedočenja, osvjetljaju lice samoga Krista u današnjem vremenu. Svijet, danas, nema vremena slušati o Kristu, želi da mu pokažemo Krista, a naše svjedočenje bit će vjerodostojno samo ako bude zasnovano na ljubavi. Prepoznati prisutnost Krista u svakom bolesniku – to je najveća nagrada, najveća utjeha i prava nada za svakog liječnika.« (Franjo Turalija, *Pastoral zdravstva i katoličke udruge: Hrvatsko katoličko liječničko društvo*, Služba Božja 53 (2013.), br. 3/4, str. 407-413.)

leaving him half dead. A priest happened to be going down the same road, and when he saw the man, he passed by on the other side. So too, a Levite, when he came to the place and saw him, passed by on the other side. But a Samaritan, as he traveled, came where the man was; and when he saw him, he took pity on him. He went to him and bandaged his wounds, pouring on oil and wine. Then he put the man on his own donkey, brought him to an inn and took care of him. The next day he took out two denarii and gave them to the innkeeper. 'Look after him,' he said, 'and when I return, I will reimburse you for any extra expense you may have.'

"Which of these three do you think was a neighbor to the man who fell into the hands of robbers?"

The expert in the law replied, "The one who had mercy on him."

Jesus told him, "Go and do likewise."

Jesus taught his disciples active love of their neighbours, so that everyone can recognize by their bodily and spiritual acts of mercy. This message is always current, and especially today, since the year 2016, Pope Francis I declared **2016 the Year of Mercy**.

"Truly I tell you, whatever you did for one of the least of these brothers and sisters of mine, you did for me." (Matthew 25:40, NIV)

"Truly I tell you, whatever you did not do for one of the least of these, you did not do for me." (Matthew 25:45, NIV)

Legend to illustrations:

Gustave Doré, graphics from an illustrated Bible edition depicting Jesus treating the sick and raising the dead

Pastoral Work of Health- and Catholic Associations

»A doctor's call is similar to the call of the priests and monks because they are all living their calls. Therefore, doctors are called to life in fullness with the Church and to personal participation in the pastoral work of the Church in their work places, in hospitals, parishes, schools and families in the areas of education, spiritual growth, personal holiness and merciful love. Croatian Catholic Medical Association as well as other secular associations and movements are of great importance in the mission of the Church because their action, more than personal testimonies, shed light on the Face of Christ Himself in the present time. Today, the world has no time to listen to Christ, wants us to show Christ, and our testimony will only be credible if it is based on love. To recognize the presence of Christ in every patient – this is the greatest reward, the greatest comfort and true hope for every physician.«

(*Franjo Turalija: Pastoral Work of Health- and Catholic Associations, Croatian Catholic Medical Association, Service of God 53 (2013), 3/4, 407-413.*)

POSTER 2.

SVETCI I MEDICINA

U početku su u Katoličkoj crkvi kao svetci štovani apostoli, Bogorodica Marija, prvi mučenici, a kasnije i ostali koji su mogli poslužiti kao uzor kršćanskog života. Svetcima su proglašavani preminuli ljudi za koje se smatralo da su nakon mučeništva (*martyr*), koje su trpjeli zbog svoje vjere na zemlji, nakon smrti stigli u raj, a pučani su im se molili i štovali su ih jer su „čudima“ koja su se događala moliteljima dokazivali svoju sposobnost posredovanja za ljude na zemlji. Svetci zaštitnici posreduju za specifične probleme, bolesti, profesije (*patron saint*).

Svetci zaštitnici od bolesti

U predznanstvenom razdoblju prakticirala se narodna medicina, koja je ostala prisutna u pučkoj predaji i običajima sve do našega vremena. Kako medicina nije raspolagala moćnim sredstvima kao danas, bolesnici su se utjecali Božjoj pomoći putem molitava, zavjeta i zapisa, a često su se obraćali svetcima koji su u pučkoj predaji dobili atribute zaštitnika od pojedinih bolesti.

U hrvatskoj katoličkoj tradiciji općenito se štuje **Blažena Djevica Marija, Majka Božja** (od Kamenitih vrata, Majka Božja Bistrička, Trsatska, Remetska, Krasnarska, Aljmaška, Gospa Sinjska, Gospa od Zdravlja, Gospa od Milosrđa, Gospa od Pomoći ...), smatra se zaštitnicom u svakoj nevolji i onom koja liječi različite tjelesne bolesti.

U narodnoj predaji još uvijek je prisutno, ali manje nego u prošlosti, štovanje **14 svetih pomoćnika** u koje se ubrajaju sveti Akacij, Barbara, Blaž, Cirijak, Dionizije, Egidije, Erazmo, Eustahije, Juraj, Katarina, Kristofor, Margareta, Pantaleon i Vid.

Kao svetci zaštitnici od raznih bolesti u hrvatskom narodu se štuju:

Sveta Agata – pomoćnica dojilja i majki koje su izgubile mlijeko;

Sveta Ana – zaštitnica majki, roditelja i rađanja;

Sveti Antun Padovanski – pomoćnik za zdravlje općenito;

Sveti Antun Pustinjak – zaštitnik životinja; u prošlosti se zazivao kod tzv. vatre svetog Antuna, bolesti kod koje je dolazilo do visoke temperature i trzaja tijela izazvanih trovanjem snijetima s raži, te kod crvenog vjetra;

Sveta Apolonija – pomoćnica pri zubobolji;

Sveta Barbara – zaštitnica od nagle smrti te udara groma;

Sveti Blaž – smatra se da je bio liječnik, štuje se kao zaštitnik od bolesti grla;

Sveta Elizabeta Ugarska – zagovornica ubogih i gubavih;

Sveti Fabijan – zaštitnik od kuge i kužnih bolesti;

Sveti Josip – štuje se za dobru i sretnu smrt, te kao zaštitnik od bolesti uopće;

Sveti Juraj – zagovara se pri kužnim bolestima te kao zaštitnik zemlje, usjeva, zelenila i stoke;

Sveta Katarina Aleksandrijska – pomoćnica u bolestima jezika i teškog govora;

POSTER 2

SAINTS AND MEDICINE

At first, the Twelve Apostles, the Blessed Virgin Mary, and the first martyrs were worshiped as saints in the Catholic Church, but later on, there were also others who could serve as model of Christian life. The people who have suffered and martyred for their faith on earth were considered to have earned to arrive in paradise after death, and were revered as saints. The commoners prayed to and worshiped them because they did “miracles”, which proved their ability to mediate for people on earth. The patron saints mediate in specific problems, against diseases, and help specific professionals.

The saints as protectors against diseases

In the pre-scientific period, folk medicine was practiced, which remained present in the popular tradition and folk customs until our time. As medicine did not have the powerful resources as today, the patients affected God’s help through prayers, vows, and records. They often addressed the saints who have been given the attributes of the protectors against certain diseases in the folk tradition.

In the Croatian Catholic tradition, **the Blessed Virgin Mary, Mother of God** is venerated in every distress. She is considered to be the one that heals various physical diseases, in the whole variety of her appearances (*Mary of the Stone Gate, Mother of God of Bistrica, of Trsat, of Remet, of Krasno, of Aljmaš; Our Lady of Sinj, Our Lady of Health, Our Lady of Mercy, Our Lady of Help...*).

The folk tradition still keeps, although less than in the past, the worship of **Fourteen Holy Helpers**: *Saint Agatha, Barbara, Blaise, Cyriacus, Dionysius, Giles (Aegidius), Erasmus, Eustace, George, Catherine, Christopher, Margaret, Pantaleon and Vitus.*

Croatian people worship the following saints as protectors against various diseases:

Saint Agatha of Sicily – the patroness of nursing mothers and mothers who have lost their breastmilk;

Saint Anne – the patroness of mothers, women in labour and of giving birth;

Saint Anthony of Padua – the patron of health in general;

Saint Anthony the Hermit – the protector of animals; in the past people used to call for his help in the case of the so-called *St. Anthony fire* – the illness caused by very high temperature and bodily twitching caused by rye mildew poisoning;

Saint Apollonia – the patroness of dentists, assistant in toothache;

Saint Barbara – the patroness against sudden death and of thunderstrike;

Saint Blaise – considered a medical doctor, revered as the protector against throat diseases;

Saint Elizabeth of Hungary – the advocate of the poor and lepers;

Saint Fabian – the protector against plague and infectious diseases;

Sveti Kristofor – zaštitnik od nagle i neočekivane smrti;
Sveti Kuzma i Damjan – sveti liječnici koji se štuju općenito za zdravlje;
Sveta Lucija – zaštitnica od bolesti očiju;
Sveti Nikola – zaštitnik od bolesti uopće te zaštitnik djece;
Sveti Rok – zaštitnik od kuge i ostalih kužnih bolesti (kolere u 19. stoljeću), te kao zaštitnik kod bolesti nogu, ruku i rana na tijelu;
Sveti Sebastijan – zaštitnik od kuge i ostalih kužnih bolesti;
Sveti Valentin – zaštitnik od padavice, glavobolje, različitih živčanih bolesti i zaštitnik djece;
Sveti Vid – zaštitnik vida, gluhoonijemih, te kod bolesti koja se naziva *ples svetog Vida*, a koja predstavlja ekspresivni poremećaj u kojem oboljeli ima različite bizarne pokrete tijelom i udovima (*Chorea*), često se poistovječuje s padavicom pa se svetac štuje i kao zaštitnik padavičara.
Za zdravlje životinja, kako u prošlosti tako i danas, najviše se zagovaraju: sveti **Andrija, Antun Pustinjak, Izidor, Juraj, Katarina, Klement, Martin, Rok i Stjepan.**

(Više o ovoj temi: Željko Dugac, *Sveti zaštitnici od bolesti*, Hrvatska revija, 2, 2003.)

Izložbena građa iz fundusa Hrvatskog muzeja medicine i farmacije HAZU

Hrvatski muzej medicine i farmacije počeo je s radom 2015. godine, a djeluje u sastavu Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti. Inicijalni fundus Muzeja čini građa Zbirke za povijest medicine i farmacije koja se čuva već 50 godina u Odsjeku za povijest medicinskih znanosti HAZU. Zbirka je nastala objedinjavanjem građe farmaceutske-historijske zbirke Instituta za povijest farmacije i građe iz zbirke Muzeja za povijest zdravstva u Hrvatskoj (osnovanog 1944. u okviru Hrvatskoga liječničkog zbora).

Fundus Muzeja među raznovrsnom građom iz hrvatske medicinske i farmaceutske baštine sadrži i nekoliko skupina predmeta koji su tematski vezani za kršćansku tradiciju štovanja svetaca zaštitnika od bolesti i svetaca zaštitnika medicinske profesije. Prvu skupinu čine umjetnički predmeti – slike i skulpture iz hrvatskih ljekarni s prikazima svetaca i anđela. U drugu skupinu pripadaju predmeti iz zbirke narodne medicine vezani za pučku pobožnost štovanja svetaca zaštitnika od bolesti: svete sličice, zapisi i zavjetni darovi – votivi. Treću skupinu čine memorandumi, recepti, ambalaža i slični predmeti na kojima su otisnuti svetački nazivi hrvatskih ljekarni. Opisana muzejska građa čini veći dio eksponata odabranih za ilustracije na plakatima izložbe *Medicina sacra*. Ostale ilustracije preuzete su iz literature ili posuđene od Strossmayerove galerije starih majstora HAZU. Izložbom *Medicina sacra* ostvarenom u suradnji s HKLD-om Hrvatski muzej medicine i farmacije HAZU pridružuje se obilježavanju 25. obljetnice osnutka Hrvatskoga katoličkog liječničkog društva i 10. obljetnice HKLD Podružnice Zagreb sa željom da se ova suradnja nastavi i dalje razvijati.

Legende uz ilustracije:

Matteo da Milano, *Svi sveti*, Ferrara, 1502. – 1505., Strossmayerova galerija starih majstora HAZU, SG-338

Saint Joseph – revered for a good and happy death, and as the protector against the disease;

Saint George – advocates against infectious diseases, the protector of land, crops, vegetation and livestock;

Saint Catherine of Alexandria – the assistant against tongue diseases and speech disorders;

Saint Christopher – the patron against the sudden and unexpected death;

Saint Cosmas and Damian – holy doctors who are worshiped for health in general;

Saint Lucia – the protector against eye diseases;

Saint Nicholas – the protector against disease in general and the patron of children;

Saint Roch – the protector against *the plague* and other infectious diseases (*cholera in the 19th century*), and the protector against diseases of legs, arms and bodily wounds;

Saint Sebastian – the protector against *the plague* and other infectious illnesses;

Saint Valentine – the patron against *epilepsy*, headaches, various nerve diseases and protector of children;

Saint Vitus – the protector of eyesight, the patron against deafnesses, and against the disease called *the dance of St. Vitus* – an expressive disorder in which patients have a variety of bizarre body movements and limbs (*Chorea*), often identified with *epilepsy*, so the saint is also worshiped as the patron saint of epileptics.

For animal health, the most advocated saints were and still are: **St. Andrew, St. Anthony the Hermit, St. Isidore, St. George, St. Catherine, St. Clement, St. Martin, St. Roch and St. Stephen.**

(More on this topic: Željko Dugac, *Holy patrons against the disease*, Croatian Review, 2, 2003)

Exhibition material from the holdings of the Croatian Museum of Medicine and Pharmacy of the Croatian Academy of Sciences and Arts (HAZU)

The Croatian Museum of Medicine and Pharmacy was founded in 2015, and it is part of the Croatian Academy of Sciences and Arts. The initial Museum holding is the Collection of the History of Medicine and Pharmacy that has been preserved for 50 years at the Department of History of Medical Sciences of the HAZU. The collection was created by uniting the holding of the pharmacy-historical collection of the Institute for the History of Pharmacy and holdings from the collections of the Museum of Health History in Croatia (founded in 1944 within the Croatian Medical Association). Among various items of Croatian medical and pharmaceutical heritage, the holdings include several groups of objects that are thematically related to the Christian tradition of worshiping saints as protectors against certain illnesses and the patron saints of medical profession. The first group consists of art objects – paintings and sculptures from Croatian pharmacies depicting saints and angels. The second group

Hans Georg Geiger, *Sveti Sebastijan*, Zagreb, 1625., HMMF-333

Kršćanski zapis, 19. st., HMMF HAZU

Sv. Ignacije, Sv. Anastazije, Sv. Franjo Solanski, Sv. Antun Padovanski, Sv. Ivan Nepomuk, Blažena Djevica Marija, Okovani Krist; minijature grafike, 19. st., HMMF HAZU

Kršćanski zapisi za zaštitu od bolesti, 19. st., Zbirka narodne medicine Hrvatskog muzeja medicine i farmacije Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti

Kršćanski predmeti za zaštitu, 18.-19. st., HMMF HAZU

Votivi – zavjetni darovi modelirani od voska, 19. – 20. st., Zbirka narodne medicine HMMF HAZU

includes objects from the collection of traditional medicine related to folk devotion to patron saints against illnesses: sacred images, records and votive gifts. The third group consists of memos, prescriptions, packaging and similar items on which the sacred names of Croatian pharmacies are printed. The described museum holdings make up most of the exhibits selected for illustration on the posters of the *Medicina sacra* exhibition. The remaining illustrations were taken from the literature or borrowed from Strossmayer Gallery of Old Masters of the Croatian Academy of Sciences.

The exhibition **Medicina Sacra** was realized in cooperation of the Croatian Catholic Medical Association and the Croatian Museum of Medicine and Pharmacy at HAZU (Croatian Academy of Sciences and Arts), celebrating the 25th anniversary of the founding the HKLD and the 10th anniversary of the founding the HKLD, Zagreb branch, with the joint desire to continue and further develop this cooperation.

Legends to illustrations:

Matteo da Milano, *All Saints*, Ferrara, 1502-1505, Strossmayer Gallery of Old Masters, Croatian Academy of Sciences and Arts, SG-338

Hans Georg Geiger, *Saint Sebastian*, Zagreb, 1625, Croatian Museum of Medicine and Pharmacy, 333

Christian Record, 19th century, Croatian Museum of Medicine and Pharmacy of the Croatian Academy of Sciences and Arts

Saint Ignatius, St. Anastasia, St. Francis Solano, St. Anthony of Padua, St. John of Nepomuk, the Blessed Virgin Mary, Christ Bound; miniature prints, 19th century. Croatian Museum of Medicine and Pharmacy of the Croatian Academy of Sciences and Arts

Christian records for protection against disease, 19th century, Folk Medicine Collection from the Croatian Museum of Medicine and Pharmacy of the Croatian Academy of Sciences and Arts

Christian objects for protection, 18th-19th century, Croatian Museum of Medicine and Pharmacy of the Croatian Academy of Sciences and Arts

Votives – Offerings modeled in wax, 19th-20th century, Folk Medicine Collection, Croatian Museum of Medicine and Pharmacy of the Croatian Academy of Sciences and Arts

POSTER 3.

SVETI LIJEČNICI I SVETCI ZAŠTITNICI MEDICINSKE PROFESIJE

U srednjemu vijeku ljudi su obolijevali i umirali zbog epidemija kuge, lepre i kolere, gladi, zdravstvene neprosvijećenosti. Svećenici, redovnici i redovnice kao najobrazovaniji ljudi često su bili i liječnici i ljekarnici i bavili su se njegom bolesnika. Brojni liječnici i njegovateljice od staroga vijeka pa sve do 20. stoljeća proglašeni su svetima, a pojedine medicinske specijalizacije štuju svoje svetce zaštitnike.

Liječnici i medicinske sestre – svetci i blaženici

Sveti Luka evanđelist (1. st. n. e.) najpoznatiji je liječnik među svetcima. Napisao je Evanđelje po Luki i Djela Apostolska. U njegovim izričajima mogu se naći brojni medicinski detalji. U evanđelju je opisao oko 30 medicinskih situacija povezanih s liječenjem duše ili tijela. Osim toga, Lukino evanđelje je dobro znano po prispodobi o milosrdnom Samarijancu u kojoj je dao uvid u metodologiju brige prema onima koji su u potrebi te je time ta prispodoba postala vodeća za kršćansku medicinsku skrb. Naslikao je ikonu Blažene Djevice Marije. Postao je zaštitnik liječnika i umjetnika, no pogotovo liječnika. Njegovo ime nose mnoge medicinske udruge i bolnice. Njegov spomendan slavi se 18. listopada.

Sveti Kuzma i Damjan (260. – 285.) bili su braća blizanci rođeni u Arabiji (današnjoj Siriji), educirali su se u području znanosti i medicine, poznati kao sposobni liječnici koji su ljude čudesno ozdravljali. Bez obzira na skrb koju su pacijenti dobivali, nisu uzimali novac za svoje usluge. Iz tog razloga nazvani su „anargyori“, što u prijevodu s grčkog znači „oni koji su bez srebra, bez novaca“. Kuzma i Damjan umrli su mučeničkom smrću 303. godine nakon Dioklecijanova edikta o zabrani religioznih obilježja i kršćanske literature. Ovi su mučenici spomenuti i u prvoj Euharistijskoj molitvi te u Litanijama svetaca. Njihova su tijela sahranjena u gradu Kyrosu u sjevernoj Siriji te je iznad njihovih grobova sagrađena bazilika. Spomendan ovih svetaca je 26. rujna, a smatraju se zaštitnicima kirurga, liječnika i ljekarnika. Njihova se imena nalaze u rimskom kanonu mise.

Sakralni objekti u Hrvatskoj posvećeni svetima Kuzmi i Damjanu: Sjeverna Hrvatska: Čazma, Dežanovci, Kuzminec, Virovitica, Voćin i Vrhovac; Slavonija: Bizovac, Požega i Vetovo; Istra: Barban, Boljun, Fažana, Grožnjan, Kaštelir, Kršikla, Labin, Novigrad i Rovinj; Kvarner: Bakar, Barbat, Baška, Cres, Crikvenica, Krk, Martinšćica, Pag, Poljica, Punta Križa, Rijeka, Supetarska Draga, Sv. Vid i Vrbnik; Dalmacija: Banj, Blato, Brbinj, Danilo, Filipjakov, Grablje, Humac Gornji, Hvar, Kaštel Gomilica, Nin, Polača, Rogoznica, Selce, Sitno, Slivnica, Split, Šibenik, Tkon, Trogir, Ugljan, Vis i Vrbanj; Dubrovačko područje: Dubrovnik, Lastovo, Lopud, Majkovi, Rožat, Ston, Šipan i Vručica; ukupno 62 sakralna objekta.

Sveti Pantaleon (283. – 305.)

POSTER 3

HOLY PHYSICIANS AND PATRON SAINTS OF MEDICAL PROFESSION

In the Middle Ages, people used to become ill and die due to plague, leprosy and cholera epidemics, but also of hunger, and because of health unawareness. The priests, monks and nuns as the most educated people were often doctors and pharmacists as well, dealing with the care of patients. A number of doctors and nurses since the ancient times until the 20th century have been proclaimed holy, and certain medical branches revere their patron saints.

Doctors and nurses – saints and blessed

Saint Luke the Evangelist (1st century) is the most famous doctor among the saints. He wrote the Gospel of Luke and the Acts of Apostles. Numerous medical details can be found in his expressions. In his gospel he described about 30 medical situations related to the treatment of the soul or the body.

Additionally, Luke's gospel is well known for the parable of the Good Samaritan in which he gave an insight into the methodology of caring for those in need and thus this metaphor became the leader of the Christian medical care. He painted the icon of the Blessed Virgin Mary. He became the patron saint of physicians and artists, but especially doctors. His name has been given to many medical associations and hospitals. His feast is celebrated on 18th October.

Saint Cosmas and Damian (260th to 285th) were twin brothers born in Arabia (today Syria), educated in the field of science and medicine, known as capable doctors who miraculously healed people. Regardless of the care that patients received, they would not take money for their services. For this reason they were called "anargyori", which translated from Greek means "those who are without silver, without money". Cosmas and Damian died as martyrs 303 years after Diocletian's edict to ban religious features and Christian literature. These martyrs were also mentioned in the first Eucharistic Prayer and in the Litany of Saints. Their bodies were buried in the town of Kyros in northern Syria and a basilica was built above their graves. The feast of these saints is 26 September, and they are considered to be patrons of surgeons, physicians, and pharmacists. Their names are in the Roman Mass Canon.

Sacral buildings in Croatia dedicated to saints Cosmas and Damian: Northern Croatia: Čazma, Dežanovci, Kuzminec, Virovitica, Voćin and Vrhovac; Slavonia: Bizovac, Požega and Vetovo; Istria: Barban, Boljun, Fažana, Grožnjan, Kaštelir, Kršikla, Labin, Novigrad and Rovinj; Kvarner: Bakar, Barbat, Baška, Cres, Crikvenica, Krk, Martinščica, Pag, Poljica, Punta Križa, Rijeka, Supetarska Draga, Sv. Vid and Vrbnik; Dalmatia: Banj, Blato, Brbinj, Danilo, Filipjakov, Grablje, Humac Gornji, Hvar, Kaštel Gomilica, Nin, Polača, Rogoznica, Selce, Sitno, Slivnica, Split, Šibenik, Tkon, Trogir, Ugljan, Vis and Vrbanj; Dubrovnik area: Dubrovnik, Lastovo, Lopud, Majkovi, Rožat, Ston, Šipan and Vručica; a total of 62 sacral buildings.

Sveti Ćiril Aleksandrijski (oko 303.)

Sveti Alfano (1015. – 1085.)

Sveti Filip Benizi (1233. – 1285.)

Sveti Antonio Maria Zaccarija (1502. – 1539.)

Sveti Martin de Porres iz Lime (1579. – 1639.)

Sveti Hubert (17. st.)

Sveta Alda ili Aldobradesca (1249. – 1309.)

Blaženi Niels Stensen (1638. – 1686.)

Sveta Majka Terezija od Calcutte (1910. – 1997.)

Sveti Rene Goupil (1608. – 1642.)

Blaženi Jacob Desire Laval (1803. – 1834.)

Blaženi Giacomo Cusmano (1834. – 1888.)

Sveti Giuseppe Moscati (1888. – 1927.) liječnik, znanstvenik biokemičar i docent na sveučilištu u Napulju, prvi je moderni liječnik koji je kanoniziran 1987. godine, a spomendan mu je 16. studenog.

Sveti Riccardo Pampuri (1897. – 1930.), “doktor dobročinitelj”.

Sveta Gianna Beretta Molla (1922. – 1962.), pedijatrica, prva je liječnica koja je proglašena svetom (2004.). Zaštitnica je trudnica, djece i promicatelja kulture života.

Svetci zaštitnici medicinske profesije

Zaštitnici liječnika: Sveti Rafael Arkandeo (spomendan 29. rujna), Sveti Luka evanđelist (1. st. n. e.), Sveti Kuzma i Damjan (260. – 285.), Sveti Pantaleon (283. – 305.), Sveti Urzicin († Sirmij, 304., jedan od Srijemskih mučenika), Sveti Ćiril Aleksandrijski († oko 303.)

Zaštitnici ljekarnika: Sveti Kuzma i Damjan (260. – 285.), Sveti Rok (rođ. 1295.), Sveti Vid († 304/5.)

Zaštitnici bolničara i medicinskih sestara: Sveti Ivan od Boga (1495. – 1550.), Sveta Basilissa ili Bazilija (carski Rim), Sveta Elizabeta Ugarska (1207. – 1231.), Sv. Franciska Rimaska (1384. – 1440.), Sveta Ruža Limska (1586. – 1617.), Sveta Katarina Sijenska (1347. – 1380.), Sveta Katarina Đenovska (1447. – 1510.), Sveti Giles (Egidije) (oko 650. – 710.), Sveti Kamilo de Lellis (1550. – 1614.), Sveta Alda ili Aldobradesca (1249. – 1309.), Sveta Majka Terezija od Calcutte (1910. – 1997.)

Zaštitnici stomatologa: Sveta Apolonija († 249. g.), Sveti Kuzma i Damjan (260. – 285.), Sveti Lambert (oko 636. – 700.)

Zaštitnici psihijatrijskih bolnica: Sveti Ivan od Boga (1495. – 1550.), Sveta Dimfna († 620.)

Zaštitnik anesteziologa: Sveti Rene Goupil (1608. – 1642.)

Zaštitnik medicinskih znanosti: Sveti Albert „doctor universalis“ (1206. – 1280.)

Zaštitnici optičara: Sveti Hubert (656. – 727.), Sveti Marko († 68.)

Zaštitnici primalja: Sveti Rajmund Nonat (1200. – 1240.), Sveti Gerardo Maiella (1726. – 1755.)

Zaštitnik radiologa i radioterapeuta: Sveti Mihovil Arkandeo (spomendan 29. rujna)

Zaštitnik veterinara: Sveti Eligije (588. – 660.)

Saint Pantaleon (283-305)

Saint Cyril of Alexandria (around 303)

Saint Alfano (1015-1085)

Saint Philip Benizi (1233-1285)

Saint Antonio Maria Zaccaria (1502-1539)

Saint Martin de Porres of Lima (1579-1639)

Saint Hubert (17th c.)

Saint Alda or Aldobradesca (1249-1309)

Blessed Niels Stensen (1638-1686)

Saint Theresa of Calcutta or Mother Theresa (1910-1997)

Saint Rene Goupil (1608-1642)

Blessed Jacob Desire Laval (1803-1834)

Blessed Giacomo Cusmano (1834-1888)

Saint Giuseppe Moscati (1888-1927), a physician, a biochemist and assistant professor at the University of Naples, the first modern physician who was canonized (in 1987). His feast is on 16 November.

Saint Riccardo Pampuri (1897-1930), “Doctor Benefactor”

Saint Gianna Beretta Molla (1922-1962), a paediatrician, the first female doctor who was proclaimed holy (in 2004). Patroness of pregnant women, children and the promoters of the culture of life

The patron saints of the medical profession

Patrons of physicians: Saint Raphael Archangel (feast 29th September), Saint Luke the Evangelist (1st century AD), Saint Cosmas and Damian (260-285), Saint Pantaleon (283-305), Saint Ursicinus (†304, one of Sirmium province martyrs), Saint Cyril of Alexandria (†c303)

Patrons of the pharmacists: Saint Cosmas and Damian (260-285), Saint Roch (1295-1327), Saint Vitus († 304/5.)

Patrons of paramedics and nurses: Saint John of God (1495-1550), Saint Basilissa (imperial Rome), Saint Elizabeth of Hungary (1207-1231), Saint Frances of Rome (1384-1440), Saint Rose of Lima (1586-1617), Saint Catherine of Siena (1347 - 1380), Saint Catherine of Genoa (1447-1510), Saint Giles (Aegidius; c. 650-710), Saint Camillus de Lellis (1550-1614), Saint Alda or Aldobrandesca (1249-1309), Saint Teresa of Calcutta or Mother Teresa (1910-1997).

Patrons of dentists: Saint Apollonia († 249), Saint Cosmas and Damian (260-285), Saint Lambert (c. 636- 700)

Patrons of psychiatric hospitals: Saint John of God (1495-1550), Saint Dymphna (†620)

Patron of anaesthesiologists: Saint René Goupil (1608-1642)

Patron of Medical Sciences: Saint Albert the Great “Doctor Universalis” (1206-1280)

Patrons of ophthalmologists: Saint Hubertus (656-727), Saint Mark (†68)

Patrons of obstetricians and midwives: Saint Raymund Nonnatus (1200-1240), Saint Gerard Maiella (1726-1755)

Svetačka imena zdravstvenih ustanova

Kako u prošlosti, tako i u naše vrijeme pojedine hrvatske zdravstvene ustanove nose imena svetaca.

Stare ljekarne: *K svetom Križu* u Virovitici, *Svetom Trojstvu* u Koprivnici, *Kod Spasitelja* u Valpovu, *Sv. Antunu* u Varaždinu, *K Salvatoru* u Varaždinu, *Sv. Vlahu* u Dubrovniku, *K zlatnom križu* u Zagrebu, kaptolska ljekarna *K sv. Mariji* u Zagrebu, itd. U Zagrebu su mnoge ljekarne najprije bile posvećene svecima i sličnim osobama: *Spasitelju*, *sv. Duhu*, *sv. Trojstvu*, *Anđelu*, *sv. Mariji*, *sv. Petru*, *Ivanu*, *Šimunu*, *Roku* itd. Prva kaptolska ljekarna *K sv. Mariji* spominje se 1599. godine. Naziv je dobila po svom smještaju uz Marijinu crkvu na Kaptolu. Od ljekarna koje se prvi put pojavljuju u prvoj polovini 19. stoljeća možda je bila najpoznatija ljekarna *K Salvatoru* (također: *Spasitelju*) u Dugoj ulici 14 (kasnije: Jelačićev trg 2), a osnovana je 1826. godine. Oko 1840. godine (prema nekim podacima već 1828.) dolazi do otvaranja nove ljekarne *K sv. Trojstvu* koja je smještena u ondašnjoj Lovačkoj ulici, a koja se je potom preselila u Ilicu 43. Godine 1865. otvara se ljekarna *K Angjelu* koja je bila smještena u Nikolićevoj ulici (danas: Ulica Nikole Tesle), kasnije preseljena u Masarykovu (tada: Marovsku) ulicu 2.

U razdoblju između 1880. i 1932. godine otvaraju se sljedeće ljekarne s imenima svetaca: *Sv. Duhu*, Ilica 12 (1880.); *Sv. Ćirilu i Metodu*, Svačićev trg 17 (1903.); *Sv. Petru*, Vlaška 91 (1903.); *Sv. Antunu od P.St.*; Ilica 196 (1907.); *Sv. Blažu*, Savska cesta 7 (1909.); *Sv. Ivanu*, Nova Ves 19 (1910.); *Sv. Šimunu*, Sajmište 58 (1910.); *Srcu Isusovu*; Gundulićeva 19 (1918.); *Sv. Jurja*, Maksimirska 31 (1923.); *Majci Božjoj Remetskoj*, Harambašićeva 28 (1930.); *Sv. Ivanu Glavosjeku*, Trg Hrvatskih velikana 8 (1932.).

Suvremene bolnice i poliklinike: Klinička bolnica **Sveti Duh**, Zagreb (najstarija bolnica u Hrvatskoj, počela s radom 1804.); Poliklinika **Sveti Rok**, Zagreb; Psihijatrijska bolnica **Sveti Ivan**, Jankomir, Zagreb; Poliklinika **Sv. Nikola**, Varaždin; Specijalna bolnica za ortopediju, kirurgiju, neurologiju i fizikalnu medicinu i rehabilitaciju **Sveta Katarina**, Krapinske Toplice; Specijalna bolnica za psihijatriju i palijativnu skrb **Sveti Rafael**, Strmac; Poliklinika **Sv. Stjepan**, Istarske toplice.

Farmaceutsko-biokemijski fakultet u Zagrebu ima fakultetski grb, zastavu i brončane reljefe s likovima sv. Kuzme i Damjana. Na dan Fakulteta 4. listopada 1995. Fakultetsko vijeće FBF-a proglasilo ih je zaštitnicima.

Legende uz ilustracije:

Bogorodica s Djetetom i svetima Kuzmom i Damjanom, Firenca, 15. st., Strossmayerova galerija HAZU, SG-048

Sv. Majka Terezija od Calcutte

Sv. Rene Goupil

Sv. Giuseppe Moscati

Sv. Gianna Beretta Molla

Sv. Ivan od Boga

Atanzije Popović, *Sv. Ćiril i Metod*, Iz karlovačke ljekarne, HMMF HAZU

Sv. Kuzma i Damjan – zaštitnici FBF-a

Predmeti iz hrvatskih ljekarni s imenima svetaca, Hrvatski muzej medicine i farmacije HAZU

Patron of radiologists and radiotherapists: Saint Michael Archangel (feast: 29 September)

Patron of veterinarians: Saint Eligius (588-660)

Saints' names of medical institutions

Some of the contemporary Croatian health institutions are named after saints, as some were in the past.

Old Pharmacies: *K svetom Križu – The Holy Cross* in Virovitica; *Svetom Trojstvu – The Holy Trinity* in Koprivnica; *Kod Spasitelja – The Savior* in Valpovo; *Sv. Antunu – St. Anthony* in Varaždin; *K Salvatoru – The Savior* in Varaždin; *Sv. Vlahu – St. Blaise* in Dubrovnik; *K zlatnom križu – The Golden Cross* in Zagreb; *K sv. Mariji – St. Mary* in Zagreb.

Many of the pharmacies in Zagreb were initially dedicated to saints and other holy entities: the Savior, Holy Spirit, Holy Trinity, Angel, St. Mary, St. Peter, John, Simon, Roch, etc. The oldest Kaptol pharmacy in Zagreb, *St. Mary* was first mentioned in 1599. Its name comes from its location next to the Church of St. Mary at Kaptol.

Perhaps the most famous of the pharmacies which first appear in the first half of the 19th century, was *K Salvatoru* (also: *Spasitelju – The Savior*) pharmacy in Duga street 14 (later: Jelačić Square 2), which was founded in 1826. A new pharmacy, *K sv. Trojstvu – The Holy Trinity* was opened around 1840 (or in 1828), in the then Lovačka Street, and later moved to Ilica. In 1865 the pharmacy *K Angjelu – The Angel* was opened, which was located in Nikolić Street (today: Nikola Tesla Street), and later moved to Masarykova (then: Marovska) Street.

In the period between 1880 and 1932, the following pharmacies named after saints were opened in Zagreb: *Sv. Duhu – Holy Spirit*, Ilica 12 (1880); *Sv. Ćirilu i Metodu – St. Cyril and Methodius*, Svačićev trg 17 (1903); *Sv. Petru – St. Peter*, Vlaška 91 (1903); *Sv. Antunu – St. Anthony*, Ilica 196 (1907); *Sv. Blažu – St. Blaise*, Savska cesta 7 (1909); *Sv. Ivanu – St. John*, Nova Ves 19 (1910); *Sv. Šimunu – St. Simon*, Sajmište 58 (1910); *Srcu Isusovu – Heart of Jesus*; Gundulićeva 19 (1918); *Sv. Jurja – St. George*, Maksimirska 31 (1923); *Majci Božjoj Remetskoj – Mother of God in Remete*, Harambašićeva 28 (1930); *Sv. Ivanu Glavosjeku – The Beheading of Saint John the Baptist*, Trg Hrvatskih velikana 8 (1932).

Contemporary hospitals and clinics: University Hospital **Sveti Duh (Holy Spirit)**, Zagreb (The oldest hospital in Croatia, established in 1804); **Sveti Rok (Saint Roch)** Polyclinic, Zagreb; Psychiatric hospital **Sveti Ivan (Saint John)**, Jankomir, Zagreb; **Sv. Nikola (Saint Nicholas)** Polyclinic, Varaždin; Special Hospital for Orthopedics, Surgery, Neurology and Physical Medicine and Rehabilitation **Sveta Katarina (Saint Catherine)**, Zabok; Special Hospital for Psychiatry and Palliative Care **Sveti Rafael (Saint Raphael)**, Strmac; **Sv. Stjepan (St. Stephen)** Polyclinic, Istrian spa.

The Faculty of Pharmacy and Biochemistry in Zagreb has a faculty coat of arms, a flag and bronze reliefs with figures of Saint Cosmas and Damian. The Faculty Council declared them patrons on 4 October 1995.

Sakralni predmeti iz hrvatskih ljekarni, Hrvatski muzej medicine i farmacije Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti
Ivan Zasche, *Sveta obitelj*, iz kaptolske ljekarne *K sv. Mariji*, Strossmayerova galerija starih majstora HAZU, SG-766

Legends to illustrations:

Virgin Mary with the Child and Saint Cosmas and Damian, Florence, 15th century, Strossmayer Gallery of the Academy, SG-048

Saint Mother Theresa of Calcutta

Saint Rene Goupil

Saint Giuseppe Moscati

Saint Gianna Beretta Molla

Saint John of God

Atanazije Popović, St. Cyril and Methodius, from the Karlovac Pharmacy, Croatian Museum of Medicine and Pharmacy at the Croatian Academy of Sciences and Arts

Saint Cosmas and Damian – patrons of the Faculty of Pharmacy and Biochemistry

Items from Croatian pharmacies named after saints, Croatian Museum of Medicine and Pharmacy at the Croatian Academy of Sciences and Arts

Sacral Items from Croatian pharmacies, Croatian Museum of Medicine and Pharmacy at the Croatian Academy of Sciences and Arts

Ivan Zaslavski, Holy Family, from the Kaptol Pharmacy St. Mary, Strossmayer Gallery of Old Masters at the Croatian Academy of Sciences and Arts, SG-766

POSTER 4.

DUHOVNOST U PALIJATIVNOJ MEDICINI

Ljudski život je jedan i neponovljiv i svako ljudsko biće ima pravo da ga dostojanstveno završi. Kada teška bolest toliko uznapreduje da aktivno liječenje više ne pomaže, potrebna je druga vrsta medicinske pomoći: **palijativna medicina**. Njeno podrijetlo seže do prvih hospicija u ranom srednjem vijeku koje su osnivali kršćani.

Završetak ljudskog života u suosjećanju i ljudskom dostojanstvu temeljni je postulat palijativne medicine. Palijativna medicina kao grana medicine podrazumijeva potpunu skrb o bolesniku oboljelom od kronične, neizlječive bolesti kada su preventivne i kurativne metode liječenja iscrpljene. Stručnjaci raznih specijalnosti i struka i nezdravstveni volonteri zajednički se angažiraju kako bi oboljelima, njihovim obiteljima i prijateljima olakšali suočavanje s bolešću i njenim konačnim ishodom te im ublažili ne samo tjelesnu, nego i psihičku i duhovnu bol i patnju.

»Bolest i smrt sada su i uvijek će biti neizbježan dio ljudskog iskustva. Način kojim nastojimo utvrditi i odgovoriti na jedinstvene i individualne potrebe umirućih i njihovih obitelji dok se bore s progresivnim gubitkom pokazatelj je naše zrelosti kao društva. Gdje god je moguće moramo prevenirati bolest. Ukoliko se bolest razvije, moramo je nastojati iskorijeniti ili barem odgoditi njezinu progresiju. Paralelno s ovim naporima svim bolesnicima moramo pružiti optimalnu razinu kontrole boli i drugih simptoma uz psihološku, emocionalnu i duhovnu potporu.«

(Preporuka Rec (2003) ... Povjerenstva ministara državama članicama Vijeća Europe o organizaciji palijativne skrbi)

Utemeljiteljica hospicijskog pokreta i palijativne skrbi u Hrvatskoj je liječnica **Anica Jušić**, znanstvenica neurologinja i sveučilišna profesorica, osnivačica **Hrvatskog društva za hospicij / palijativnu skrb** pri Hrvatskom liječničkom zboru (1994.). Tijekom dvadeset godina rada na ovom području postavila je temelje edukacije o palijativnoj skrbi za zdravstvene djelatnike i nezdravstvene volontere, osnovala volontersku udrugu, objavila niz biltena, brojne knjige i članke, Hrvatsku deklaraciju o palijativnoj skrbi, organizirala niz simpozija i uspostavila prve mobilne interdisciplinarnе timove za hospicijske kućne posjete.

Dugogodišnji humanitarni rad patera **Antuna Cveka**, koji je prozvan *Dobrim duhom Zagreba*, mobilni tim volontera u palijativnoj skrbi Franjevačkog svjetovnog reda i prva dva hospicija u Hrvatskoj: **Hospicij Marija K. Kozulić – ustanova za palijativnu zdravstvenu skrb Rijeka**, koji je osnovala Riječka nadbiskupija, te **Specijalna bolnica za psihijatriju i palijativnu skrb Sveti Rafael Strmac**, koju je osnovao i vodi Bolnički red sv. Ivana od Boga Milosrdna braća, dobri su primjeri aktivnog sudjelovanja Katoličke crkve u zbrinjavanju umirućih bolesnika.

»Pater Antun Cvek ima velikog uspjeha u radu s teško bolesnim ili umirućim osobama jer u svom radu s njima pokazuje veliku empatiju i emocionalnu i duhovnu solidarnost.

POSTER 4

SPIRITUALITY IN PALLIATIVE MEDICINE

Human life is one and unique, and every human being has the right to a dignified end. When a serious illness becomes so advanced that active treatment no longer helps, another type of medical aid is needed: **palliative medicine**. Its origins date back to the first hospices of the early Middle Ages, which were founded by Christians.

The end of human life in compassion and human dignity is the underlying foundation of palliative medicine. Palliative medicine as a branch of medicine implies full care of a patient suffering from chronic, incurable disease when preventative and curative treatment methods are exhausted. Experts of various specialties and professions and non-medical volunteers work together to help patients, their families and friends face the disease and its final outcome and to alleviate not only their physical, but also mental and spiritual pain and suffering.

»Illness and death are now, and always will be an inevitable and integral part of the human experience. The manner in which we seek to identify and respond to the unique and individual needs of the dying and their families as they cope with progressive loss is a sensitive index of our maturity as a society. Whenever possible, we must prevent illness. When illness develops, we must try to eradicate it or at least retard its progression. In parallel with these efforts, we must offer all patients an optimal level of pain and symptom control, in conjunction with psychological, emotional and spiritual support.«

(Recommendation Rec (2003) ... of the Committee of Ministers to member states of the Council of Europe on the organisation of palliative care)

The founder of the hospice movement and palliative care in Croatia is Doctor **Anica Jušić**, Ph.D., neurologist and university professor, founder of the **Croatian Association for Hospice / Palliative Care** at the Croatian Medical Association (1994). During the twenty years of her work in this area, she laid the foundations of education on palliative care for health professionals and non-medical volunteers, established a volunteer association, published a series of newsletters, numerous books and articles, the Croatian Declaration on Palliative Care. She also organized a series of symposia and established the first mobile interdisciplinary teams for hospice home visits.

Some of the good examples of active participation of the Catholic Church in the care of dying patients are as follows: Father **Antun Cvek**, who is known as **the Good Spirit of Zagreb** because of the years of his humanitarian work; the mobile volunteer team in the palliative care of the **Secular Franciscan Order**; the first two hospices in Croatia: **Hospice Mary Crucifixa Kozulić – a palliative health care institution in Rijeka** founded by the Rijeka Archdiocese, and the **Special Hospital for Psychiatry and Palliative Care St. Rafael in Strmac**, founded and lead by the Hospital Order Merciful brothers of St. John of God.

»Father Antun Cvek has a great deal of success in working with severely ill or dying people because he shows great empathy, emotional and spiritual solidarity

Svojom spremnošću da s njima dijeli njihovu patnju i nemoć otvara njihovu dušu i oni mu se potpuno povjeravaju. Uvjeren je da često puta nije potrebno ništa govoriti nego jednostavno biti uz osobe koje trpe i duboko suosjećati s njima i moliti se za njih. Kad se to čini u iskrenoj ljubavi i želi da im se olakšaju patnje, kao što to radi p. Cvek, postiže se izvrstan učinak u smislu olakšanja duševnih i tjelesnih boli kod osoba koje su u terminalnoj fazi« (Mijo Nikić, 2009.)

Povelja prava umiruće osobe

- Imam pravo da se sa mnom postupa kao sa živim čovjekom dok ne umrem.
- Imam pravo zadržati nadu kako se god mijenjalo njeno žarište.
- Imam pravo na njegu onih koji mogu održati ovu nadu.
- Imam pravo izraziti svoje osjećaje i uzbuđenja u vezi sa smrću koja se približava, na svoj vlastiti način.
- Imam pravo sudjelovati u odlukama o svojoj skrbi.
- Imam pravo očekivati stalnu medicinsku i njegovateljsku pažnju premda su se ciljevi izlječenja promijenili u ciljeve udobnosti. Imam pravo prije svega na oslobađanje od boli.
- Imam pravo na iskren odgovor na moja pitanja.
- Imam pravo na brižnu, osjetljivu, obrazovanu osobu, koja će nastojati razumjeti moje potrebe i kojoj će činiti zadovoljstvo pomagati mi da se suočim sa smrću.
- Imam pravo na istinu.
- Imam pravo na pomoć i za moju obitelj u prihvaćanju smrti.
- Imam pravo raspravljati i proširivati svoja vjerska i/ili duhovna iskustva, što god to značilo za druge.
- Imam pravo zadržati svoju osobnost i ne biti osuđivan zbog svojih odluka koje mogu biti suprotne stavovima drugih.
- Imam pravo umrijeti u miru i dostojanstvu.
- Imam pravo da ne umrem sam.
- Imam pravo očekivati da će se poslije smrti poštivati svetost moga ljudskog tijela.

(Donovan MI ; Pierce SG: *Cancer Care Nursing*)

»Tradicionalni vjerski sistemi puno su pomogli pri otvaranju vrata duhovnosti umirućima i ožalošćenima, tako što su pomogli držati pod kontrolom strahove i tjeskobu; naglašavajući ona zbivanja u životu koja život čine razumljivijim i daju većem broju ljudi osjećaj nepromjenjivosti usred promjena, vječnoga unutar vremena; pomažući im da pretoče svoje najbolje misli i osjećaje u konstruktivno djelovanje; transformirajući tragična životna zbivanja usmjeravajući ih prema nadi i snazi ljubavi; vodeći ih ka dubljem osjećaju duha, višim aspiracijama služenja, i čvršćem uvjerenju da se kozmička svrha najbolje razumije kao kreativna dobrota.« (John D. Morgan, Umiranje i žalovanje su borbe duha, *Bilten za paliјativnu medicinu / skrb*, br. 7, Zagreb, kolovoz 2000., str. 13)

in his work. His willingness to share their suffering and helplessness opens their souls and they entrust him completely. He says that it is often not necessary to say anything but just to be with those who suffer, deeply sympathizing with them and praying for them. When this is done out of sincere love in order to relieve them of suffering, as Father Cvek does, an excellent effect is achieved in terms of relief of mental and physical pain in people who are at the terminal stage.» (Mijo Nikić, 2009.)

The Charter of Rights of the Dying Person

- I have the right to be treated as a living human being until I die.
- I have the right to maintain a sense of hopefulness however changing its focus may be.
- I have the right to be cared for by those who can maintain a sense of hopefulness however changing that may be.
- I have the right to express my feelings and emotions about my approaching death in my own way.
- I have the right to participate in decisions concerning my care.
- I have the right to expect continuing medical and nursing attention even though “cure” goals must be changed to “comfort” goals.
- I have the right to be free from pain.
- I have the right to have my questions answered honestly.
- I have the right to be cared for by caring, sensitive, knowledgeable people who will attempt to understand my needs and will be able to gain some satisfaction in helping me face my death.
- I have the right not to be deceived.
- I have the right to have help from and for my family in accepting my death.
- I have the right to discuss and enlarge my religious and/or spiritual experience whatever these may mean to others.
- I have the right to retain my individuality and not be judged for my decisions which may be contrary to the beliefs of others.
- I have the right to die in peace and dignity.
- I have the right not to die alone.
- I have the right to expect that the sanctity of the human body will be respected after death.

(Donovan MI ; Pierce SG: *Cancer Care Nursing*)

»The traditional religious systems have helped a lot in opening the doors of spirituality to the dying and the grieving, by helping to control fears and anxiety; emphasizing those events in life that make life more understandable and give many people a sense of immutability in the midst of change, of the eternal within time; helping them to translate their best thoughts and feelings into constructive action; transforming tragic life events by directing them to the hope and power of love; leading them to a deeper sense of spirit, the higher aspirations of service, and the firmer belief that the cosmic purpose is best understood as creative goodness.«

(John D. Morgan, **Dying and Grieving are Journeys of The Spirit**, *Bulletin for Palliative Medicine/Care*, No. 7, Zagreb, August 2000, 13)

Ljekarništvo u službi humanosti

Ljekarna Caritas otvorena je u vrijeme Domovinskog rata, kako bi odgovorila na tadašnje potrebe razvrstavajući i dijeleći lijekove, sanitetski materijal i medicinsku opremu. Nakon više od 20 godina promijenile su se i potrebe i forma ljekarne. Danas je to zdravstvena ustanova **Ljekarne Diakonia** (grč. *diakonia* = služenje) s dvjema dohodovnicima i jednom donacijskom ljekarnom, te jednom specijaliziranom prodavaonicom. Donacijska ljekarna nudi pomoć u vidu besplatnih lijekova, dodataka prehrani i medicinskih proizvoda za socijalno ugrožene članove društva. Korisnici su u najvećem broju primatelji socijalne pomoći, obitelji s dječjim doplatkom, umirovljenici i nezaposleni. Donacijski rad moguće je uz pomoć veledrogerija, farmaceutske tvrtke i pojedinaca, te odvajanjem dijela dobiti dohodovnih jedinica. S ciljem upoznavanja šire javnosti, osobito mladih, s ovakvom vrstom ljekarničke skrbi, u radu Ljekarne Diakonia sudjeluju i volonteri, a od 2012. godine i sudionici studentske prakse. Ostvarena je i suradnja s Farmaceutsko-biokemijskim fakultetom kroz jednosatno predavanje i radionicu. Cilj je karitativnih ljekarni senzibilizirati što veći broj ljudi, osobito unutar struke, za socijalno ugrožene pojedince i obitelji, te pomoći što većem broju najpotrebnijih.

Legende uz ilustracije:

Gospođa Katarina Grgoković, prva štićenica prvog hrvatskog hospicijskog tima za kućne posjete, na svoj 93. rođendan s nećakinjom i medicinskom sestrom Stanom Lovrić, Zagreb, 1999. (foto: Gordana Špoljar)

Anica Jušić i volonterke Hrvatske udruge prijatelja hospicija u Zagrebu
Specijalna bolnica za psihijatriju i palijativnu skrb *Sveti Rafael*, Strmac
Otvorenje i blagoslov Ljekarne Diakonia, 1997.

IMPRESSUM IZLOŽBE

NAKLADNIK: Hrvatsko katoličko liječničko društvo, Podružnica Zagreb

ZA NAKLADNIKA: Danica Galešić-Ljubanović

KONCEPCIJA IZLOŽBE I OBLIKOVANJE PLAKATA: Silvija Brkić Midžić

UREDNIŠTVO: Danica Galešić-Ljubanović, Mirjana Vrsalović, Stjepan Katić

ORGANIZATORI IZLOŽBE: Hrvatski muzej medicine i farmacije HAZU; Hrvatsko katoličko liječničko društvo, Podružnica Zagreb; Ustanova URIHO, Galerija Sunce Zagreb

ODBOR ZA ORGANIZACIJU IZLOŽBE: Danica Galešić-Ljubanović, Ivan Barišić, Rok Čivljak, Stjepan Katić, Andrea Koščec, Marija Perić, Mirjana Vrsalović, Silvija Brkić Midžić

FOTOGRAFIJE: Fotodokumentacija Hrvatskog muzeja medicine i farmacije i Strossmayerove galerije starih majstora HAZU

Pharmacy in the service of humanity

The Caritas Pharmacy was opened during the Homeland War to meet the needs of the time by sorting and sharing donated medicines, sanitary materials and medical equipment. After more than 20 years the needs and form of the Pharmacy have changed. Today, it is the health institution of **Diakonia Pharmacies** (Greek: Diakonia=serving) with two income and one donation pharmacy, along with a specialized store.

The donation pharmacy offers assistance in the form of free medicines, food supplements and medical products for vulnerable members of society. The beneficiaries are mostly social welfare recipients, families with child allowances, pensioners and the unemployed. Donation work is possible with the help of pharmaceutical wholesalers, pharmaceutical companies and individuals, and the separation of part of the profit income units. With the aim of informing the general public, especially young people, with this kind of pharmaceutical care, volunteers also participate in the work of Diakonia pharmacies, and from 2012 and participants of student practice. With the aim of getting to know the general public, especially the young, with this type of pharmacy, volunteers also participates in the Diakonia Pharmacy, and since 2012, students in practice as well.

Cooperation with the Faculty of Pharmacy and Biochemistry was also realized through one-hour lectures and workshops. The aim of the charitable pharmacies is to sensitize as many people, especially within the profession, to socially vulnerable individuals and families, helping as many neediest as possible.

Legends to illustrations:

Ms. Katarina Grgoković, the first patient of the first Croatian hospice team for home visits, on her 93rd birthday, with her niece and nurse Stana Lovrić, Zagreb, 1999 (photo: Gordana Špoljar)

*Anica Jušić and volunteers of the Croatian Association of Hospice Friends in Zagreb Special Hospital for Psychiatry and Palliative Care St. Raphael, Strmac
The opening and blessing of Diakonia Pharmacy, 1997*

IMPRESSUM:

PUBLISHER: Croatian Catholic Medical Association, Zagreb Branch

FOR THE PUBLISHER: Danica Galešić-Ljubanović

EXHIBITION CONCEPT AND POSTER DESIGN: Silvija Brkić Midžić

EDITORIAL: Danica Galešić-Ljubanović, Mirjana Vrsalović, Stjepan Katić

ORGANIZATION: Croatian Museum of Medicine and Pharmacy, Croatian Academy of Sciences and Arts; Croatian Catholic Medical Association, Zagreb Branch; URIHO Institution, Gallery Sunce Zagreb

EXHIBITION ORGANIZATION BOARD: Danica Galešić-Ljubanović, Ivan Barišić, Rok Čivljak, Stjepan Katić, Andrea Koščec, Marija Perić, Mirjana Vrsalović, Silvija Brkić Midžić

PHOTOS: Photo documentation of the Croatian Museum of Medicine and Pharmacy and the Strossmayer Gallery of Old Masters at the Croatian Academy of Sciences and Arts

POZVANI PREDAVAČ /
INVITED SPEAKER

POZVANI PREDAVAČ / INVITED SPEAKER

Znanost o skrbi: Osnove skrbi o čovjeku – filozofija i primjena teorije skrbi o čovjeku

Caring Science: Universals of Human Caring – Philosophy and Practice of Theory of Human Caring

prof. dr. sc. **Jean Watson**
Sjedinjene Američke Države / **United States of America**

Dr. Jean Watson ugledna je profesorica i dekanica emeritus Sveučilišta u Denveru, Colorado, Studija sestrinstva Anschutz Medicinskog centra, gdje drži prvu nacionalnu katedru iz područja znanosti o zdravstvenoj njezi već 16 godina. Utemeljiteljica je Watsonova znanstvenog instituta za zdravstvenu njegu, izvornog Centra humane skrbi u Coloradu i članica je američke Akademije medicinskih sestara. Bila je predsjednica Nacionalne lige sestrinstva; utemeljiteljica je Međunarodnog udruženja u humanoj skrbi i Međunarodnog konzorcija Caritasa. Utemeljiteljica je i direktorica neprofitne zaklade Watson Careing Science Institute. Dr. Watson stekla je preddiplomsko i diplomsko obrazovanje u zdravstvenoj njezi i psihijatrijsko-mentalnoj zdravstvenoj njezi te ima doktorat iz obrazovne

Dr. Jean Watson is Distinguished Professor and Dean Emerita, University of Colorado Denver, College of Nursing Anschutz Medical Center campus, where she held the nation's first endowed Chair in Caring Science for 16 years. She is founder of the original Center for Human Caring in Colorado and is a Fellow of the American Academy of Nursing; past President of the National League for Nursing; founding member of International Association in Human Caring and International Caritas Consortium. She is Founder and Director of the non-profit foundation, Watson Caring Science Institute (www.watsoncaringscience.org). Dr. Watson has earned undergraduate and graduate degrees in nursing and psychiatric-mental health nursing and holds her PhD in educational psychology and counseling. She is a widely published

psihologije i savjetovanja. Široko je objavljivana autorica i primateljica mnogih nacionalnih /međunarodnih nagrada i priznanja uključujući: Fetzer Institut Norman Cousins Award, kao znak priznanja za predanost razvoju, održavanju i pojašnjavanju primjene skrbi utemeljene na međusobnim odnosima; međunarodna udruga Kellogg u Australiji; Fulbright Research Award u Švedskoj; Hildebrand Centar za suosjećanje u medicini Sveučilište Notre Dame; nagrada za pionirski rad u području znanosti o skrbi Akademije za integrativnu medicinu i liječenje; predsjedateljica je japanskog Međunarodnog društva za skrb.

Posjeduje petnaest (15) počasnih doktorata, uključujući 12 međunarodnih počasnih doktorata (Švedska, Velika Britanija, Španjolska, Britanska Kolumbija i Quebec, Kanada, Japan, Turska, Peru (2) i Kolumbija, J. Amerika). Medicinske sestre kliničarke i akademski programi diljem svijeta koriste se njezinim objavljenim radovima o filozofiji i teoriji humane skrbi te o umjetnosti i znanosti o skrbi u zdravstvenoj njezi. Filozofija skrbi dr. Watson koristi se pri uvođenju transformativnih modela skrbi i iscjeljivanja u bolnice, i za medicinske sestre i za pacijente, u različitim okruženjima širom svijeta. Na Sveučilištu u Coloradu dr. Watson ima titulu uvaženog profesora zdravstvene njege što je najveća čast dodijeljena nekome na tome Sveučilištu za znanstveni rad. Godine 1999. preuzela je predsjedavanje Murchinson-Scoville u području zdravstvene njege što je bio prvi takav slučaj na Sveučilištu Colorado Denver i Anschutz medicinskom centru. Autorica

author and recipient of many national/international awards and honors, including: The Fetzer Institute Norman Cousins Award, in recognition of her commitment to developing; maintaining and exemplifying relationship-centered care practices; an international Kellogg Fellowship in Australia; a Fulbright Research Award in Sweden; The Hildebrand Center for Compassion in Medicine Award Notre Dame University; Academy Integrative Medicine and Healing Award for pioneering work in Caring Science; Japanese International Society of Caring and Peace Chair. She holds fifteen (15) Honorary Doctoral Degrees, including 12 International Honorary Doctorates (Sweden, United Kingdom, (2) Spain, British Columbia and Quebec, Canada, Japan, Turkey, Peru (2) and Colombia, S. America). Clinical nurses and academic programs throughout the world use her published works on the philosophy and theory of human caring and the art and science of caring in nursing. Dr. Watson's caring philosophy is used to guide transformative models of caring and healing practices for hospitals, nurses and patients alike, in diverse settings worldwide. At the University of Colorado, Dr. Watson held the title of Distinguished Professor of Nursing; the highest honor accorded its faculty for scholarly work. In 1999 she assumed the Murchinson-Scoville Chair in Caring Science, the nation's first endowed chair in Caring Science, based at the University of Colorado Denver & Anschutz Medical Center. As author /co-author of over 30 books on caring, her latest books range from empirical measurements and

je i koautorica više od 30 knjiga o skrbi, njezine najnovije knjige tematski se kreću od empirijskih mjerenja i međunarodnih istraživanja o zdravstvenoj njezi pa sve do novih postmodernističkih filozofija brige i ozdravljenja te filozofije i znanosti o skrbi kao svetoj znanosti. Sve to predstavlja globalni napredak u literaturi o zdravstvenoj njezi. Njezine su knjige zaslužile AJN (American Journal of Nursing) nagrade za knjige godine jer nastoje premostiti paradigme kao i uputiti na transformacijske modele 21. stoljeća. U listopadu je 2013. godine dr. Watson Američka akademija sestriinstva predstavila kao živuću legendu što je njihova najveća počast.

international research on caring, to new postmodern philosophies of caring and healing, philosophy and science of caring and caring science as sacred science, global advance in Caring Literacy. Her books have been AJN books of the year awards and seek to bridge paradigms as well as point toward transformative models for this 21st century. In October 2013 Dr. Watson was inducted as a Living Legend by the American Academy of Nursing, its highest honor.

POZVANI PREDAVAČ / INVITED SPEAKER

Istraživanja o stanju u sestrijskom obrazovanju: osvrt urednice

The State of Nursing Education Research: An Editor's View

prof. dr. sc. **Patricia Gonce Morton**
Sjedinjene Američke Države / **United States of America**

Patricia Gonce Morton profesorica je i dekanica Fakulteta za sestrištvo Sveučilišta u Utahu. Prethodno je radila na Fakultetu za sestrištvo Sveučilišta u Marylandu gdje je podučavala na pred-diplomskom, diplomskom i doktorskom studiju te bila prodekanica za magistarski studij te suradnica dekana za akademske poslove. Dr. Morton prakticirala je akutnu sestrijsku skrb na Medicinskom centru Sveučilišta Maryland, sve do srpnja 2013. godine. Pedagoginja je i znanstvenica poznata po djelatnosti intenzivne sestrijske skrbi i edukaciji iz područja sestrištva. Napisala je tri udžbenika, brojna poglavlja u knjigama i više od 50 znanstvenih članaka. Bila je članica uredništva šest časopisa za zdravstvenu skrb i sedam je godina bila urednica časopisa AACN Clinical Issues: Advanced Practice in Acute and Critical Care koji je sponzorirala Američka udru-

Patricia G. Morton, PhD, RN, ACNP-BC, FAAN joined the University of Utah in August 2013 as the Dean of the College of Nursing. She is a tenured professor and holds the Louis H. Peery Presidential Endowed Chair. Prior to her position at the University of Utah, Dr. Morton was a member of the faculty of the University of Maryland School of Nursing. She taught in the baccalaureate, master's and doctoral programs and held numerous administrative positions including Assistant Dean for the Master's Program and the Associate Dean for Academic Affairs. Dr. Morton practiced as an acute care nurse practitioner at the University of Maryland Medical Center until she left her position in July of 2013. Dr. Morton is an educator and scholar and is known for her work in critical care nursing and nursing education. She has authored three textbooks, numerous book chap-

ga medicinskih sestara intenzivne njege. Trenutačno je dr. Morton urednica znanstvenog časopisa „Journal of Professional Nursing“ indeksiranog u bazama Current Contents, SCI, SCOPUS, Medline i dr., pod pokroviteljstvom American Association of Colleges of Nursing. Prezentirala je mnoge radove na regionalnim, nacionalnim i međunarodnim konferencijama. Članica je Odbora povjerenika bolnica i klinika Sveučilišta u Utahu (UUHC) i Izvršnog odbora UUHC Health Care te članica American Academy of Nursing.

ters, and over 50 journal articles. She has served on the editorial board of six nursing journals and for seven years was the editor of the journal AACN Clinical Issues: Advanced Practice in Acute and Critical Care sponsored by the American Association of Critical-Care Nurses.

POZVANI PREDAVAČ / INVITED SPEAKER

Sveobuhvatni okvir za stipendiranje obrazovanja medicinskih sestara (VIDEO KONFERENCIJA)

A Comprehensive Framework for Nursing Education Scholarship (VIDEO CONFERENCE)

prof. dr. sc. **Marilyn H. Oermann**
Sjedinjene Američke Države / United States of America

Marilyn Oermann profesorica je zdravstvene njege na Thelma M. Ingles i direktorica za evaluaciju i edukacijska istraživanja na Studiju sestrinstva Sveučilišta Duke. Glavna je urednica dvaju znanstvenih časopisa "Nurse Educator" i "Journal of Nursing Care Quality" indeksiranih u bazama Current Contents, SCI, SCOPUS, Medline i dr. Dr. Oermann autorica je i koautorica 21 knjige, više od 165 članaka u recenziranim časopisima te urednica drugih vrste publikacija. Njezine su najnovije knjige: "Procjena i testiranje u obrazovanju medicinskih sestara", "Pisanje za objavljivanje u sestrinstvu", "Kliničke strategije podučavanja u zdravstvenoj njezi", "Podučavanje u sestrinstvu i uloga edukatora: cjelovit vodič za najbolju praksu u podučavanju, vrjednovanju i razvoju kurikuluma" te "Sustavni pristup procjeni i evaluaciji obrazovnih programa u sestrinstvu". Uredila je šest svezaka

Marilyn Oermann is the Thelma M. Ingles Professor of Nursing and Director of Evaluation and Educational Research at Duke University School of Nursing. She is the Editor-in-Chief of Nurse Educator and the Journal of Nursing Care Quality. Dr. Oermann is the author/co-author of 21 books, more than 165 articles in peer reviewed journals, and many editorials and other types of publications. Her current books are (1) Evaluation and Testing in Nursing Education; (2) Writing for Publication in Nursing; (3) Clinical Teaching Strategies in Nursing; (4) Teaching in Nursing and Role of the Educator: The Complete Guide to Best Practice in Teaching, Evaluation, and Curriculum Development; and (5) A Systematic Approach to Assessment and Evaluation of Nursing Programs. She edited 6 volumes of the Annual Review of Nursing Education. Dr. Oermann is a member of

“Godišnjeg pregleda obrazovanja u sestrinstvu”. Članica je Američke akademije medicinskih sestara i Nacionalne lige za zdravstvenu njegu (NLN) Akademije za obrazovanje medicinskih sestara. Dobila je nagradu NLN za izvrsnost u istraživanju obrazovanja u sestrinstvu, međunarodnu nagradu Sigma Theta Tau International Elizabeth Russell Belford za izvrsnost u obrazovanju, nagradu za izvrsnost u podučavanju Američke udruge studija za stipendiranje medicinskih sestara te Margaret Comerford Freda - nagradu za uredništvo od Međunarodne akademije medicinskih sestara urednika.

the American Academy of Nursing and National League for Nursing (NLN) Academy of Nursing Education. She received the NLN Award for Excellence in Nursing Education Research, the Sigma Theta Tau International Elizabeth Russell Belford Award for Excellence in Education, the American Association of Colleges of Nursing Scholarship of Teaching and Learning Excellence Award, and the Margaret Comerford Freda Award for Editorial Leadership in Nursing from the International Academy of Nursing Editors.

POZVANI PREDAVAČ / INVITED SPEAKER

**Obrazovanje medicinskih sestara
– izazov i(li) preduvjet razvoja
suvremenoga sestринства?**

**Nursing Education – a Challenge
and/or Prerequisite for Development
of Modern Nursing?**

doc. dr. sc. **Nada Prlić**
Republika Hrvatska / Republic of Croatia

Doc. dr. sc. Nada Prlić viša je znanstvena suradnica na Fakultetu za dentalnu medicinu i zdravstvo Osijek. Svojim je dugogodišnjim odgojno-obrazovnim radom značajno doprinijela razvoju obrazovanja medicinskih sestara i sestринства u RH. Bila je mentorica više od 100 završnih i diplomskih radova i jednog doktorskog rada. Mentorica je šest doktorskih kandidata na poslijediplomskom doktorskome studiju Biomedicina i zdravstvo. Autorica je šest udžbenika i dvaju priručnika iz područja zdravstvene njege. Objavila je više od 60 znanstvenih i stručnih radova te kongresnih priopćenja. Urednica je triju zbornika studentskih radova iz teorija zdravstvene njege. Bila je recenzentica udžbenika i studijskog programa. Sudjelovala kao istraživač na znanstvenoistraživačkom projektu „Mjerenje ishoda i kvalitete života nakon moždanog udara” te je bila voditeljica stručnog IPA

Dr. Nada Prlić, Senior scientific associate, Faculty of Dental medicine and Health Osijek. For over forty years Nada Prlic participated in the education of nurses. Through her educational work she contributed to the development of nursing and nursing education in the Republic of Croatia. She has been a mentor with over 100 final and graduate papers and one doctoral degree. She is a mentor of six PhD candidates at the Postgraduate Doctoral Studies of Biomedicine and Health. She is the author of six textbooks and two manuals in the field of nursing care. She has published more than 60 scientific or professional publications and congressional press releases. She is editor of three journals of students work from the field of nursing care theories. She was a reviewer of textbooks and study programs. She participated as a researcher in the research project “Mea-

projekta SENIORS CARE: Start Education Now to Increase Overall Responsibility for Seniors Care, Modernisation of school curricula in VET schools in line with the changing needs of the labour market / economy IPA BGUE 04 06 – Human Resources Development. Bila je od 1978. članica radnih skupina za izradu nastavnih programa medicinskih škola, Programskog savjeta za zdravstvo, Vijeća za kurikulum; vanjska suradnica Ministarstva znanosti obrazovanja i športa, Agencije za strukovno obrazovanje i obrazovanje odraslih. Sudjelovala u organizaciji znanstvenih i stručnih skupova. Bila je članica uredničkog odbora časopisa. Za svoj je rad dobila Nagradu za životno djelo. Članica je HUMS-a. Osnovno joj je znanstveno i stručno područje interesa kvaliteta života bolesnika, kliničko mentorstvo i obrazovanje medicinskih sestara.

suring outcomes and quality of life after a stroke” and she was the project manager of the IPA project “SENIORS CARE: Start Education Now to Increase Overall Responsibility for Seniors Care, Modernization of School Curricula in VET Schools in line with the changing needs of the labor market / economy IPA BGUE 04 06 - Human Resources Development”. Since 1978 she has been a member of several working groups for the development of Nursing School curricula, the Health Care Program, the Curriculum Council... She also has been external associate of the Ministry of Science, Education and Sports, Agency for Vocational Education and Adult Education. He participated in the organization of scientific and professional conferences. She was a member of the editorial board of the journal. She received lifetime achievements awards for her work. She is a member of HUMS (Croatian Council of Nurses). The basic scientific and professional area of interest is the quality of life of patients, clinical mentoring and nursing education.

POZVANI PREDAVAČ / INVITED SPEAKER

Problemi istraživanja u sestrinskom obrazovanju u svijetu

Challenges Facing Nurse Education Research Globally

prof. dr. sc. **William Lauder**

**Ujedinjena Kraljevina Velike Britanije i Sjeverne Irske /
United Kingdom of Great Britain and Northern Ireland**

Profesor Lauder primarno se obrazovao i specijalizirao za zdravstvenu njegu iz područja psihijatrije, usmjereno na skrb starijih osoba. Profesor je na Sveučilištu u središnjoj Queensland, Sveučilištu u Dundeeu, Sveučilištu u Stirlingu i Sveučilištu u Zapadnoj Škotskoj. Bio je dekan medicinske škole u Stirlingu. Odlikuje se počasnom nagradom (stolicom) na Sveučilištu Južne Floride. Trenutno je glavni urednik globalno najpopularnijeg znanstvenog časopisa za medicinske sestre „Nurse Education Today“. Profesor Lauder bio je član istraživačke grupe Velike Britanije RAE 2008 i REF 2014, a objavio je veliki broj stručnih i znanstvenih publikacija iz područja obrazovanja medicinskih sestara, socijalnih povezanosti i područja samo-zanemarivanja.

Professor Lauder trained as a psychiatric nurse specialising in care of the older adult. He has held professorships in Central Queensland University, University of Dundee, University of Stirling and University of the West of Scotland. He holds an honorary chair at the University of South Florida and was previously Head of School at the Stirling. He is currently Editor-in-Chief of the top rated nurse education journal Nurse Education Today. Professor Lauder was a member of the UK RAE 2008 and REF 2014 research sub-panels and has published widely on nurse education, social connections and self-neglect.

POZVANI PREDAVAČ / INVITED SPEAKER

Razvoj radne snage u sestrinstvu spremne za budućnost putem poboljšanja edukacije i naprednih kliničkih vještina

Building a Nursing Workforce that is Fit for the Future Through Enhanced Education and Advanced Clinical Skills

prof. dr. sc. **Donna Fitzsimons**

**Ujedinjena Kraljevina Velike Britanije i Sjeverne Irske /
United Kingdom of Great Britain and Northern Ireland**

Profesorica Donna Fitzsimons voditeljica je Škole za sestrinstvo i primaljstvo na Queen's sveučilištu u Belfastu. Ona je iskusna sveučilišna kliničarka koja je prethodno bila dugoročno zadužena za suradnju između sveučilišta Ulster i Belfast Health and Social Care Trust. Profesorica Fitzsimons prva je medicinska sestra kojoj je dodijeljena izborna mjesto u Upravi Europskog društva za kardiologiju te je osnivačica globalnog foruma za kardiovaskularno sestrinstvo. Jedna je od urednica časopisa „European Journal of Cardiovascular Nursing“ i časopisa „British Journal of Cardiac Nursing“. Na regionalnoj je razini klinički voditelj za kardiovaskularnu kliničku istraživačku mrežu. Znanstvena je savjetnica grupe članova Sjeverne Irske Chest Heart i Stroke Association. Fitzsimons ima povijest uspješnih znanstvenih pri-

Professor Donna Fitzsimons is Head of the School of Nursing & Midwifery at Queen's University Belfast. She is an experienced clinical academic who has previously enjoyed a long-standing joint appointment between Belfast Health and Social Care Trust and Ulster University. Professor Fitzsimons is the first nurse to hold an elected position on the Board of the European Society of Cardiology and is a founding member of the Global Leadership Forum for Cardiovascular Nursing. She has an Editorial Board position on the European Journal of Cardiovascular Nursing and British Journal of Cardiac Nursing. At a regional level she is Co-Clinical Lead for the Cardiovascular Clinical Research Network and Scientific Advisory Group Member of Northern Ireland Chest Heart and Stroke Association. Donna has a history

znanja zbog širokog publiciranja radova i njihovih redovitih prezentiranja na međunarodnim kongresima. Doprinijela je razvoju nekoliko ESC kliničkih smjernica i veliki je zagovornik kliničke prakse osnovane na dokazima i pacijentova uključivanja u skrb. Njezini znanstveni interesi uključuju kardiologiju u sestrinstvu, preventivnu kardiologiju i palijativnu skrb u okviru srčanog zatajenja i kroničnih bolesti. Na pitanje zašto je odabrala Queen's sveučilište, Fitzimons odgovara: „Kroz svoju karijeru uvijek sam surađivala s kolegama s Queen's sveučilišta u svrhu međunarodnih istraživanja i inovacija u kliničkoj praksi, pri čemu sam razvila iskreno poštovanje prema toj instituciji. Tako da je bilo iznimno uzbudljivo iskoristiti priliku gdje je obrazovanje u sestrinstvu i primaljstvu usko povezano u pružanju zdravstvene skrbi. Queen's je fantastično mjesto gdje se cijeni ambicioznost i motivacija. Ondje vlada kultura „možeš“ koja inspirira svakog člana uprave da radi najbolje što zna. Trenutačno tražimo članove visokog kalibra koji bi pomogli u planovima i viziji za 2020. godinu. Ako si ambiciozan, to je odlično mjesto za tebe.“

of successful research grant acquisition, is widely published and regularly invited to present at international congresses. She has contributed to the development of several ESC Clinical Guidelines and is a strong advocate of evidence based practice and patient involvement. Her research interests include, cardiac nursing, preventive cardiology, and palliative care in heart failure and chronic illness. When asked why she chose Queens, Donna said “Through-out my career I have always worked closely with colleagues from QUB in terms of interdisciplinary research and practice innovation and had developed genuine respect for the institution. So it has been really exciting to take up this new opportunity, where Nursing & Midwifery education is in such close proximity to centres of excellence in healthcare delivery. Queen's is a fantastic place to work and I find the ethos here both ambitious and motivating. There is a “can do” culture, that inspires and facilitates each member of staff to be the best they can be. We are actively recruiting high calibre staff to help deliver on Vision 2020 targets and I am confident that the School of Nursing & Midwifery will perform strongly. If you are ambitious – this is a great place to be.

POZVANI PREDAVAČ / INVITED SPEAKER

Važnost teorija zdravstvene njege u
sestrinskom obrazovanju i istraživanju

The Importance of Nursing Theories in
Nursing Education and Research

prof. dr. sc. **Majda Pajnikihar**
Republika Slovenija / Republic of Slovenia

Majda Pajnikihar profesorica je i dekanica Fakulteta zdravstvenih znanosti na Sveučilištu u Mariboru, Republika Slovenija. Od 1993. do 1995. godine bila je pomoćnica glavne sestre Sveučilišnog kliničkog centra Maribor i to u području razvoja sestrinstva. Godine 1995. počela je raditi na Fakultetu zdravstvenih znanosti kao predavačica. Radila je kao prodekanica za znanost, voditeljica Instituta za zdravstvenu njegu i voditeljica Katedre za zdravstvenu njegu. Njezini su glavni interesi razvoj sestrinstva, obrazovanje i istraživanja. Članica je Honor Society of Nursing, Sigma Theta Tau International. Kao gostujuća profesorica radi na Fakultetu za dentalnu medicinu i zdravstvo pri Sveučilištu Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku te je počasna profesorica na I. M. Sečenov, prvom moskovskom državnom medicinskom sveučilištu u Rusiji. Profesorica Pajnikihar autorica je i koautorica više od tri stotine poglavlja knjiga, članka i konferencijskih prezentacija.

Majda Pajnikihar is Professor and Dean of the Faculty of Health Sciences at the University of Maribor, Slovenia. Between 1993 to 1995 she was Assistant to Head Nurse of the University Clinical Center Maribor in the field of nursing development. In 1995 she started to work at Faculty of Health Sciences as a lecturer. She worked as a Associate Dean for Research, Head of Nursing Institute and Head of Chair for Nursing. Her research interest is nursing development, education and research. She is a member of Honor Society of Nursing, Sigma Theta Tau International. She works as a visiting professor at the University of Osijek, Josipa Jurja Strossmayera, Faculty of Dental Medicine and Health, Osijek, Croatia and honorary professor at the I. M. Sečenov First Moscow State Medical University, Russia. Prof. Majda Pajnikihar, PhD has authored, co-authored over three hundred book chapters, articles, and conference presentations.

POZVANI PREDAVAČ / INVITED SPEAKER

Socijalne vještine medicinskih sestara, njihove filozofske osnove i razvoj u profesionalnom obrazovanju. Poljsko gledište

Social Competences of Nurses, Their Philosophical Foundations and Development in Professional Education. A Polish Perspective

prof. dr. sc. **Beata Dobrowolska**
Republika Poljska / Republic of Poland

Beata Dobrowolska izvanredna je profesorica na znanstvenim studijama na Fakultetu za zdravstvene znanosti na Medicinskom sveučilištu u Lublinu. Njezin glavni interes u znanosti vezan je uz filozofiju i etiku u sestrinstvu, edukaciju sestara te promociju zdravlja. Svoju je doktorsku tezu obranila 2006. godine na temu Etika skrbi, a nedavno je završila habitacijski (poslijedoktorski) rad na temu Aksiološke osnove i empirijsko davanje primjera razvoja određenih socijalnih kompetencija sestara (2018.). Iskusna je u istraživanju i podučavanju, radi s različitim skupinama medicinskih i nemedicinskih struka. Objavila je više od 250 radova u domaćim i međunarodnim časopisima kao i poglavlja u knjizi. Članica je uredničkog tima u nekoliko sestrijskih časopisa u Poljskoj i šire, primjerice „Nursing in the 21st Century, Nursing Topics“ ili „BMC Nursing“. Posljednjih osam godina bila je članica Glavnog odbora poljske Udruge medicinskih se-

Beata Dobrowolska is an associate professor in health sciences at the Faculty of Health Sciences, Medical University of Lublin. Her main scientific interests regard nursing philosophy and ethics, nursing education and health promotion. She defended her PhD thesis on care ethics in 2006 and recently completed habilitation (postdoctoral) procedure on axiological foundations and empirical exemplification of the development of selected social competences in nurses (2018). She is experienced researcher and teacher, has been working with different groups of medical and non-medical professionals. She published more than 250 papers in national, international journals and as book chapters. She is a member of editorial team in several nursing journals in Poland and abroad, e.g. Nursing in the 21st Century, Nursing Topics or BMC Nursing. For last 8 years she was a member of the Main Board of the Polish Nurses Association being

stara, također je bila uključena u brojne aktivnosti koje su služile sestričnoj zajednici u Poljskoj. Osim toga, članica je Poljskog bioetičkog udruženja i Poljskog udruženja za duhovnu skrb i medicinu. Dobrowolska je aktivna u radu brojnih međunarodnih znanstvenih i profesionalnih veza, realizira različite međunarodne projekte – trenutno na području kulturnih kompetencija medicinskih sestara u jedinici intenzivnog liječenja i duševnih kompetencija medicinskih sestara.

involved in many activities for nursing society in Poland. She is also a member of the Polish Bioethics Society and the Polish Society for Spiritual Care in Medicine. Beata is actively engaged in work of many international scientific and professional networks, realizes different international projects – currently regarding cultural competences of ICU nurses and spiritual competences of nurses.

POZVANI PREDAVAČ / INVITED SPEAKER

Međuznanstveno obrazovanje i praksa suradnje: novi obrazovni obrazac u Srbiji

Interprofessional Education and Collaborative Practice: a New Educational Paradigm in Serbia

prof. dr. sc. **Dragana Milutinović**
Republika Srbija / Republic of Serbia

Izv. prof. dr. sc. Dragana Milutinović voditeljica je Odjela sestrinstva na Medicinskom fakultetu Sveučilišta u Novom Sadu. Rođena je u Novom Sadu. Završetkom Visoke zdravstvene škole strukovnih studija u Beogradu 1990., nastavila je studij i diplomirala na Fakultetu za specijalno obrazovanje i rehabilitaciju na Odjelu za govornu jezičnu patologiju. Na Medicinskom fakultetu Sveučilišta u Novom Sadu završila je diplomski studij 2006. godine obranom diplomskog rada „Stres vezan za rad u sestrinstvu“, a iste je godine upisala doktorski studij. U ožujku 2009. godine obranila je doktorsku disertaciju pod nazivom „Procjena kvalitete njege kirurških bolesnika.“ Njezin radni vijek započeo je prije više od dvadeset i sedam godina u operacijskoj jedinici, kirurškoj klinici, kliničkom centru, a radila je i kao stručna sestrinska predavačica u Sekundarnoj medicinskoj

Associate Professor, Head of Department of Nursing at the Faculty of Medicine, University of Novi Sad. Prof. Dragana Milutinović was born in Novi Sad and after completing College of Applied Sciences for Medicine in Belgrade in 1990 she continued studies and graduated from the Faculty of Special Education and Rehabilitation, Department of Speech Language Pathology. At the Faculty of Medicine, University of Novi Sad she completed her master studies by defending thesis: Work-related Stress in Nursing in 2006, and the same year she continued doctoral studies. She defended PhD thesis entitled Assessment of Nursing Care Quality in Surgically Treated Patients in March 2009. Her work life began more than twenty-seven years ago in the Operating Room Units, Surgical Clinic, Clinical Centre, and then as a nurse lecturer in the Secondary Medical

„7. travnja“ u Novom Sadu. Od 2003. godine radi na Medicinskom fakultetu i stječe akademski naziv izvanrednog profesora sestrinstva. Odgovorna je za nekoliko kolegija na preddiplomskom, diplomskom te doktorskom studiju, ujedno je i predavačica na tečajevima kontinuiranog obrazovanja. U svojem znanstvenom i stručnom radu objavila je preko stotinu radova u međunarodnim i nacionalnim časopisima i postupcima na znanstvenim skupovima. Autorica je i koautorica praktikuma i udžbenika studente sestrinstva. Izv. prof. Milutinović članica je uredništva nacionalnog časopisa „Nursing Word.“ Bila je recenzentica nekoliko monografija, referentnih knjiga i znanstvenih radova. Dala je doprinos razvoju mladih znanstvenika mentoriranjem dvaju obranjenih doktorskih disertacija, dvanaest magistarskih radova, petnaestak diplomskih radova i sedmorici studenata koji su uspješno predstavljeni na nacionalnom studentskom kongresu. Sudjelovala je u znanstvenim i obrazovnim projektima, a trenutno je aktivna u realizaciji ERASMUS + KA2 projekata „Jačanje okvira za iskustveno obrazovanje u zdravstvu u Srbiji“ (ReFEEHS). Članica je Udruge medicinskih sestara i primalja Republike Srbije.

School “7 April” in Novi Sad. Since 2003 she has been employed at the Faculty of Medicine and holds the academic appointment of Associate Professor of Nursing. She is responsible for several courses at the professional and academic bachelor, as well as master and doctoral studies and also lecturer at Continuing Education courses. In her scientific and professional work, she published over one hundred papers in international and national journals and proceedings at scientific conferences. She is an author and co-author of the practicum and a textbook for students of nursing. Assoc. Prof. Milutinović is a member of the editorial board of national journal: Nursing Word. She has been a reviewer of several monographs, reference books and scientific papers. She gave contribution to the development of young scientists by mentoring two defended PhD dissertation, twelve master’s thesis, fifteen diploma theses and seven students’ papers successfully presented at the national student’s congress. She was a participant of scientific and educational projects and currently she is active in the realization of ERASMUS + KA2 projects “Reinforcement of the Framework for Experiential Education in Healthcare in Serbia” (ReFEEHS). She is a member of the Association of Nurses and Midwives Association of the Republic of Serbia.

POZVANI PREDAVAČ / INVITED SPEAKER

Starenje kao izazov u sestrinskom obrazovanju

Aging as a Challenge in Nursing Education

prof. dr. sc. **Danica Železnik**
Republika Slovenija / Republic of Slovenia

Izv. prof. dr. sc. (Republike Finske), Danica Železnik dekan je i voditelj Instituta za istraživanje na Visokoj školi za zdravstvene znanosti Slovenj Gradec, Republika Slovenija. Nositelj je kolegija Zdravstvena njega 1, Etika s filozofijom i politikom skrbi te Supervizija u zdravstvenoj njezi. Ujedno je i voditelj Odjela za zdravstvenu njegu u Europskom centru Maribor. Doktorirala je na području medicinskih znanosti na Medicinskom fakultetu Sveučilišta u Oulu, Finska. Godine 2003., prva je u Sloveniji stekla specijalizaciju iz područja gerontologije i rehabilitacije na Sveučilištu u Oslu, Norveška. Gost je predavač na više sveučilišta: na Fakultetu zdravstvenih studija i Medicinskom fakultetu Sveučilišta u Mostaru, predavač je na poslijediplomskom magistarskom studiju na Sveučilištu u Oslu te na Sveučilištu Primorska. U siječnju 2011. godine dobila je titulu gostujućeg pro-

Assoc. prof. dr. sc. (Republic of Slovenia), Danica Železnik is Dean and also a Head of the Institute for Research at the High School for Health Sciences in Slovenj Gradec, Republic of Slovenia. She is the holder of the course Nursing Care 1, Ethics with Philosophy and Care Policy and Supervision in Nursing Care. She is also a Head of the Department of Nursing Care at the European Center Maribor. She has a PhD in Medical Sciences at the University of Oulu, Finland. She was the first person in Slovenia who gained specialization in the area of Gerontology and Rehabilitation at the University of Oslo, Norway in 2003. She is a guest lecturer at several universities: at the Faculty of Health Sciences and the Faculty of Medicine of the University of Mostar, a lecturer at the postgraduate master's degree at the University of Oslo and at the University of Primorska. In January

fesora na Medicinskom fakultetu u Osijeku. Koautor je prvog i jedinog sveučilišnog udžbenika „Standardi zdravstvene njege” na slovenskim prostorima i udžbenika „Osnove zdravstvene njege kirurških bolesnika”. Osnovni su to udžbenici za studije zdravstvene njege i velika pomoć medicinskim sestrama i tehničarima u kliničkoj praksi, kao i nastavnicima zdravstvene njege. Mentorica je i komentatorica mnogim studentima zdravstvene njege na diplomskim, specijalističkim i magistarskim radovima. Njezina osobna bibliografija obuhvaća više od 780 bibliografskih jedinica. Aktivno je uključena u rad svih nacionalnih udruga medicinskih sestara i primalja u Republici Sloveniji.

2011 she received the title of visiting professor at the Faculty of Medicine in Osijek. He is a co-author of the first and only university textbook “Nursing Care Standards” in Slovenian area and the textbook “Fundamentals of NursingCare of Surgical Patients”. These are the basic textbooks for nursing care studies and great help for nurses in clinical practice as well as nursing care teachers. She is a mentor and commentator for many nursing care students in graduate, specialist and master’s theses. Her personal bibliography covers more than 780 bibliographic units. She is actively involved in the work of all national nursing and midwifery associations in the Republic of Slovenia.

POZVANI PREDAVAČ / INVITED SPEAKER

Demistifikacija primjene informacijsko-komunikacijske tehnologije (ICT) u sestrijskom obrazovanju

Demystification of ICT use in Nursing Education

prof. dr. sc. **Boštjan Žvanut**
Republika Slovenija / Republic of Slovenia

Dr. sc. Boštjan Žvanut izvanredni je profesor na Sveučilištu Primorska, na Fakultetu zdravstvenih znanosti i gostujući je profesor na Medicinskom fakultetu Sveučilišta Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku. Njegova su područja istraživanja medicinska skrb i zdravstvena informatika, kvantitativne i kvalitativne metode istraživanja te primjena ICT-a u zdravstvenom obrazovanju. Njegov je rad objavljen u više od 80 bibliografskih jedinica od kojih su 20 izvornih istraživačkih radova i sedam poglavlja u raznim monografijama. Dr. sc. Boštjan Žvanut održao je predavanja naslovljena Sestrinstvo, Prehrambeno savjetovalište - dijetetika i Primijenjena kineziologija. Trenutačno radi kao ICT stručnjak na projektima: „CoSENSo: Inovacije za bolju zdravstvenu i socijalnu skrb za starije osobe u Alpskom prostoru” i „INOTEZ - Inovativno stjecanje znanja uz korište-

Boštjan Žvanut, PhD, is an Associate Professor at the University of Primorska, Faculty of Health Sciences, and a guest professor at the Faculty of Medicine, Josip Juraj Strossmayer University of Osijek. His areas of research are nursing and healthcare informatics, quantitative and qualitative research methods, and the use of ICT in healthcare education. His work has been published in more than 80 bibliographic units, of these 20 were original research papers and 7 chapters in various monographies. Boštjan Žvanut, PhD, gives lectures on the subjects of Nursing, Nutritional Counseling – Dietetics and Applied Kinesiology. Currently he is working as an ICT expert on the projects: “CoSENSo: Innovating to provide better health & social care for senior citizens in the Alpine Space” and “INOTEZ – Innovative knowledge acquisition with the use of ICT”. Boštjan Žva-

nje ICT-a“. Član je Odsjeka za sestrinsku informatiku u Slovenskoj udruzi za medicinsku informatiku. Recenzent je u nekoliko časopisa, među ostalim i u „Nurse Education Today“, „Information and Software Technology“ i „BMC Medical Education“.

nut, PhD, is a member of the Section for Nursing Informatics at the Slovenian Association for Medical Informatics. He is a reviewer in several journals, inter alia the Nurse Education Today, Information and Software Technology and BMC Medical Education.

POZVANI PREDAVAČ / INVITED SPEAKER

Znanstvene discipline i
profesionalizacija zdravstvene njege

Scientific Disciplines and Nursing
Professionalization

doc. dr. sc. **Andrej Starc**
Republika Slovenija / Republic of Slovenia

Dr. sc. Andrej Starc dekan je Fakulteta zdravstvenih studija Sveučilišta u Ljubljani. Docent je javnog zdravstva i član Katedre za javno zdravstvo. Nositelj je predmeta na preddiplomskom studiju: Medicinska propedeutika, Organizacija i upravljanje u sestinstvu i Menadžment u zdravstvu te na poslijediplomskom studijskom programu: Kvaliteta u zdravstvu, Upravljanje istraživanjem, Upravljanje sustavima i procesima. Sudjeluje u izvođenju nastave na doktorskom studiju iz područja biomedicine. Dr. Andrej Starc zamjenik je urednika Journal of Applied Health Sciences, član uredničkog odbora International Journal of Preventive Medicine Research i recenzent American Journal of Clinical Neurology and Neurosurgery i časopisa Science Journal of Public Health. Autor je i koautor 84 izvorna znanstvena i stručna članka, sveučilišnih udžbenika i drugih priloga.

Dr. Andrej Starc is an Assistant Professor of Public Health and a member of the Chair of Public Health. A holder of subjects at the under degree study Medical Propaedeutic (basic subject), Organization & Management in Nursing (basic subject), Management in Health Care (elective subject). And at the post-degree study program Quality in Health Care (basic subject), Research Management (elective subject), Management of the systems and process (elective subject), and participate in the doctoral study of Biomedicine. Dr. Andrej Starc is a deputy editor of Journal of Applied Health Sciences, member of the editorial board of International Journal of Preventive Medicine Research and a peer reviewer of American Journal of Clinical Neurology and Neurosurgery and Science Journal of Public Health. Dr. Starc is the author/co-author of 84 original scientific

Osnovno je područje njegova istraživanja javno zdravstvo u cjelini te žensko funkcioniranje i poremećaji. Na kliničkoj razini proveo je kliničku hipnozu.

ic and professional articles, university textbooks and other contributions. Basic field of his research is a public health in general and female function and dysfunctions. At the clinical level, he carried out a clinical hypnosis.

SPONZORI / SPONSORS

Drava International d.o.o.
OSIJEK

Lohmann & Rauscher

CROATIA
OSIGURANJE

ERGO

IZLAGAČI / EXHIBITORS

Addiko Bank

DONATORI / DONORS

Gradski Prijevoz Putnika d.o.o. Osijek

JOSIĆ
QUALITY BY NATURE

